

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra práva

Diplomová práce

**SMLOUVA O PŮJČCE A SMLOUVA O ÚVĚRU – PRÁVNÍ
ÚPRAVA, JEJÍ ÚČEL A ROZDÍLY**

Vedoucí diplomové práce:
JUDr. Eva Kadlecová

Autor diplomové práce:
Jakub Mašek

© Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou prací zpracoval samostatně, všechny použité prameny a literaturu jsem uvedl a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného vysokoškolského titulu.

V Praze dne 6.4.2011

Jakub Mašek

Poděkování

Děkuji JUDr. Evě Kadlecové za pomoc při zpracování diplomové práce a za cenné připomínky.

SMLOUVA O PŮJČCE A SMLOUVA O ÚVĚRU – PRÁVNÍ ÚPRAVA, JEJÍ ÚČEL A ROZDÍLY

LOAN AGREEMENT AND CREDIT AGREEMENT – LEGISLATION, PURPOSE A DIFFERENCES

Souhrn

Předkládaná práce má za cíl seznámit čtenáře s úpravou smlouvy o půjčce a smlouvy o úvěru v podmínkách českého práva a ozřejmit podstatné rozdíly mezi těmito instituty. Práci jsem pojal nejen teoreticky, ale základem mně byla taktéž rozhodnutí soudů a některé poznatky z praxe. V práci se nejprve zaměřuji na úpravu půjčky, kterou rozebírám od samého vzniku až po současnost. V druhé části následuje úprava smlouvy o úvěru. Na základě zobecnění provádím ve třetí části srovnání obou úprav se zaměřením na jejich rozdílnosti. V závěrečné části jsem se pokusil nastavit obecný model životních situací, které jsou přílehlavé pro půjčku a které pro úvěr. V práci taktéž prezentuji své názory, které mnohdy jdou proti stávajícímu proudu a jejich smyslem není vytvořit pevné dogma, ale kriticky zauvažovat o uváděných problémech.

Summary

The aim of the thesis is to explain the way loan agreement and credit agreement are dealt with in Czech legislative system and to clarify important differences between them. The thesis is not only theoretic but also based on court decisions and my own experience. The first part introduces to loan agreement from the time of its first occurrence until present-day. The second part focuses on credit agreement. In the third part, both agreements are compared and contrasted (the highlight being the differences between them). In the last chapter, I tried to describe general situations suitable for either loan or credit. Furthermore, I present my opinions on the matter. These opinions are often not in accordance with the present-day views, however, my aim is not to set a kind of dogma but to reflect on the topic critically.

Klíčová slova

půjčka – úvěr – smlouva – závazek – pohledávka – občanský zákoník – obchodní zákoník – smlouva o půjčce – smlouva o úvěru

Key words

loan – credit – contract – obligation – debt – the civil code – the commercial code – loan agreement – credit agreement

Obsah

1. ÚVOD.....	9
2. CÍL PRÁCE A METODIKA.....	10
3. SMLOUVA O PŮJČCE	11
3.1. Stručný historický exkurs.....	11
3.1.1. Institut půjčky v římském právu.....	11
3.1.2. Půjčka ve feudálním právu českých zemí	12
3.1.3. Půjčka ve všeobecném občanském zákoníku a obecném zákoníku občanském	13
3.1.4. Půjčka ve Středním kodexu	15
3.1.5. Půjčka v Občanském zákoníku.....	16
3.2. Platná právní úprava a vymezení půjčky	18
3.3. Předmět půjčky.....	19
3.4. Vznik a náležitosti smlouvy o půjčce.....	22
3.4.1. Kauza smlouvy	25
3.4.2. Předání věci	26
3.4.3. Doba půjčky.....	28
3.5. Náležitosti půjčky ve zvláštních případech.....	29
3.5.1. Půjčka a společné jmění manželů.....	29
3.5.2. Smlouva o půjčce a obchodní společnosti.....	32
3.6. Obsah smlouvy o půjčce	34
3.7. Úrok a úrok z prodlení	36
3.8. Zajištění půjčky.....	41
3.9. Zánik smlouvy o půjčce	42
3.9.1. Splnění.....	42
3.9.2. Dohoda, narovnání, splynutí.....	44
3.9.3. Prominutí dluhu	44
3.9.4. Započtení	44
3.9.5. Nemožnost plnění.....	45
3.9.6. Odstoupení od smlouvy	45
3.9.7. Neuplatnění práva.....	46
3.10. Promlčení	46
3.11. Návrh nového občanského zákoníku	48
4. SMLOUVA O ÚVĚRU	49
4.1. Stručný historický exkurz	49
4.2. Platná právní úprava.....	50
4.2.1. Základní ustanovení.....	51
4.3. Vznik a náležitosti smlouvy o úvěru	52
4.3.1. Kauza smlouvy	54
4.3.2. Určení peněžních prostředků.....	54
4.3.3. Doba a způsob vrácení peněžních prostředků	54
4.3.4. Úrok.....	55
4.3.5. Žádost dlužníka o poskytnutí prostředků	55
4.3.6. Poskytnutí prostředků věřitelem.....	56
4.3.7. Vrácení úvěru	57

4.3.8. Úplata za sjednání úvěru	58
4.3.9. Účel úvěru	58
4.4. Subjekt smlouvy	59
4.5. Předmět smlouvy	59
4.6. Obsah smlouvy	60
4.7. Úroky z úvěru	60
4.8. Zánik smlouvy	63
4.8.1. Splnění	63
4.8.2. Odstoupení od smlouvy o úvěru	63
4.8.3. Zánik nebo zhoršení zajištění závazku	65
4.8.4. Prodlení s vrácením splátek	67
4.8.5. Zneužití účelového úvěru	68
4.8.6. Odstoupení od smlouvy a zajištění závazků	69
4.8.7. Výpověď úvěru	70
4.8.8. Dohoda a dohoda o narovnání	71
4.8.9. Vzdání se práva a prominutí dluhu	71
4.8.10. Nemožnost plnění	71
4.8.11. Odstupné	71
4.8.12. Zmaření účelu smlouvy	72
4.8.13. Započtení pohledávek	72
4.8.14. Smrt fyzické osoby a splynutí	73
4.9. Návrh nového občanského zákoníku	73
5. ROZDÍL MEZI SMLOUVOU O PŮJČCE A SMLOUVOU O ÚVĚRU	73
5.1. Právní úprava	74
5.2. Forma smlouvy	74
5.3. Povaha smlouvy	74
5.4. Rozsah práv a povinností	75
5.5. Předmět smlouvy	75
5.6. Úplata	75
6. PRAKTICKÁ APLIKACE PRÁVNÍ ÚPRAVY	76
7. ZÁVĚR	78
8. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	79
9. PŘÍLOHY	83

1. ÚVOD

Půjčka a úvěr. Dvě chtělo by se říci synonyma, která hýbou dnešním světem. Denně se dozvídáme ze zpráv, kolik peněz si budeme muset půjčit, abychom udrželi státní dluh alespoň na dnešní úrovni. Finanční krize, která nás postihla, nemá prapůvod v ničem jiném, než v poskytování nedostatečně krytých úvěrů. Současná konzumní společnost se vyznačuje vysokou mírou dynamičnosti a snahou o nejrychlejší uspokojování potřeb. Ještě za časů našich babiček bylo zcela běžné, že lidé si kupovali pouze to, na co si sami ušetřili. Mnohdy trvalo léta, než si rodina mohla koupit nové auto, či zařídit byt a takováto investice byla pro všechny slávou, na níž se bylo třeba připravit. Dnešní společnost však vyžaduje rychlou změnu a nelze si dost dobře představit, aby takovéto způsoby přetrvaly. Koupit si dnes automobil je téměř stejné, jako nákup potravin a nikoho ani nenapadá myšlenka, že by na útratu použil své ušetřené peníze. Již děti v mateřských školách zcela rozumí půjčce a dokážou taktéž pochopit i význam úvěru, což svědčí o tom, že oba instituty se neodmyslitelně staly součástí moderní společnosti. Co už však dokáže málokterý z dospělých jedinců, je tyto dva instituty od sebe odlišit. To byl taktéž důvod, proč jsem si vybral téma této práce a mou snahou je rozebrat postupně úpravu obou smluvních typů a vypíchnout zásadní znaky, které poslouží k identifikaci půjčky či úvěru. Ve své dosavadní praxi jsem se setkal s mnoha osobami, kterým jejich záměna způsobila mnoho problémů. Nejen, že je stála všechn jejich majetek, ale v mnoha případech i fungující rodinný vztah. Doufejme, že níže uvedené rady, budou alespoň pro některé vodítkem, jak podobným situacím předcházet. Nyní se vrátím k tématu a začnu nejprve úpravou půjčky.

2. CÍL PRÁCE A METODIKA

Výběrem této práce jsem si dal za cíl přiblížit úpravu půjčky a úvěru v České republice a hlavně zaměřit se na její podstatné rozdíly, které většina z nás nevnímá, přičemž toto nerozlišování může mnohým připravit nemalé problémy. Práce by měla být tedy návodem jak snadněji úvěr a půjčku od sebe rozeznat, ačkoliv musím připustit, že v některých případech to půjde stěží.

Práce je strukturována do čtyř částí, přičemž v prvních dvou se zaměřím na samostatnou úpravu smlouvy o půjčce a smlouvy o úvěru. V rámci těchto částí postupuji od historických pramenů až k současné úpravě, kterou se snažím podrobit kritickému pohledu. Ve třetí části poté prostřednictvím získaných poznatků určuji znaky odlišující oba smluvní instituty. Závěrečnou kapitolu své práce jsem pojal spíše jako snahu utvořit určitá zobecnující pravidla pro praktický život, která by nám měla zodpovědět, v jakých situacích lze doporučit řešení prostřednictvím úvěru a kdy naopak půjčkou. Pro svou práci jsem především čerpal ze stávající literatury, legislativy, ale především hojně jsem využíval judikaturu soudů a vlastních praktických poznatků. Pro lepší ilustraci jsem práci doplnil o výňatky z citovaných soudních rozhodnutí. Nevyhýbám se ani sporným otázkám, u mnohých se pokouším o vlastní způsob řešení, a práci doplňuji o svůj pohled na věc. Tyto mé názory nemají prioritně za cíl utvořit nový myšlenkový proud, ale spíše inspirovat ostatní účastníky ke kritickému zamyšlení.

3. SMLOUVA O PŮJČCE

3.1. Stručný historický exkurs

3.1.1. Institut půjčky v římském právu

Jak jinak než pojednáním o institutech římského práva by měla začít tato práce. Římské právo je východiskem pro právníky i v současné době, neboť bylo stvořeno na výši stojící právní kulturou, která i přes dobu svého vzniku je v mnohém užitečným návodem nadcházejícím generacím.

Římské právo terminologicky odlišovalo termín půjčka v dnešním pojetí, kterou nazývali zápůjčkou neboli *mutuum* (*mutuus* znamená v latině vzájemný). Naproti tomu tehdejší termín půjčka neboli *commodatum* se shodoval s dnešním termínem označeným jako výpůjčka. Pojmy v této práci budu užívat v souladu s tehdy platnou terminologií, tedy v historické části jako zápůjčku a později jako půjčku.

Zápůjčka byla zřejmě historicky nejstarším kontraktem v římském právu. Římané zápůjčku řadili mezi kontrakty přísně jednostranné, kauzální a reálné. Ze zápůjčky existovalo jedné straně pouze právo a druhé straně pouze povinnost. Za žádných okolností tomu nemohlo být naopak. Straně, které ze smlouvy příslušelo právo, nazývaná jako věřitel, nemohla nikdy vzniknout z tohoto smluvního vztahu právní povinnost, a naopak straně povinné (dlužníkovi) nemohlo nikdy vzniknout jakékoliv právo z tohoto kontraktu. Protože k uzavření smlouvy o zápůjčce stačil jakýmkoliv způsobem provedený souhlas stran (nevyžadovala se speciální forma), musel vystoupit do popředí účel jednání subjektů uzavírajících smlouvu. Tento účel (důvod obligace) nazývala doktrína kauzou a stal se základem pro vznik samostatných typů smluv, a to smluv kauzálních. U těchto kontraktů kauza závazku určuje smluvní typ a je na něm závislá sama platnost závazku. To je základní diferenční znak oproti smlouvám abstraktním, které vznikají bez dalšího splněním předepsané formy. Kauzou zápůjčky bylo poskytnutí úvěru (*causa credendi*) ze strany věřitele ve prospěch dlužníka. Věřitel tedy s výše uvedenou kauzou předával do vlastnictví dlužníka určité množství věcí zastupitelných (genericky určených) s tím, že dlužník mu po nějakém čase totéž množství věcí téhož druhu vrátil.¹ Čas vrácení si smluvní strany

¹ KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M., *Římské právo*. str. 245

nejčastěji smluvně upravily, ale nebyla to jejich povinnost. Pokud ponechaly úpravu času navrácení zcela volnou, byl věřitel oprávněn žádat vrácení věcí kdykoliv. Okamžik vzniku obligace souvisel s předáním věcí do vlastnictví dlužníka. Smlouva nemohla vzniknout, dokud věřitel reálně věc dlužníkovi nepředal. Římané si v tomto pomáhali úlovím *re contrahitur obligatio*, což v překladu znamená, že obligace se uzavírá předáním věci, což je hlavním definičním znakem reálných kontraktů. Již z prvního srovnání je viditelné, že institut zápůjčky nápadně připomíná smlouvu o půjčce upravenou v platném občanském zákoníku.

Předmětem právního vztahu mohly být jakékoliv druhově určené věci a podle toho se také věřiteli přiznávala právní ochrana. S přihlédnutím ke skutečnosti, že zápůjčka byla kontraktem přísně jednostranným (*contractus unilaterales*) příslušela právní ochrana toliko věřiteli. Podle předmětu římské právo rozlišovalo dva druhy žalob. Byly-li předmětem zápůjčky peníze, mohl věřitel na ochranu svého práva podat tzv. *actio cearte pecuniae*, pokud však byla zápůjčka uzavřena na jiné zastupitelné věci, domohl se věřitel svého práva prostřednictvím tzv. *actio cearte creditae rei*. Obojí patřily mezi tzv. žaloby přísného práva (*actiones stricti iudici*), které byl soud povinen rozhodovat velmi přísně, rychle a stroze, což mu umožňovala nepřihlížet k dalším okolnostem právního vztahu.² Z tohoto důvodu žalobcův nárok směřoval pouze na určitou peněžitou sumu nebo určitou generickou věc. Byť tedy peněžitá zápůjčka sama o sobě mohla být poskytnuta jako úročená, úroky bylo nutné dohodnout samostatnou verbální smlouvou (nejčastěji *stipulací*) a v případě nevrácení zápůjčky je bylo nutno žalovat samostatně.

3.1.2. Půjčka ve feudálním právu českých zemí

Zápůjčka se ve starším českém právu nerozvinula, přičemž hlavní důvody lze spatřovat v nedostatečně vyvinutém hospodářství, když směna převážně fungovala na bázi naturálního hospodářství, které omezovalo potřebu peněžního úvěru.

Základy české úpravy zápůjčky sahají až do roku 1536, kdy se datuje vydání Brikcího opusu Práva městská, který v kapitole dvanácté upravuje zárodek české půjčky. Půjčce se následně věnoval ve svém díle Práva městská také Koldín, který jí obdobně věnoval jednu

² tamtéž str. 124

kapitolu. První kodifikovanou úpravou půjčky (v novodobém smyslu) na našem území byl až Všeobecný zákoník občanský /neboli ABGB/ o němž pojednání v následující stati.³

Zápůjčka ve středověku byla sloučena s výpůjčkou, což převážně souviselo s kanonickým právem na našem území a následně při vítězství práva světského se opětovně vyčlenila jako samostatný institut. Byť tedy postupem času bylo lze na našem území možné uzavřít romanistickou půjčku, tedy i půjčku úročitelnou, církevní učení toto nepřipouštělo.⁴ Kanonické právo vycházelo z teze *nummus non parit nummum*, tedy peníze nemůžou zroditi peníze a braní úroků z půjčky bylo považováno za lichvu a trestáno na hrdle. Historicky však toto dogma nemohlo trvat dlouho a od konce 15. století dochází v souvislosti s ekonomickým rozvojem k obcházení tohoto zákazu. V Čechách se například setkáváme s institutem tzv. věčných, holých, komorních platů. Podstata tkvěla v tom, že platy se navenek tvářily jako reálná břemena, která zatěžovala nemovitost. Ve skutečnosti se ale jednalo o rentu, kterou si vlastník kapitálu koupil na nemovitosti jiného. Plat poté tížil nemovitost jako břemeno a vlastník nemovitosti musel dvakrát do roka majiteli platu vyplácet určitou částku. Vlastník nemovitosti tedy získal peněžní prostředky, přičemž oproti nim musel poskytovat protiplnění. Počátkem 16. století již české historické právo zákaz braní úroků nezná vůbec a ve stejné době dochází dokonce k reglementaci výše úroků. Maximální výše úrokové míry byla českým zemským sněmem určena na 6%, přičemž tato úprava platila až do absolutismu, neboť Obnovené zřízení zemské jej bez dalšího přešlo. Nicméně k zániku deliktu lichvy nedošlo a i nadále bylo stíháno vymáhání úroků, které přesahovaly zákonem dovolenou míru.

3.1.3. Půjčka ve všeobecném občanském zákoníku a obecném zákoníku občanském

Všeobecný občanský zákoník byl vyhlášen 1. června 1811 patentem císaře Františka I. č. 946 Sb. z. s. s platností pro všechny země rakouského císařství, vyjímaje země koruny uherské. Rakouský všeobecný občanský zákoník byl završením rozvíjející se přirozenoprávní teorie a renesance římskoprávní tradice, z nichž veskrze čerpá. ABGB byl na svou dobu velmi pozoruhodné dílo, což dokládá i fakt, že v určité pozměněné podobě platí i v dnešní době. Na území naší republiky platil do r. 1950, neboť po vzniku samostatného československého státu se stal materiálně součástí československého

³ ELIÁŠ K. a kol., *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*, 2. svazek, str. 1955

⁴ tamtéž str. 1952

právního řádu. Republikovým zákonem č. 11/1918 Sb. z. a n., tzv. recepční normou, byly přejaty veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení, včetně ABGB, které se však po vzniku republiky nazývalo „československý obecný zákoník občanský,“ zkráceně taktéž obecný zákoník občanský. Mezi ním a ABGB tedy existovala právní kontinuita v materiálním smyslu, formálně se však jednalo o dvě samostatné normy.

Úprava smlouvy o zápůjčku se vyznačovala odevzdáním věcí užitelných s tím, že po uplynutí dohodnuté doby dochází k vrácení věcí stejného druhu a jakosti. Smlouvu o zápůjčku bylo možné uzavřít jako peněžitou, kdy předmětem byly papírové nebo kovové peníze anebo zápůjčku jiných užitelných věcí. Úročení bylo dovoleno, ale platně uzavřít zápůjčku bylo lze taktéž i jako bezúročnou. Z nastíněné dikce je zřejmé, že institut zápůjčky se inspiroval v římském *mutuu*, přičemž podstatný rozdíl oproti dnešní půjčce stěží najdeme.

S peněžitou smlouvou o zápůjčku souvisel jeden problém. V rámci habsburské monarchie neexistovala jednotná měna, kterou známe dnes. Každé území mělo své vlastní peněžní prostředky, nejčastěji mince, které však nebyly v žádném poměru. Při zapůjčování peněz mezi účastníky ze dvou odlišných částí monarchie vyvstala otázka, jakým způsobem má dojít ke splnění povinnosti vrátit zapůjčenou částku, a to tak, aby byla zohledněna kupní síla jednotlivých mincí. Odpověď byla upravena v ABGB, který osobě, jež zápůjčku poskytovala (v dnešním názvosloví „věřitel“) dával možnost vymínit si vrácení ve stejném druhu mincí. Pokud tak neučinil, mohla druhá strana vrátit prostředky i v jiných mincích a „věřitel“ měl v takovém případě povinnost nabídnuté plnění přijmout. Tato úprava se však týkala toliko peněžité zápůjčky. Naproti tomu u zápůjčky jiných užitelných věcí bylo nerozhodné, zda po dobu zápůjčky stoupla jejich cena či nikoliv a „dlužník“ vracel vždy stejné množství užitelných věcí, nebylo-li dohodnuto něco jiného.

Jak již bylo výše zmíněno, zápůjčku bylo možné uzavřít jako úročnou, přičemž zákonem byla určena výše úroků. Při překročení dovolené výše stíhala takovouto smlouvu neplatnost. Výslovně byl zakázán tzv. anatocismus, což znamenalo úročení úroků. Veškerá ustanovení týkající se úroků však byla ke konci 19. stol. zrušena a v Obecném zákoníku občanském se již neuplatnila.

3.1.4. Půjčka ve Středním kodexu

Po únorovém vítězství bylo nutné provést změnu ve stávajícím pojetí občanského práva. Hlavním důvodem byla nejen snaha o úpravu poměru bližších socialistické koncepci, ale zejména sjednotit roztržitost právních úprav na území Československa. Právnícká dvouletka, jak se období rekonstrukčních prací nazývalo, přinesla další soukromoprávní kodex na našem území, tzv. střední občanský zákoník (zákon č. 141/1950 Sb.). Již při zpracování byl koncipován jako právní předpis pro přechodné období do doby, než bude dosaženo socialismu. Byť ještě formálně respektoval soukromé vlastnictví, chránil a upřednostňoval vlastnictví socialistické. V plné míře odrážel právní vztahy vznikající v systému centrálně řízené ekonomiky a zrcadlil politické poměry v zemi, včetně vedoucí úlohy strany. Zrušil dualistické pojetí práva, neboť v podmínkách socialistické společnosti postrádalo opodstatnění a navíc se jednalo o pouhý výdobytek doby předešlé. Občanským právem se rozumělo pouze právo majetkové, čímž došlo k umělému vytvoření quasi právních odvětví, které byly upraveny specializovanými zákony.

Snaha o absolutní diskontinuitu s romanistickým pojetím práva je patrná již v užití terminologii. Střední občanský zákoník poprvé nahradil léty zažitý termín zápůjčky a nově užívá označení půjčka. Od tohoto data tedy dochází ke změně názvosloví a termín půjčka nám přetrval až do dnešní doby. Obsahové vymezení půjčky je téměř identické s dnešním. Pro ilustraci uvádím na tomto místě zákonné ustanovení: „*Smlouvou o půjčce přenechává věřitel dlužníkovi věci určené podle druhu, zejména peníze, a dlužník se zavazuje vrátit po čase věci stejného druhu.*“⁵ „*Není-li čas k vrácení smluven, je dlužník povinen splnit dluh bez zbytečného odkladu, jakmile je o to požádán.*“⁶ Současná právní úprava oproti tehdejší precizuje dobu vrácení půjčky a v případě, že by nebyla doba sjednána, ukládá dlužníkovi povinnost neotálet s jejím vrácením a vrátit jej prvého dne poté, co byl věřitelem o jeho vrácení požádán.

Úročení půjčky bylo přípustné a zákonodárce taktéž vyznačil i jejich přípustnou výši. Nejednalo se však o absolutní číslo, ale jako korektiv byla užitá výše úroků, které požadovaly ústavy lidového peněžnictví z vkladů od obyvatelstva. Taktéž při nepeněžité

⁵ § 419 zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31.3.1964

⁶ § 420 zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31.3.1964

půjčce byl připuštěn quasi úrok spočívající v tom, že věřitel mohl po dlužníkovi požadovat vrácení přiměřeně většího množství půjčené věci nebo věci stejného druhu, ale lepší jakosti.⁷

3.1.5. Půjčka v Občanském zákoníku

To, co avizovala pracovní skupina při přípravě středního občanského zákoníku, se koncem padesátých let ukázalo jako fakt a začalo se čím dál více hovořit o tom, že platný kodex plně neodráží poměry a vztahy, které se při budování socialismu podařilo dosáhnout.⁸ Samotná Ústava z r. 1960 byla založena na premise, že se konečně podařilo vybudovat socialismus. Kodifikační práce na sebe nenechaly dlouho čekat.

Občanský zákoník, který nabyt účinnosti v roce 1964, ještě více omezil předmět své úpravy. Napříště upravoval pouze majetkové a osobní vztahy, jež vznikaly v oblasti uspokojování osobních potřeb. Subjektem tehdejších občanskoprávních vztahů mohly být pouze socialistické organizace a občané. Došlo ještě více k potlačení již tak omezené smluvní volnosti účastníků, spousta úkonů nemohla být provedena bez ingerence státu a došlo taktéž k opuštění množství tradičních právních institutů. Opětovně byly zavedeny až novelou v osmdesátých letech.

S ohledem na podmínky, které zde panovaly, se však nejednalo o nic neobvyklého. Jednalo se pouze o promítnutí paternalistické role státu do každodenního života občanů⁹ a Občanský zákoník zde sehrál nositele informací důležitých k dosažení vytýčeného cíle. Prvořadým úkolem státu bylo zasazovat se o uspokojování všech potřeb občanů a za tímto účelem byla vytvořena spousta socialistických organizací.

Promítnutím těchto zásad nebyla ušetřena ani právní úprava půjčky. Půjčku byly prioritně oprávněny poskytovat socialistické organizace, u nichž se jednalo o předmět jejich hospodářské činnosti.

⁷ § 421 odst. 2 zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31.3.1964

⁸ SCHELLEOVÁ I., SCHELLE, K., *Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964*, str. 32

⁹ HOLUB, M. a kol., *Občanský zákoník, komentář*, str. 32

Došlo k naprostému odtržení od původního pojetí půjčky, resp. dřívější zápůjčky. K platnému uzavření smlouvy byla nutná dohoda o výši půjčky, jejímu účelu a době splatnosti. V případě, že některá z těchto esenciálních náležitostí smlouvy nebyla dodržena, nemohla být smlouva platně uzavřena. Tento institut nápadně připomíná dnešní smlouvu o úvěru. To navíc podtrhuje ten fakt, že tehdejší smlouva o půjčku byla konsensuálním kontraktem. Tato úprava byla dále doplněna speciálními předpisy, které upravovaly odchylně či rozšiřovaly náležitosti smlouvy o půjčce, a to podle toho k jakému účelu byla půjčka poskytnuta. Existovaly tedy předpisy o půjčkách na bytovou výstavbu, na koupi bytů apod.

Půjčka mohla být občanovi poskytnuta v zásadě jakýmkoliv způsobem. Jejím prostřednictvím tedy bylo možné splnit přímo platební povinnost, na níž si občan chtěl půjčku brát, bylo možné hradit přímo dlužné faktury. Takovýto způsob měl přednost před vyplacením peněz občanovi.

V případě, že byla půjčka použita k jinému než dohodnutému účelu, mohla organizace požadovat její okamžité splacení.

Úročení půjčky bylo samozřejmostí, přičemž jeho výši stanovil prováděcí právní předpis.

Byť tedy uspokojování potřeb mělo být zajištěno především prostřednictvím socialistických organizací, občanský zákoník obsahoval taktéž institut občanské výpomoci. Půjčka tedy mohla být poskytnuta i touto formou, tzn. i občanem, ale poskytnutí muselo být v souladu s pravidly občanského soužití a nesmělo jí být zneužíváno k výdělečné činnosti.

V rámci občanské výpomoci byla upravena jak půjčka peněžitá, tak půjčka nepeněžitá. U peněžité půjčky bylo možné požadovat pouze úrok ve výši 2% p.a. Jakékoliv jiné majtkové výhody byly nepřipustné. U nepeněžité nebylo možné sjednat žádný úrok a bylo nutné vrátit genericky určené věci v témže druhu, jakosti i množství.

3.2. Platná právní úprava a vymezení půjčky

Smlouva o půjčce je vymezena v §657 a násl. Občanského zákoníku. Její úprava je velmi kusá a fakticky je upravena pouze ve dvou ustanoveních. Základní vymezení samotné půjčky vychází z lehce pozměněné definice upravené v předešlém Občanském zákoníku. Smlouvou o půjčce přenechává věřitel dlužníkovi věci určené podle druhu, zejména peníze, a dlužník, se zavazuje vrátit po uplynutí dohodnuté době věci stejného druhu.

Z takto lapidárního pojetí půjčky vyplývají esenciální náležitosti, které by měla mít každá smlouva o půjčce, a to určení věci (předmětu právního vztahu), převedení vlastnického práva k ní a dále určení doby, po níž bude vlastnické právo k věci stejného druhu převedeno zpět. Pokud by některá z těchto podstatných náležitostí nebyla dodržena, nemohlo by se jednat o smlouvu o půjčce. Zákon v § 51 umožňuje stranám uzavřít i jiné, než typizované smlouvy, ale v daném případě se domnívám, že inominátní smlouva neobsahující některou z podstatných náležitostí smlouvy o půjčce by nemohla vzniknout. Dle mého přesvědčení by takováto smlouva narážela na obtíže s kogentními ustanoveními Občanského zákoníku a z tohoto důvodu by ji pro svůj rozpor se zákonem stíhala sankce absolutní neplatnosti. Nesdílím tedy názor, že při absenci některých pojmových znaků o půjčce by ji bylo možné považovat za smlouvu inominátní. Takováto teze pochází z myšlenky, jíž vyjádřil opakovaně ve svých názorech i Ústavní soud ČR, a to že neplatnost smlouvy je vždy až poslední možnost. Základním principem výkladu smluv je priorita výkladu, který nezakládá neplatnost smlouvy, před takovým výkladem, který neplatnost smlouvy zakládá, jsou-li možné oba výklady. Je tak vyjádřen a podporován princip autonomie smluvních stran, povaha soukromého práva a s tím spojená společenská a hospodářská funkce smlouvy. Není ústavně konformní a je v rozporu s principy právního státu taková praxe, kdy obecné soudy upřednostňují výklad vedoucí k neplatnosti smlouvy před výkladem neplatnost smlouvy nezakládajícím.¹⁰ Osobně se s tímto nálezem ztotožňuji, ale s ohledem na jedinečnost půjčky, která má vedle obligačních i věcněprávní účinky, je dle mého soudu na tento právní vztah stěžejí aplikovatelný. Pokud tedy účastníci některou z podstatných náležitostí neupraví, nebude se *stricto sensu* jednat vůbec o smlouvu.

¹⁰ Nález I. senátu Ústavního soudu ze dne 14.dubna 2005, sp.zn.: I. ÚS 625/03

Bylo by však mylné se domnívat, že veškeré odpovědi na naše otázky nalezneme pouze v občanském zákoníku. Smlouva o půjčce může být totiž za splnění některých předpokladů podrobena režimu obchodního zákoníku, a proto je vždy nutné blíže zkoumat skutkové okolnosti jednotlivého případu. Rozlišením, kdy půjčka může zakládat obchodněprávní vztah a uplatní se na ní také úprava obchodního zákoníku, se zabývám v části pojednávající o promlčení. Důvodem byl fakt, že úprava promlčení je občanském a obchodním právem upravena odlišně a lépe vyniknou kontury těchto dvou právních režimů.

Zcela samostatně poté stojí zákon 591/1992 Sb., o cenných papírech, který v § 16a upravuje smlouvu o půjčce cenných papírů. K tomu, aby se jednalo o půjčku cenných papírů, je však nutné, aby tyto cenné papíry byly zastupitelné. Tato úprava má vůči půjčce reglementované v Občanském zákoníku speciální charakter.

Od půjčky upravené výše je nutné odlišovat dlužní úpis, který slouží věřiteli při prokazování existence samotné půjčky. Zákon totiž nestanoví pro smlouvu o půjčce žádnou formu, což umožňuje uzavřít smlouvu o půjčce taktéž v ústní formě. Dlužní úpis je v mnoha případech jediným dokladem o tom, že věřitel má vůči dlužníkovi pohledávku. V žádném případě jej nelze zaměňovat s právním titulem, kterým je v daném případě smlouva, a dlužní úpis dle mého názoru není ani právním úkonem, ale pouze potvrzením o existenci právního vztahu mezi účastníky. Při splnění kvalifikovaných podmínek stanovených v zákoně může dlužní úpis sloužit taktéž jako uznání závazku, které poté věřiteli usnadňuje postavení v případném sporu, neboť vytváří domněnku o existenci pohledávky v době uznání a přenáší důkazní břemeno na dlužníka.¹¹

3.3. Předmět půjčky

Zákon akcentuje, že předmětem půjčky mohou být pouze věci, pročež bychom tento výklad měli začít s definicí věci, kterou však zákonodárce nikde nepodává. V ustanovení §119 hovoří o rozdělení věcí na movité a nemovité. S tímto si však stěží vystačíme a budeme muset přihlédnout taktéž k předchozímu ustanovení, které hovoří o předmětech právních vztahů. Z teoretické roviny tedy budou moci být předmětem půjčky veškeré

¹¹ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., et al. *Občanské právo hmotné 2*, str. 225

ovladatelné hmotné předměty (*res corporales*), jakož i ovladatelné přírodní síly, které mají užitnou hodnotu. U půjčky však přichází v potaz ještě jeden zásadní a odlišující korektiv. Veškeré výše uvedené věci mohou být předmětem půjčky pouze v případě, kdy nebude záležet na jejich individualitě, což jejich výčet značně zužuje. Z tohoto důvodu dle mého názoru nemůže být uzavřena půjčka nemovitosti, neboť každá nemovitost je jedinečná, přinejmenším je většinu z nich možné identifikovat dle katastrální mapy. Teoreticky, i kdyby se dlužníkovi po uplynutí sjednané doby podařilo vrátit naprosto shodný pozemek, o stejné výměře i bonitě, po právní stránce by se nemohlo jednat o půjčku a takto uzavřená smlouva by obsahově byla považována za smlouvu směnnou, kdy věřitel namísto původního pozemku, získal pozemek jiný. Pokud bychom tuto diskusi z teoretického hlediska připustili, vznikal by taktéž za současného stavu zajímavý problém se vznikem půjček nemovitostí zapsaných v katastru. Půjčka by nemohla vzniknout před tím, než by byla provedena změna vlastníka v katastru nemovitostí, ale na základě jaké právní skutečnosti by příslušný katastrální úřad měl provést změnu vlastnictví, když smlouva ještě neexistuje. Toto je také jeden z důvodů, proč nemovitosti nepovažuji za způsobilý předmět půjčky.

Zákon sám vytváří kategorii věcí, jež mohou být předmětem právních vztahů z půjček. Jedná se o tzv. druhově určené věci nebo-li věci generické. U nich do popředí vystupuje kvantitativní stránka, tzn. rozhodujícím faktorem je jejich míra, počet nebo váha. Jako vzorové případy pro půjčku bych mohl uvést například mouku, cukr, obilí apod.

Z těchto důvodů nemohou být předmětem půjčky práva či jiné majetkové hodnoty. Je nepřesné pokud se někdy hovoří o půjčce pohledávky (oproti tomu zastupitelný cenný papír může být způsobilým předmětem půjčky), neboť pohledávka nemůže ze samé definice být zapůjčena. Taktéž si nemohu půjčit svou vlastní věc či lidské orgány. Z mého pohledu trochu složitější situace je s věcmi nazývanými jako *res extra commercium*, čímž je vyjádřeno, že jsou ze své povahy vyloučeny ze soukromoprávních úkonů. Tyto věci jsou zajímavé tím, že spousta z nich by jistě předmětem půjčky mohla být, ale jejich převoditelnost je limitována tzv. vyšším zájmem vyjádřeným veřejnoprávními normami. Nejsou tedy vyloučeny svou povahou, ale jejich omezení je z jiného zákonného důvodu zapovězeno.

Z genericky určených věcí zákonodárce do popředí staví peníze, které budou také nejčastějším předmětem půjček. Peníze mohou být jak hotovostní tak bezhotovostní, ačkoliv níže zmíněný názor tomu nenasvědčuje. Na tomto místě bych si však dovolil podrobit menší kritice názor Nejvyššího soudu ČR, který předmět půjčky omezuje pouze na hotovostní peníze, přičemž bezhotovostní peníze na rozdíl od smlouvy o úvěru pro tento smluvní typ zapovídá.¹² Nejvyšší soud ke své argumentaci používá jazykového výkladu, který mu umožňuje dosáhnout jiných výsledků při porovnání pojmů peníze (užité u smlouvy o půjčce) a peněžní prostředky (užité u smlouvy o úvěru). Podle mého přesvědčení však k tomu neexistuje žádný důvod a oba termíny lze užívat *promiscue*.

Ve finanční teorii je za peníze považováno jakékoliv aktivum, které je všeobecně přijímáno při placení zboží a služeb. Taktéž v ekonomii se nedovozuje, že penězi mohou být pouze mince nebo bankovky.¹³ Peníze se dělí na peníze hotové a bezhotovostní, kdy obě tyto formy plní v ekonomice stejnou funkci. Je tedy zcela nelogické přisuzovat těmto termínům jiný obsah při aplikaci právních norem. Výklad, který užil Nejvyšší soud je zcela bezprecedentním zásahem do autonomní vůle smluvních stran, které by zákonodárce limitoval při realizaci občanskoprávních vztahů. Navíc by takovýto přístup komplikovat taktéž veřejnoprávní předpis č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti. Dle tohoto zákona je stanovena povinnost poskytovatelům platby, tj. osobám, které hradí svůj závazek přesahující 15.000 Eur, provést platbu bezhotovostně. Je sice pravdou, což ve své nedávné praxi potvrdil taktéž Nejvyšší správní soud¹⁴, že věřitel této úpravě nepodléhá, neboli je možné poskytnout půjčku překračující tento limit v hotovosti, nicméně velmi negativním následkům by byl vystaven dlužník. Ten by totiž podle výše uvedeného názoru Nejvyššího soudu nemohl svůj závazek splnit, neboť předmětem půjčky mohou být pouze hotovostní peníze, ale zároveň podle veřejnoprávního předpisu by se poskytnutím takto vysoké částky vystavoval pokutě od finančních orgánů. Toto jistě nebyl úmysl Nejvyššího soudu a je

¹² Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.5.2007, sp.zn: 32 Cdo 922/2007

¹³ ŽÁK, M. a kol., *Velká ekonomická encyklopedie*, str. 517 – 518

¹⁴ Ve zcela nedávném rozsudku č.j.: 1 Afs 91/2010-49 ze dne 23.2.2011 zaujal Nejvyšší správní soud jednoznačného stanovisko, kterým vyloučil (nutno podotknout, že zcela správně) aplikaci § 6 odst. 2 zákona o omezení plateb v hotovosti na půjčku peněžních prostředků, neboť poskytnutí peněžních prostředků dlužníkovi není závazkovou povinností věřitele. Nejvyšší správní soud vyšel zcela z koncepce kterou zastávám i v této práci, a to, že věřiteli nepřísluší povinnost poskytnout půjčku a pokud tak skutečně učiní nejedná se o plnění závazku, neboť závazek vzniká teprve až skutečným předáním peněz dlužníkovi.

zřejmé, že výše uvedený výklad nemůže obstát. Nadto je nutné uvést, že podobnou situaci již jiné senáty Nejvyššího soudu řešily, přičemž dospěly k názoru zcela opačnému a možnost bezhotovostní půjčky připustily.¹⁵

3.4. Vznik a náležitosti smlouvy o půjčce

Ke vzniku smlouvy o půjčce dochází na základě právních úkonů, pročež je nutné se plně soustředit na úpravu právních úkonů stanovenou v Občanském zákoníku. Předně musí oba účastníci smlouvy o půjčce být způsobilí k právům a povinnostem, tedy mít právní subjektivitu. Bez ní by jakákoliv smlouva nemohla vzniknout, neboť by neexistoval subjekt právního vztahu. Smlouva o půjčce uzavřená s kontrahentem, jež nemá právní subjektivitu, bude pro rozpor se zákonem absolutně neplatná. Zákon sice výslovně tuto situaci neřeší, ale můžeme k tomu dospět kritickou analýzou institutu právní subjektivity. Ad absurdum cítíme, že uzavření smlouvy o půjčce např. s osobou, jež několik tisíciletí nežije, bude liché. Stěží bychom takovéto osobě předmět půjčky předávali, či jej od ní přebírali. Vedle právní subjektivity, kterou lidé nabývají narozením (v této souvislosti ponechám stranou *nascitura* - dítě počaté) a zaniká jejich smrtí, počítá zákon ještě s institutem způsobilosti k právním úkonům. Způsobilost k právním úkonům je upravena v § 8 Občanského zákoníku a rozumí se jí vlastními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti. Pro obligace má velice důležitý význam, neboť při jejím nedostatku dochází k neplatnosti smlouvy *ex lege*. Způsobilost k právním úkonům však není konstantním institutem, kterou by člověk získával teprve dovršením zletilosti, ale plynutím času a duševním vývojem jedince se její rozsah mění. V této souvislosti je nabíledni lehce rozebrat způsobilost osob nezletilých. Nezletilou, zákonodárce rozumí takovou osobu, která je mladší osmnácti let, nedosáhla-li zletilosti dříve. Dříve lze dosáhnout zletilosti pouze uzavřením manželství, a to za předpokladu, že osoba uzavírající manželství dosáhla alespoň šestnácti let věku. Ve většině případů se však uplatní korektiv první a osoba nebude zletilosti dovršením osmnáctého roku věku. Byť zákonodárce na tomto místě mlčí, jsem toho názoru, že plnoletosti a s ní spojené plné způsobilosti k právním úkonům člověk dosáhne již o půlnoci dne, v němž oslaví své osmnácté narozeniny a je nerozhodné v kolik hodin se skutečně narodil. Důvodem tohoto výkladu bude fakt, že zákonodárce nezná počítání podle hodin, ale nejmenší jednotkou jsou dle § 122 Občanského zákoníku dny. Při

¹⁵ srov. rozsudek Nejvyššího soud ČR ze dne 24.3.2004, sp.zn.: 29 Odo 350/2003 nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.3.2007, sp.zn.: 33 Odo 209/2005

dovršení osmnáctého roku se nabývá zletilosti a pokud zákonodárce již tímto dnem přiznává účastníkům plná práva, bylo by proti smyslu a účelu zákona, pokud by takováto osoba byla povinna čekat až na následující den.¹⁶ Ostatně i jazykovým výkladem lze po mém soudu dosáhnout stejného výsledku, neboť samotný zákonodárce uvádí, že zletilostí se nabývá dovršením osmnácti let, nikoliv dnem následujícím.

Platný občanský zákoník vyšel oproti dřívější úpravě z objektivního hlediska při nazírání na způsobilost k právním úkonům nezletilých osob, což znamená, že rozsah způsobilosti k úkonům se posoudí dle obvyklé rozpoznávací a určovací schopnosti nezletilých určitého věku.¹⁷ Zákonodárce v takovém případě počítá s průměrným jedincem a jeho schopnostmi dané věkem. Normativně je tento přístup vyjádřen v § 9 Občanského zákoníku. Při analýze smlouvy o půjčce můžeme výkladem zákonného textu dojít ke stanovisku, že nezletilí budou způsobilí k uzavření takovéto smlouvy, pokud jejich rozumová a volní vyspělost jim toto dovolí. V těchto zákonných intencích nečiní problémy, aby si žák základní školy půjčil od svého spolužáka dvacet korun na nákup sladkostí. Otázkou však zůstává, zda korektivem uvedené rozumové a volní vyspělosti by ve vztahu k půjčce měla být hodnota věci. Jinak řečeno, co by se stalo, pokud by ve stejném případě, který jsem uváděl výše, došlo k zapůjčení daleko vyšší částky. Jednoznačnou odpověď v této souvislosti nedokážu poskytnout, neboť vyjdu-li paušálně ze znění §9 občanského zákoníku, bylo by nutné takovouto smlouvu podle § 38 občanského zákoníku považovat za neplatnou, neboť průměrný žák základní školy není na takové rozumové vyspělosti, aby byl schopen určit hodnotu půjčovaných peněz, popř. věcí. Osobně se však domnívám, že nelze tímto způsobem paušalizovat a bylo by nutné vždy zkoumat, jaká je konkrétní rozumová úroveň kontrahentů a na základě těchto výsledků bude možné rozhodnout o osudu uzavřené smlouvy. Nadto je nutné dále zkoumat, zda a jaké povinnosti ze závazkového vztahu pro nezletilého vznikají. Nelze totiž opominout, že neplatnost právních úkonů učiněných nezletilci promítá do právního řádu zásadu ochrany těchto osob. V těchto intencích je nutné k aplikaci uvedených norem přistupovat. Z tohoto důvodu se přikláním spíše k individuálnímu pojetí způsobilosti nezletilých a považoval bych výše uvedenou smlouvu za platnou, pokud by z okolností konkrétního případu nevyplývalo jinak.

¹⁶ Shodně KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J. et al. *Občanské právo hmotné 1*, str. 174

¹⁷ srov. Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18.6.2002, sp.zn.: 10 Co 354/2002

Tento rozbor lze promiskue použít i na osoby stíženy duševní poruchou. U nich však vyvstává otázka v jakém období byl úkon učiněn, zda se jednalo o tzv. *intervalla lucida*, neboli jasné (světlé) meziobdobí, kdy duševní choroba na jedince nepůsobí či naopak. Tato otázka je však otázkou skutkovou, jež musí řešit soud při rozhodování o platnosti či neplatnosti úkonu. Pokud by však jednající úkon učinit chtěl, byl by po všech stránkách perfektní, ale nebyl učiněn v *intervalla lucida*, nemohlo by se po mém soudu jednat o úkon platný, a soud by jej v případě sporu prohlásil v souladu s § 38 Občz. za neplatný. Světlé okamžiky u osob jednajících v duševní poruše však mají význam pouze v případě, kdy soudním výrokem nebyla způsobilost takovéto osoby zcela zbavena či omezena. V takovém případě se světlé okamžiky neuplatní a úkon bude považován za absolutně neplatný. Proto nelze než doporučit otázat se kontrahenta, zda takovýto výrok soudu neexistuje, popř. včlenit takovéto prohlášení do textu samotné smlouvy a nechat jej toto podepsat. V konečném důsledku jsem si však vědom toho, že i takovéto prohlášení je zcela irelevantní, neboť v případě existence duševní choroby by nemohlo obstát oproti kogentnímu ustanovení Občanského zákoníku a smlouva by stejně byla prohlášena za neplatnou.

K uzavření smlouvy o půjčce se vyžaduje svobodná, vážná, určitá, srozumitelná vůle prostá omylu směřující k přenechání genericky určené věci dlužníkovi a dále po uplynutí sjednané doby její vrácení zpět věřiteli. Zatímco učinění úkonu v rozporu s ust. § 37 občanského zákoníku povede k jeho absolutní neplatnosti, u omylu tomu bude jinak. Omyl může za určitých situací vést maximálně k relativní neplatnosti takového úkonu, což znamená, že dotčený účastník by se takového úkonu musel v obecné promlčecí době dovolat. Pokud se účastník této neplatnosti nedovolá, bude se jednat o perfektní právní úkon. K tomu, aby omyl byl způsobilý přivodit relativní neplatnost úkonu, je však třeba, aby takovýto omyl se týkal skutečností, jež jsou pro uskutečnění úkonu rozhodující. Zákonodárce tedy chrání pouze kvalifikovaný, neboli podstatný omyl. Jiný omyl nebude mít na platnost právního úkonu žádný vliv. K tomuto však je nutné přistupovat s určitou licencí, neboť v případě, že druhou smluvní stranou bude omyl vyvolán lstí, je možné takovýto úkon napadnout relativní neplatností, a to i v případě, že se omyl týká pouze nepodstatné části závazku.

Jak již bylo výše nastíněno, proces uzavření smlouvy o půjčce se bude skládat ze dvou jednostranných právních úkonu. Na jedné straně bude stát věřitel, který vůči dlužníkovi učiní adresný návrh na uzavření smlouvy o půjčce. Na druhé straně naproti tomu dlužník, jež adresovaný návrh přijme, či naopak odmítne. K perfekci smlouvy v obecné rovině dochází okamžikem, kdy dlužník akceptuje věřitelovu ofertu. Způsob akceptace již zákonodárce ponechává na vůli stran, ovšem i tato vůle by měla být zřejmá. K přijetí návrhu tedy může dojít jak výslovně, v současné době nejčastěji vlastnoručním podpisem smlouvy, tak faktickým konáním. Konkludentní způsob uzavření smlouvy však nesmí vzbuzovat pochybnosti. U smlouvy o půjčce můžeme o tomto způsobu uzavření hovořit v případě, kdy dlužník neoponuje návrhu a přijme nabídnuté plnění. Naproti tomu i shodné chování věřitele bude mít totožné právní následky. Pokud by věřitel žádným způsobem neoponoval a neměl žádné připomínky vůči dlužníkovi, který navrhoval zaplacení dluhu do určité doby, bylo lze toto chování věřitele považovat za přijetí návrhu dlužníka a tím k uzavření smlouvy o půjčce.¹⁸ Konkludentním způsobem však nebude mlčení účastníka, neboť v právu neplatí pořekadlo, kdo mlčí, souhlasí.

3.4.1. Kauza smlouvy

Každý smluvní vztah se odehrává na pozadí ekonomické reality. Každá lidská bytost má své ekonomické potřeby, a právě smlouvy jsou prostředkem sloužícím k jejich uspokojení. Doktrinálně můžeme kauzu interpretovat jako vymezení hospodářského cíle, pro který závazek vznikl. Kauzu je nutné striktně odlišovat od právního důvodu, neboli titulu, ačkoliv i v judikatuře vyšší soudů se nachází názory, které oba instituty směšují. Tento názor však v této publikaci nesdílím a jsem přesvědčen o existenci dvou samostatných právních institutů, které si zaslouhují odděleného zkoumání. Na příkladu dvou otázek lze názorně vysvětlit rozdíl těchto pojmů. Zatímco právní důvod (titul) odpovídá na otázku proč má dlužník povinnost, hospodářský důvod (kauza) je odpovědí na otázku, proč dlužník právní úkon učinil.¹⁹

Hospodářský důvod půjčky je zcela zřejmý. Z ekonomického pohledu bychom mohli říci, že se jedná o směnu kapitálu. Pro lepší ilustraci nyní abstrahuji od půjčky nepeněžní, ale zabývám se pouze půjčkou peněžní. Ekonomicky tedy dochází k přesunu peněz od osoby,

¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.6.2007, sp.zn. 33 Odo 663/2005

¹⁹ srov. KNAPP, V., *O důvodu vzniku závazků a o jejich kauze*, str. 45

kteřá má přebytek prostředků k osobě, kteřá je v současné době nemá, ale potřebuje je za účelem uspokojení svých potřeb. Lidskému organismu je imanentní, že nedostatečným uspokojováním potřeb dochází k deprivaci, kteřá dlouhodobě může přerůst až v deprese. Totéž platí i v ekonomickém prostředí a o způsobu uspokojování potřeb z hlediska mezního užitku byly již pospány stohy stran. Smlouvu o půjčce nejčastěji uzavře osoba, kteřá potřebuje uspokojit svou potřebu, ale je si vědoma, že nemá dostatek prostředků. Vzhledem k tomu, že společnost se za tisíciletí proměnila v čistě ekonomickou entitu, kdy ve světě vládnu peníze, budou hlavním předmětem půjček peněžní prostředky. Získání peněžních prostředků umožní dlužníkovi realizovat uspokojení své potřeby. Mezní užitek z uspokojení však musí být vždy vyšší než hodnota případného úroku, kteřý by dlužník při vrácení byl povinen zaplatit. V opačném případě by smlouvu stěží uzavřel.

3.4.2. Předání věci

Vše, co bylo již popsáno výše, by samostatně stačilo k uzavření smlouvy a založení práv a povinností smluvních stran. Nikoliv však u půjčky. Půjčka je specifická tím, že k její perfekci se vyžaduje odevzdání věci dlužníkovi. Bez reálného odevzdání věci právní vztah ze smlouvy o půjčce nevznikne. Takovouto smlouvu, při splnění podstatných náležitostí, bude možné považovat za smlouvu budoucí o smlouvě o půjčce se všemi právy a povinnostmi z ní plynoucími. Půjčka je speciálním kontraktem, kteřý vedle obligačních účinků má taktéž přesah do účinků věcněprávních. Věřitel je povinen umožnit nabytí vlastnické právo k předmětu půjčky a k tomu dochází, nebylo-li stranami dohodnuto jinak, okamžikem jejího předání. Na smlouvu o půjčce se plně aplikuje ustanovení § 133 občanského zákoníku, kteřé dobu nabytí vlastnictví upravuje.

Odevzdání neboli předání věci je nejčastěji traktováno v teorii o titulu a modu v souvislosti s převodem vlastnického práva. Předání věci je realizováno formou tradice, přičemž i tento institut skýtá různé variace. Nejčastějším způsobem bude samozřejmě předání věci tzv. z ruky do ruky. Bylo by ovšem liché se domýšlet, že při půjčce si s tímto způsobem předání vystačíme. Proto teorie přišla s dalšími způsoby předání věci. Mezi ně je možné řadit tzv. *traditio brevi manu*, kteřá umožňuje předání věci krátkou cestou.²⁰ V praxi to znamená, že věc, kteřá se již k dlužníkovi dostala na základě jiné právní skutečnosti (např.

²⁰ HOLUB, M., *Reálné nebo konsensuální? - Několik poznámek k „Úvaze o procesu vytváření smluv a jejich vzniku“ B. Vršínského*, str. 59

měl ji z titulu bezdůvodného obohacení), ji nemusí vracet zpět věřiteli a opětovně si ji od něj půjčovat. Dalším způsobem je *traditio longa manu*, která naopak umožňuje předání věci symbolicky, a to předáním prostředků s jejichž pomocí může účastník nakládat se samotnou věcí. Pro účely půjčky bych jako příklad uvedl odevzdání klíčů od skladiště s obilím. Již předáním klíče, který symbolicky ztělesňuje obilí uskladněné za dveřmi skladiště, došlo k předání věci a smlouva o půjčce byla uzavřena.

Posledním způsobem je tzv. *constitutum possessorium*, které bychom mohli interpretovat jako tradici krátkou cestou naruby. Při tomto způsobu předání si totiž převodce ponechává věc u sebe z jiného právního důvodu, na němž vystaví svou držbu. Již z povahy smlouvy o půjčce, o které jsem se zmínil výše, je zřejmé, že tento způsob předání u půjčky nepřipadá v úvahu, neboť zákon vyžaduje reálné předání věci. Věc se tedy od věřitele musí skutečně dostat do sféry vlivu dlužníka.

S předáním věci vyvstává otázka, zda věc musí být předána přímo dlužníkovi. V praxi nečiní problémy předat věc zástupci účastníka. Zástupce není samostatným účastníkem, ale své oprávnění vystupovat v právních vztazích odvíjí od zmocnitele, jež ho k tomuto úkonu zmocnil. Problematictější však může být situace, kdy dlužník tyto půjčené prostředky potřebuje přímo na úhradu svého závazku a pověří věřitele, aby za něj takovýto závazek splnil. Judikatura vyšších soudů zaujala názor, kdy podle smlouvy o půjčce lze přenechat peníze pouze dlužníkovi (popřípadě jeho zástupci).²¹ Naproti tomu ze smlouvy o úvěru lze plnit ve prospěch dlužníka i třetím osobám (např. úhradou faktur jeho dodavatelům).²² Na tomto místě bych si dovolil vyjádřit svůj názor a jsem přesvědčen o tom, že i smlouvou o půjčce lze hradit ve prospěch třetích osob. Pokud si dlužník určí, že předmětná půjčka bude sloužit na úhradu jeho závazku, je proti smyslu, aby došlo k předání peněz dlužníkovi, který je následně poukáže na splnění svého závazku. Přístup soudu vyjádřený v tomto rozhodnutí je pouze přepjatým formalismem nerespektující vůli stran. Zdá se mi nepochopitelné, pokud je obecně přijímáno tradovat věci i jiným způsobem, než jeho fyzickým předáním, proč v daném případě je tento způsob tradice zapovězen. Jsem přesvědčen, že při souhlasu stran s poskytnutím plnění ve prospěch třetí osoby, se jedná pouze o zvláštní způsob předání věci a jako takový by se na něj mělo nahlížet. Třetí osoba

²¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 5. 2007, sp. zn. 32 Cdo 922/2007

²² tamtéž

zde figuruje pouze jako jakési platební místo, což nemá vliv na vznik smlouvy o půjčce. Dlužník splněním závazku třetí osobě získá majetkovou hodnotu naprosto totožnou, jako kdyby plnění poskytoval sám. Pokud by se strany dohodly na všech podstatných náležitostech smlouvy o půjčce, nelze než, v zájmu autonomie vůle smluvních stran, dát tomuto způsobu sjednání půjčky zelenou. Tomuto mému názoru nakonec přisvědčil i jiný senát Nejvyššího soudu, který ve svém odůvodnění uvádí, že „*pokud konstantní judikatura, ve shodě s odbornou literaturou nevyžaduje fyzické předání předmětu půjčky dlužníkovi, bylo by zbytečným a neodůvodněným omezením autonomie vůle smluvních stran nepřipustit určení bankovního účtu třetí osoby jako místa, kam má být předmět půjčky převeden, pokud se na tom strany smlouvy o půjčce dohodnou. Uskutečněním převodu pak je splněna podmínka předání předmětu půjčky dlužníkovi podle § 657 obč. zák.*“²³ Ačkoliv tedy situace prozatím nebyla soudy sjednocena, považují posledně uvedený názor za správný, a to i na základě mých výše uvedených argumentů.

S předáním věci taktéž souvisí problematika oprávnění věřitele s věcí nakládat. O tom, zda věřitel musí být zároveň vlastníkem věci, se v odborné literatuře vedou spory. Byť zákonodárce tento problém výslovně neřeší, v rámci právní jistoty je vhodné připustit možnost, aby předmětem půjčky byla taktéž věc, jež věřiteli nenáleží. Případné spory by bylo nutné řešit podle skutkových okolností toho konkrétního případu a v úvahu přichází jak možnost stíhat smlouvu absolutní neplatností (v případě, kdy oba účastníci si byli vědomi toho, že půjčují cizí věc) až po naprosto perfektní smlouvu o půjčce (v případě, kdy dlužník v dobré víře půjčenou věc spotřeboval). Absolutní neplatnost je možné dle mého názoru taktéž dovodit v případě, kdy budou obě strany srozuměny s tím, že předmět půjčky bude použit k páčání trestné činnosti. Zde se naplno projeví úprava § 39 občanského zákoníku a takovéto jednání bude pro rozpor se zákonem neplatné.

3.4.3. Doba půjčky

Obecně se uvádí, že určení doby nepatří mezi esenciální náležitosti smlouvy o půjčce, což znamená, že nemusí být vůbec stanovena. Toto tvrzení však není zcela přesné a pokusím se jej dále upravit. Mohlo by se zdát, že při předání půjčky aniž, by si účastníci řekli jediného slova, nebyla doba půjčky sjednána. Ve skutečnosti však určení doby existuje,

²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11.11.2008, sp.zn.: 28 Cdo 3790/2008

ovšem je stanoveno zcela dispozitivně ve prospěch té či oné strany. Nicméně začněme od jednodušších případů. Nejčastějším způsobem sjednání doby bude určení data, do kdy má být půjčená věc vrácena zpět věřiteli. Toto jistě nebude činit problémy. Doba však může být určena i ve prospěch některého z účastníků. Bude-li tedy doba vrácení dohodnuta ve prospěch věřitele, může tento žádat její vrácení kdykoliv. Dlužník je v takovém případě povinen plnit prvního dne poté, kdy byl věřitelem ke splnění své povinnosti vyzván. Z8kon nestanoví pro výzvu žádnou předepsanou formu a podle ustálené praxe je za výzvu možné považovat i doručení žaloby dlužníkovi.²⁴ Tento způsob však klade na dlužníka značné nároky, neboť musí být připraven na požádání plnit a musí s tím počítat. Příkladem takto dohodnuté doby je způsob, který jsem nastínil již výše, a to když dojde k půjčení věci bez jakéhokoliv dalšího ujednání.

Je možné však sjednat dobu vrácení i ve prospěch dlužníka. Učebnicovým případem je půjčení věci dlužníkovi s tím, že věc vrátí, až bude chtít nebo až bude moci. V takovém případě by se věřitel nemusel dočkat, a proto mu zákonodárce umožňuje obrátit se na soud, aby splatnost byla upravena jeho výrokem. Soud dobu plnění určí, a to tak, aby s přihlédnutím k okolnostem případu byla v souladu s dobrými mravy.²⁵ Do úvahy taktéž přichází vrácení půjčky po částech. Zde by však záleželo na charakteru předmětu půjčky a zejména na dohodě stran.

3.5. Náležitosti půjčky ve zvláštních případech

3.5.1. Půjčka a společné jmění manželů

O tom, že předmět může být ve vlastnictví více osob, není třeba pochybovat. V rámci této úpravy bych se ale zastavil u institutu společného jmění manželů, neboť tento pro praxi význačný jev si určitý rozbor zasluhuje. Nejprve je třeba rozumět, kdy věc náleží do společného jmění manželů. Vymezení nalezneme v § 143 občanského zákoníku, který uvádí, že do společného jmění náleží vše, co manželé za trvání manželství nabyli. Z takto širokého pojetí však existují zákonné výjimky, a proto za společné jmění nebude považován majetek, který manželé nabyli darem, dědictvím, nebo na základě restitučních předpisů. Dohodou účastníků lze taktéž rozsah společného jmění omezit, tedy rozhodnout

²⁴ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 11.10.1999, sp.zn.: 10 Cmo 606/98

²⁵ FIALA, J., KINDL, M. a kol., *Občanské právo hmotné*, str. 541

o vyčlenění věcí, které by normálně náležely do společného jmění manželů a jejich přiřazení do výlučného vlastnictví jednoho z manželů.

V souvislosti s půjčkou vyvstávají dvě možné situace. Buď budou manželé stát na věřitelské straně závazku, tedy budou předmět půjčky poskytovat, anebo budou stát na dlužnické straně, tedy budou půjčku do svého vlastnictví přijímat.

Správa majetku náležejícího do společného jmění je upravena v § 145 odst. 2, který stanoví, že obvyklou správu majetku náležejícího do společného jmění manželů může vykonávat každý z manželů. V ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů; jinak je právní úkon neplatný. Pro posouzení, zda půjčení věci ze společného jmění pouze jedním manželem povede k neplatnosti takového úkonu, je nutné vyjít z okolností daného případu a tyto okolnosti poměřit korektivem obvyklé správy. Nejde-li však o obvyklou správu, zákon vyžaduje, aby smlouvu o půjčce uzavřeli oba manželé. Sankce pro případ nesplnění této povinnosti je stanovena jako relativní neplatnost úkonu, přičemž dovolat by se jí mohl poškozený manžel.

Pokud však půjčovaná věc nespadá do společného jmění, není třeba souhlasu druhého manžela a k právnímu úkonu je oprávněn ten, který věc mimo společné jmění nabyl.

Složitější situace však nastupuje, když budou manželé vystupovat na straně dlužnické. Problémy nečiní situace, kdy jako dlužníci vystupují manželé společně. Pokud však takovouto smlouvu uzavře pouze jeden z manželů, bez souhlasu druhého, názory na takovýto úkon se v praxi různí. Jeden názorový proud uvádí, že *„jestliže ve smlouvě o půjčce vystupuje jako dlužník jen jeden z manželů, je ze smlouvy zavázán a oprávněn jen ten, který smlouvu jako dlužník uzavřel. Souhlasu druhého manžela není třeba, neboť smlouvou o půjčce jsou peníze do společného jmění teprve získávány.“*²⁶ Tento názor vychází z argumentu *a contrario* k zákonnému textu § 145 odst. 2 občanského zákoníku, který výslovně hovoří o majetku náležejícího do společného jmění. Při sjednávání půjčky však nejde o takovýto majetek, neboť v této době se věc do společného jmění teprve

²⁶ JEHLÍČKA O., ŠVESTKA J., ŠKÁROVÁ M. a kol., *Občanský zákoník, komentář*, 9. vydání, str. 984

získává. Podle tohoto proudu se nevyžaduje souhlas druhého manžela k uzavření právního vztahu, a to ani v případě, že nejde o obvyklou správu společného majetku.²⁷

Druhý teoretický proud vyžaduje při vystupování manželů na pasivní straně závazku souhlasu druhého manžela, pokud se nejedná o obvyklou správu společného majetku. Dle závěru tohoto proudu se půjčovaná věc tradicí stává součástí společného jmění manželů.²⁸

Jakési ustálení výkladu se v dané věci pokusil učinit Nejvyšší soud a vydal rozhodnutí velkého senátu, kterým stanovil, že „splnění závazku náležejícího do společného jmění manželů, sjednaného jen jedním z manželů, nemůže věřitel v nalézacím řízení vymoci po druhém z těchto manželů; právo věřitele domáhat se při výkonu rozhodnutí nebo exekuci uspokojení závazku povinného manžela postižením společného jmění manželů tím není dotčeno.“ Byť se tedy Nejvyšší soud v daném případě zabýval toliko pasivní legitimací v soudním řízení, nepřímě se tím přiklonil k prvně uvedenému proudu. Rozhodnutí Nejvyššího soudu vzbudilo kritickou debatu na dané téma a lze v budoucnu očekávat změnu²⁹. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí vyšel apriori z teleologického výkladu právní normy, přičemž zcela nezohlednil jazykový výklad, který je dle mého soudu jednoznačný (viz § 143 odst. 1, písm. b) jakož i § 145 odst. 3 občanského zákoníku). Podle mého názoru nerozdílnost uvedená v § 145 odst. 3 občanského zákoníku zakládá pasivní solidaritu obou manželů a dle dikce zákonného textu by bylo možné podat žalobu proti oběma manželům, byť by jejím kontrahentem byl pouze jeden z nich.

Ačkoliv by se mohlo zdát, že uzavírání smlouvy pouze jedním manželem bude pro účastníky výhodné, je nutné upozornit na ust. § 262a občanského soudního řádu. Toto ustanovení, které bylo přežato z původního § 147 občanského zákoníku, totiž umožňuje vést výkon rozhodnutí i na majetek náležející do společného jmění, byť exekuční titul bude směřovat k vymožení povinnosti, kterou na sebe převzal pouze jeden z manželů. Z tohoto ustanovení vyplývá praktický postup pro věřitele, kteří se snaží domoci vrácení půjčené věci. Při podání žaloby doporučuji legitimovat pouze dlužníka, který smlouvu uzavřel. Při výkonu rozhodnutí poté doporučuji napadnout veškerý majetek, který náleží do společného jmění dlužníka a jeho manžela.

²⁷ Shodně Rozsudek bývalého Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21.12.1973, sp.zn. 3 Cz 57/73

²⁸ HOLUB M. a kol., *Občanský zákoník, komentář*, str. 1021

²⁹ MALENOVSKÝ, R., *K žalobě na splnění závazku náležejícího do SJM, sjednaného jen s jedním z manželů*. str. 747 nebo ELIÁŠ, K. a kol., *Občanský zákoník, Sv. I. Velký akademický komentář*. str. 660

Pokud smlouvu uzavřeli oba manželé jako dlužníci, jde o jejich solidární závazek jen v případě, že to bylo dohodnuto, popř. právním předpisem stanoveno (§ 511 odst. 1 občanského zákoníku). Nebylo-li nic ujednáno, jde o závazek dělený, a to rovným dílem mezi ně bez ohledu na to, zda půjčené peníze, popř. věci za ně získané, se stávají součástí jejich společného jmění.³⁰

Půjčka věcí mezi manželi je dovolena, ale pouze věcí, které nejsou ve společném jmění manželů. Z povahy věcí, které jsou předmětem společného jmění, vyplývá, že tyto předmětem půjčky být nemohou. K tomuto závěru jsem dospěl na základě analogické aplikace darovací smlouvy mezi manžely, neboť jak jsem uvedl výše, při půjčce taktéž dochází k převodu vlastnického práva. Jestliže má manžel vlastnické právo k celé věci omezené stejným právem druhého manžela, nemůže jeden z manželů toto své právo převést na druhého manžela, a to ani darovací smlouvou.³¹ Jsou-li oba manželé vlastníky celé věci, není možné vlastnické právo jednoho z nich převést na druhého, a tím není splněna podstatná náležitost smlouvy o půjčce, totiž převod vlastnictví. Jediným možným způsobem by bylo mezi účastníky uzavřít dohodu, kterou dojde k vyčlenění věci z režimu společného jmění a s takto vyňatou věcí poté nakládat. Přes blízkost osob je v této souvislosti nutné upozornit na §42a občanského zákoníku, který dává věřitelům možnost takového převodu majetku napadnout a dosáhnout tak neúčinnosti převodu vůči své osobě. Platnost úkonu zůstává zachována, což znamená, že vlastníkem věci se stává nabyvatel, ale věřitel je oprávněn vést exekuci nebo výkon rozhodnutí i na tento majetek, ačkoliv povinný jeho vlastníkem již není. Podmínkou pro úspěšné odporování však je, že věřitel by tímto způsobem byl zkrácen v možnosti uspokojit svou splatnou pohledávku vůči dlužníkovi.

3.5.2. Smlouva o půjčce a obchodní společnosti

Speciální ustanovení o smlouvě o půjčce obsahuje obchodní zákoník ve svých ustanoveních o obchodních společnostech. S přihlédnutím k tomu, že kapitálová společnost je samostatná entita se svým vlastním majetkem odděleným od majetku jejich vlastníku, musel zákonodárce stanovit pravidla, aby nedocházelo na úkor společnosti k obohacování

³⁰ ŠVESTKA J., SPÁČIL J., ŠKÁROVÁ M., HULMÁK M., a kol., *Občanský zákoník I, II, 2. vydání*, str. 1853

³¹ DVOŘÁK J., SPÁČIL J., *Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře, 2., rozšířené vydání*, str. 79

osob, jež mají na chod společnosti podstatný vliv. Takováto podmínka se promítla do §196a obchodního zákoníku, které je sice upraveno v části týkající se akciové společnosti, ale použije se taktéž pro společnost s ručením omezeným. Dle odstavce prvního tohoto ustanovení může společnost uzavřít smlouvu o úvěru nebo půjčce s členem představenstva, dozorčí rady, prokuristou nebo jinou osobou, která je oprávněna jménem společnosti takovou smlouvu uzavřít, nebo osobami jim blízkými, anebo smlouvu, jejímž obsahem je zajištění závazků těchto osob, nebo na ně bezplatně převést majetek společnosti jen s předchozím souhlasem valné hromady a jen za podmínek obvyklých v obchodním styku. K perfekci smlouvy mezi společnostmi a citovanými osobami se vyžaduje vedle náležitostí, které jsem uvedl výše, taktéž splnění dvou podmínek. Smlouva musí vykazovat obvyklé podmínky v obchodním styku a dále musí být předem schválena valnou hromadou společnosti. Pro případ, že některá z těchto skutečností nebude splněna, bude dle mého názoru takováto smlouva sankcionována absolutní neplatností z důvodu rozporu se zákonem dle § 39 občanského zákoníku.

V poslední době se taktéž stále více rozmáhá tzv. finanční asistence, jež do českého práva promítá Druhou směrnici Evropských společenství.³² Definice finanční asistence je podána v § 120a obchodního zákoníku, v části věnované společnosti s ručením omezeným, ale platí i pro společnost akciovou, resp. pro celý obchodní zákoník. Finanční asistencí se rozumí poskytnutí zálohy, půjčky, úvěru nebo jiného peněžitého plnění anebo poskytnutí zajištění ze strany společnosti ve prospěch jiných osob, jejichž účelem je získání podílů ve společnosti. Zákonodárce opět normuje podmínky, za nichž je možné takovouto půjčku poskytnout. Opětovně se musí jednat o úkon, který bude učiněn v souladu s obvyklými podmínkami v obchodním styku, společnost nesmí poskytnutím půjčky být vystavena bezprostřednímu úpadku, nesmí mít neuhrazené ztráty z minulých let a statutární orgán musí vypracovat písemnou zprávu, v níž věcně odůvodní poskytnutí finanční asistence. O poskytnutí rozhoduje valná hromada společnosti. Tato úprava u společnosti s ručením omezeným je úpravou svébytnou, která nemá oporu v evropském právu, neboť Druhá směrnice se vztahuje pouze na akciové společnosti a český zákonodárce ji analogicky

³² DRUHÁ SMĚRNICE RADY ze dne 13. prosince 1976, o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 58 druhého pododstavce Smlouvy při zakládání akciových společností a při udržování a změně jejich základního kapitálu, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření (77/91/EHS)

vztáhnul taktéž na úpravu společnosti s ručením omezeným. U akciové společnosti finanční asistenci upravuje § 161f obchodního zákoníku, který je transpozicí čl. 23 Druhé směrnice. Akciová společnost je oprávněna ji poskytovat pouze v případě, že tak stanoví stanovy společnosti. Podmínky jsou dále zostřeny tím, že poskytnutí finanční asistence nezpůsobí snížení vlastního kapitálu pod základní kapitál společnosti a dále společnost poskytující finanční asistenci musí až do její výše vytvořit zvláštní rezervní fond. Zákon navíc oproti společnosti s ručením omezeným rozlišuje, zda půjčka je poskytnuta cizí osobě, či pokud se jedná o osoby, které mohou za společnost jednat. V tomto druhém případě se navíc vyžaduje přezkoumání zprávy, kterou představenstvo zpracovává uznávaným nezávislým odborníkem určeným dozorčí radou společnosti

Při nesplnění všech podmínek bude smlouva opětovně pro svůj rozpor se zákonem absolutně neplaná, a pokud prostředky již byly poskytnuty, bude je obohacená osoba muset vrátit podle zásad o bezdůvodném obohacení.

3.6. Obsah smlouvy o půjčce

Řádně uzavřená smlouva utváří právní vztah mezi účastníky a vymezuje jejich vzájemná práva a povinnosti. Smlouva o půjčce není v tomto ohledu výjimkou a oběma smluvním stranám určuje práva a povinnosti. Jednu výjimku oproti klasickým smlouvám však půjčka má. Jedná se totiž o smlouvu asynallagmatickou, z které vyplývají straně dlužnické převážně povinnosti a naproti tomu věřitel má většinu práv. Při hlubší analýze jsem však dospěl k názoru, že věřitel ze smlouvy o půjčce nemá žádnou povinnost. V literatuře se často uvádí dvě zásadní povinnosti věřitele, a to věc dlužníkovi předat ve stavu schopném užívání a dohodnuté jakosti, a dále povinnost dlužníka nerušit po dohodnutou dobu v užívání půjčené věci.³³ S těmito názory se však neztotožňuji. Jak již bylo pojednáno výše, smlouva o půjčce vzniká až reálným předáním věci a teprve od tohoto data je způsobilá vyvolávat vzájemná práva a povinnosti. Pokud by bylo dohodnuto předání věci věřitelem, přičemž k tomuto úkonu ze strany věřitele by nebylo došlo, nemá dlužník žádnou možnost se domoci vydání věci. Důvodem je fakt, že mezi účastníky nevznikl žádný právní vztah, z kterého by věřiteli příslušela nějaká povinnost, pokud by samozřejmě

³³ KNAPPOVÁ, M., ŠVESTKA, J., DVOŘÁK, J., et al. *Občanské právo hmotné 2*, str. 226

dohodu podle obsahu nebylo možné posoudit jako smlouvu o úvěru, či smlouvu o smlouvě budoucí. Pokud by náležitosti těchto úkonů byly splněny, mohl by dlužník žádat vydání věci, ovšem hmotněprávním podkladem by mu byla právě smlouva o úvěru, či smlouva o smlouvě budoucí, nikoliv však smlouva o půjčce.

Nesouhlasím taktéž s povinností věřitele nerušit po dohodnutou dobu dlužníka v užívání půjčené věci. Smlouva o půjčce má věcněprávní účinky spojené s převodem vlastnictví k věci. Tato obecná povinnost vyplývá nikoliv z obligačního vztahu, ale právě z povahy vlastnického práva, které působí *erga omnes*. S dávkou jisté licence lze říci, že věřitelovo vlastnické právo k věci je po dobu půjčky latentní a obnovuje se až po jejím uplynutí. Z toho vyplývá, že jakékoliv zásahy věřitele do pokojného užívání věci po dobu půjčky by musely být neúspěšné, stejně jako úkony jakékoliv třetí osoby a dlužník by se jim mohl ubránit prostřednictvím vlastnické žaloby.

Z těchto důvodů budu hovořit pouze o právech věřitele, kterým v první řadě je právo žádat zpět půjčenou věc. Vedle tohoto základního práva mohou existovat práva další. Pokud by byly dohodnuty úroky, má věřitel právo požadovat vedle věci taktéž tyto úroky a u půjčky nepeněžitě věc lepší jakosti či přiměřeně většího množství. Tímto bych soubor oprávnění věřitele uzavřel, i když by samozřejmě v návaznosti na konkrétní případ mohla být smluvní úpravou rozšířena. Pokud se týká povinností, tak jak jsem nastínil výše, jsem toho názoru, že věřiteli ze smlouvy o půjčce nevznikají žádné povinnosti. V této souvislosti uvažuji pouze o tzv. jednoduché půjčce, která neobsahuje žádná další ujednání. Věřiteli by tedy povinnosti náležely v případě, že účastníci takovéto povinnosti do smlouvy vtělí. Aby však nedocházelo k mýlce, věřitel má samozřejmě i v tomto právním vztahu povinnosti, ale tyto povinnosti nejsou založeny samotnou smlouvou o půjčce. Věřitel má samozřejmě prevenční povinnost, tzn. musí si počínat tak, aby nedocházelo ke škodám. V případě vzniku škody je povinen ji nahradit. Tato povinnost však věřiteli náleží z jiných právních titulů a nikoliv ze smlouvy o půjčce. Jinými slovy řečeno, smlouva o půjčce nezakládá věřiteli žádné speciální povinnosti.

U dlužníka je situace obdobná s tím rozdílem, že dlužník má ze smlouvy o půjčce pouze povinnosti. Jedinou a zásadní povinností je vrátit věřiteli po uplynutí dohodnuté doby

půjčenou věc. Tato povinnost může být dle dohody rozšířena o povinnost hradit úroky, popř. vrátit věc v lepší jakosti či přiměřeně větším množství. Práva dlužník ze smlouvy o půjčce nemá, neboť jak jsem uvedl výše, jeho základní právo věc užívat je založeno na vlastnictví věci. Další oprávnění ve prospěch dlužníka mohou být založena dohodou účastníků, popř. mu náležejí na základě jiných titulů.

3.7. Úrok a úrok z prodlení

Jak již bylo na několika místech této práce uvedeno, smlouvu o půjčce lze sjednat jako úplatnou, přičemž jedním ze způsobů této úplatnosti je institut smluvních úroků. Podle dikce zákona je možné úroky dohodnout jen při půjčce peněžité (§ 658 odst. 1 občanského zákoníku). Doba sjednání úroků není zákonem stanovena, tudíž lze je sjednat taktéž dodatečně. Z logiky věci však vyplývá, že nejzazším možným termínem bude doba splatnosti. Jinými slovy řečeno, úrok lze sjednat kdykoliv, nejpozději však do doby splatnosti půjčky.

Na začátku by bylo vhodné nejprve pojem úroku vysvětlit. Z ekonomického pohledu se úrokem se rozumí odměna za půjčení peněžních prostředků věřitele dlužníkovi.³⁴ Právní teorie jím rozumí úplatu za užívání půjčené jistiny.³⁵ Úrok v právním smyslu je příslušenstvím práva, přesněji pohledávky. Úrokový vztah je akcesorickým vztahem vůči vztahu, jehož předmětem je jistina, z níž jsou úroky odvozeny.³⁶ Na úrokový vztah lze tedy použít vše, co je traktováno o akcesoritě. V první řadě existence úrokového vztahu je závislá na existenci hlavního závazku. V našem případě je vše závislé na platně sjednané smlouvě o půjčce. Pokud bude z nějakého důvodu neplatný hlavní závazek (půjčení věci dlužníkovi) bude neplatné i ujednání o úrocích. Shodně pokud hlavní závazek zanikne, zanikne i akcesorický úrokový vztah.

Akcesorita závazku má ještě další rozměr v oblasti procesního práva. Dlužné úroky je možné žalovat společně se závazkem hlavním, což se nepromítne do vyměřeného soudního poplatku. Lze jej však žalovat taktéž samostatně jako příslušenství dle § 121 odst. 3

³⁴ <http://uroky.com/>

³⁵ ŠVESTKA J., SPÁČIL J., ŠKÁROVÁ M., HULMÁK M., a kol., *Občanský zákoník I, II, 2. vydání*, str. 1856

³⁶ HENDRYCH, D. a kol., *Právní slovník*

občanského zákoníku. V takovém případě však bude nutné zaplatit dvojí soudní poplatek. Jeden bude ze závazku hlavního, tj. z žaloby na vrácení půjčené věci, popř. na zaplacení půjčené peněžní částky a druhý ze samostatné žaloby na úhradu smluvního úroku. Podle § 6 odst. 1 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích se totiž za základ poplatku považuje příslušenství, pokud toto příslušenství je samostatným předmětem řízení.

Promlčení nároku u hlavního závazku nemá vliv na povinnost platit již splatné úroky. Tyto úroky podléhají obecné promlčecí lhůtě a jsou nezávislé na promlčení hlavního závazku. Pokud se však týká smluvních úroků ještě nesplatných, tak zde se v plné míře uplatní akcesorický vztah úrokového závazku a dlužník nebude povinen plnit ani tyto úroky, neboť osud těchto úroků zcela sleduje osud hlavního závazku z půjčky.

Způsob stanovení úroku není zákonem upraven. V praxi se však jako nejčastější způsob prosadilo určení podílu na hlavním závazku. Výše úrokového závazku se určuje určitou (zpravidla procentuálně vyjádřenou) částí z hodnoty hlavního závazku za určitou časovou jednotku (obvykle rok – srov. označení p. a.).³⁷ Obdobné stanovisko zaujímá i doktrína.³⁸ Již z dikce tohoto ustanovení vyplývá, že dohodou stran lze způsob určení výše úroku změnit. Na paměti však vždy musí zůstat korektiv dobrých mravů, o němž se zmíním níže.

Smluvní úroky je nutné odlišovat od úroků z prodlení. Úrok z prodlení má prioritně sankční charakter a nastupuje pouze v případě, kdy se jedna ze smluvních stran dostane do prodlení se svou smluvní povinností (§ 517 občanského zákoníku). Nejčastějším způsobem bude pozdě vrácený dluh ze strany dlužníka. V takovém případě je věřitel oprávněn požadovat úhradu úroků z prodlení. Výše úroků z prodlení je stanovena prováděcím předpisem, jímž je nařízení vlády č. 142/1994 Sb. Podle aktuálního znění (účinného od 1.7.2010) „výše úroků z prodlení odpovídá ročně výši repo sazby stanovené Českou národní bankou pro poslední den kalendářního pololetí, které předchází kalendářnímu pololetí, v němž došlo k prodlení, zvýšené o sedm procentních bodů“ (viz. § 1 nařízení vlády č. 142/1994 Sb.). Dosud nevyřešenou otázkou zůstává, zda si účastníci mohou výši

³⁷ HENDRYCH, D. a kol., *Právníký slovník*

³⁸ Při peněžité půjčce se výše úroku stanoví zpravidla určitým procentem počítaným za stanovenou dobu (rok). - ŠVESTKA J., SPÁČIL J., ŠKÁROVÁ M., HULMÁK M., a kol., *Občanský zákoník I, II, 2. vydání*, str. 1856

úroků z prodlení sjednat odchylně. Situaci se snažil vyřešit Nejvyšší soud ČR, který zaujal jednoznačné stanovisko, když uvedl, že „výši úroku z prodlení nelze v občanskoprávních vztazích stanovit v jiné výši, než jaká je v souladu s odkazem § 517 odst. 2 ObčZ stanovena prováděcím právním předpisem.“³⁹ V odůvodnění poté dospívá soud k jednoznačnému závěru, že zmíněný paragraf je normou kogentní, od níž se nelze v žádném případě odchýlit. Proti tomuto rozhodnutí se snesla vlna odborné kritiky, která toto rozhodnutí považuje za nesprávné. Osobně taktéž nepovažuji výrok uvedeného rozsudku za správný, neboť soud zaměňuje normu imperativní a normu kogentní. Kogentnost normy není znakem dispozice právní normy, nýbrž její hypotézy, přičemž může existovat *implicite*.⁴⁰ Soud se při analýze ustanovení přiklonil spíše k paternalistickému pojetí úroků z prodlení, což samo o sobě, není na škodu. Tuto ochránářskou funkci však nepřesně interpretoval, když na základě gramatického výkladu došel k názoru, že se jedná o normu kogentní. Byť jsem si tedy vědom výše uvedeného rozhodnutí, pořád jsem přesvědčen o tom, že účastníci mohou na základě dohody vyloučit aplikaci tohoto ustanovení a sjednat úroky z prodlení odlišně. Samozřejmě vždy v intencích § 3 odst. 1 občanského zákoníku, který testem kogentnosti bez jakýchkoliv problémů prošel.

Úroky z prodlení jsou taktéž příslušenstvím pohledávky a mohou proto existovat vedle smluvních úroků a věřitel je oprávněn je kumulativně požadovat.

V praxi často diskutovanou otázkou je, zda je přípustné úročit úroky z prodlení a *vice versa*. Část veřejnosti tuto otázku zodpovídá negativně, neboť není možné po dlužníku požadovat úroky z prodlení z příslušenství pohledávky (smluvních úroků), neboť tím, že dlužník včas nesplatí úroky z jistiny, dostává se do prodlení s plněním příslušenství, nikoliv do prodlení s plněním vlastního dluhu (jistiny).⁴¹ V uvedeném rozsudku však soud připouští možnou dohodu stran, že sjednané úroky se stanou součástí jistiny. V takovém případě by bylo možné i z této částky požadovat úroky z prodlení, neboť dochází k úročení takto zvýšené jistiny a nikoliv příslušenství pohledávky. Proti tomuto názoru namítám, že výklad právních norem je vždy třeba poměřit testem ústavnosti. Základní maxima právního

³⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.9.1998, sp. zn. 33 Cdo 1117/2003

⁴⁰ Srov. BERAN K., *Kdy je norma kogentní a kdy dispozitivní?*, str. 685

⁴¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.3.2004, sp.zn. 35 Odo 101/2002

státu upravená v článku 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod⁴² stanoví, že každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá. V souladu s tímto principem legální licence jsem toho názoru, že nastíněnou otázku lze zodpovědět pozitivně a možnost úročení úroku z prodlení či naopak možnost požadovat úrok z prodlení z dlužných úroků připustit.

V obchodním styku se upraví pravidlo, podle něž je v první řadě rozhodná smlouva a není-li této smlouvy, postupuje se tak, že výše úroků z prodlení je rovna úrokům stanoveným podle pravidel občanského práva (§ 369 obchodního zákoníku).

Pokud se týká možnosti požadovat úrok z prodlení z dlužných úroků z prodlení, tak takovouto úpravu považuji za nepřípustnou.⁴³ Jednalo by se o absurdní prvek, který by poztrácel hlavní význam. Jak bylo výše nastíněno, úrok z prodlení je sankcí za nesplnění závazku včas. Tím, že dlužník neplní řádně a včas úroky z prodlení, nemůže se dostávat do dalšího prodlení. Nelze tedy řetězit sankce a vytvářet institut jakési sankce ze sankce, neboť takovouto úpravu zákon nezná. V tomto případě se neuplatní hledisko, které jsem zastával výše a pro jednoznačný rozpor se zákonem, resp. s *rationem* zákona bude možnost další sankce za pozdní úhradu úroků z prodlení zapovězena.

Jistě zajímavou problematiku skýtají půjčky nepeněžité a úprava jejich úročení v § 658 odst. 2 občanského zákoníku. Dle mého přesvědčení byl zákonodárce nedůsledný a pouhým výkladem nelze jednoznačně určit způsob úročení jednotlivých půjček. Podle mého názoru je možné i při půjčce peněžité požadovat věcný úrok, a to i ve formě jiných věcí.⁴⁴ A obráceně se domnívám, že u půjčky nepeněžité lze sjednat jako úplatu peněžní úroky.

⁴² Usnesení předsednictva České národní rady 2/1993 ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky

⁴³ Shodně ELIÁŠ K. a kol., *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*, 2. svazek, str. 1967

⁴⁴ Opačně HOLUB M. a kol., *Občanský zákoník, komentář*, str. 993

Sporu však nebude o tom, že věcný úrok upravený v § 658 odst. 2 občanského zákoníku umožňuje v souladu s autonomií vůle smluvních stran sjednat nad rámec původního závazku jako úrok plnění jiného zboží.⁴⁵

Prosazení se úroku však nebylo samozřejmostí, a jak bylo pojednáno i v historickém exkursu k novodobému pojetí vedla velmi trnitá cesta. Římské právo úrok povolovalo, naproti tomu v pozdější době byl úrok striktně zakázán. Tento zákaz souvisel s kanonickým právem, které dle páté knihy Mojžíšovi, přikazovalo křesťanům dávat zápůjčku, aniž by očekávali nějaký prospěch (*Mutuum date nihil inde sperantes*). Následně s nástupem protestantismu docházelo k prolomení zákazu a k právní úpravě úroku v právních řádech. Současná platná úprava tedy úrok z půjčky připouští, ale nestanoví žádná pravidlo pro jeho přípustnou výši. Občanský zákoník pouze v § 658 hovoří o přiměřenosti, jejíž konkrétní výše je ponechána na úvaze rozhodujících soudů. Vodítkem pro soudy i laickou veřejnost je v takovém případě § 3 občanského zákoníku, který hovoří o výkonu práva v souladu s dobrými mravy.

Na tomto místě je jistě žádoucí se u tohoto institutu na chvíli zastavit. Zodpovědět otázku, co je myšleno dobrými mravy, není opravdu záležitost jednoduchá. Definici se snaží podat jak teorie, tak soudní judikatura, přičemž obojím je chápána ve skrze podobně. Právní teorie jimi rozumí soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňující obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností.⁴⁶ Pokud se týká soudní praxe, tak celkem přílehlavou definici přijala v dřívější době, ale zajisté je platná i v současnosti. Judikatura dobrými mravy rozumí „*souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující části společností a mají povahu norem základních*.“⁴⁷ Podle přesvědčení soudu dobré mravy netvoří uzavřený normativní systém a jsou spíše korektivem při hodnocení konkrétních situací. V tomto duchu je nutné k institutu dobrých mravů přistupovat a každý jednotlivý případ poměřit mravním testem. V případě půjčky a hlavně úroků se s tímto problémem namnoze setkáme. V těchto případech není možné paušalizovat, ale naopak individuálně přistupovat ke skutkovým okolnostem daného

⁴⁵ FIALA J., KINDL M. a kol., *Občanské právo hmotné*, str. 540

⁴⁶ FIALA J., KINDL M. a kol., *Občanské právo hmotné*, str. 22

⁴⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.6.1997, sp.zn.: 3 Cdon 69/1997

případu. Výše úroků byla řešena i na úrovni soudů, když byla například vyslovena teze, že „sjednání 100% úroku za jeden rok při půjčce peněz je v této části neplatným právním úkonem pro rozpor s dobrými mravy.“⁴⁸ K tomuto výroku však je nutné přistupovat s opatrností a nejprve je nutné se důkladně seznámit s případem, na nějž se rozhodnutí vztahují. Nejsem stoupencem toho, že takovýto výrok by měl být obecně závazný, ba naopak spíše se přikláním k názoru, že za určitých okolností by bylo možné i takto sjednanou výši úroku připustit. Každou úročenou půjčku je tedy nutné podrobit hledisku přiměřenosti, přičemž vodítko dle mého názoru v tomto pohledu skýtá teorie. Podle ní by se při určení „*přiměřenosti nebo nepřiměřenosti úroku měla zohledňovat nejen výše nebo hodnota půjčené jistiny, ale také časová nebo věcná potřeba půjčky, omezení věřitele v možnostech půjčenou věc užívat, povaha smluvních stran a jejich fyzická, racionální či morální vyspělost či obvyklost obdobných ujednání.*“⁴⁹ Domnívám se, že takto nastíněná cesta je správným řešením a bude v mnohém prospěšná i při ekonomickém rozvoji, aniž by se účastníci museli obávat neplatnosti svých jednání.

Při posuzování platnosti či neplatnosti výše úroků je třeba zmínit jedno rozhodnutí, které zaujalo jednoznačné stanovisko k velmi častému jevu, a to obcházení mravní výše úroku tím, že účastníci její úpravu vyčlenili do samostatné smlouvy. Praxe byla tedy taková, že účastníci na lichvářský úrok uzavřeli samostatnou smlouvu. Podle názoru soudu, by i v takovém případě měl soud vedle vlastního obsahu závazku vyjádřeného ve smlouvě důsledně zkoumat okolnosti, za kterých došlo mezi účastníky k uzavření uvedeného závazku, tedy i posoudit, zda ze smlouvy povinná strana nepřistupovala k jejímu uzavření v nezkušenosti, tísní, rozumové slabosti nebo rozrušení, tzn. za skutkové situace, která může mít zásadní význam pro právní posouzení věci.⁵⁰

3.8. Zajištění půjčky

Pohledávku z půjčky, lze zajistit několika možnými způsoby. Věřitel si může vybrat z několika zákonných zajišťovacích institutů, přičemž zohledněn bude skutkový stav daného případu. V této souvislosti bych se chtěl zaměřit na zadržovací právo, neboť jsem toho názoru, že tento institut se pro účely půjčky neuplatní. Důvodem je fakt, že předmětem

⁴⁸ Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 1.2.1996, sp.zn.: 12 Co 740/95

⁴⁹ ELIÁŠ K. a kol., *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*, 2. svazek, str. 1969

⁵⁰ Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 24.8.2004, sp.zn.: 10 Co 646/2004

zadržovacího práva může být pouze cizí věc. Jak jsem však na několika místech této práce uvedl, při půjčce dochází k převodu vlastnického práva, tudíž osobě, která má věc u sebe svědčí vlastnické právo. Nelze tedy zadržet svou vlastní věc, což způsobuje nemožnost aplikace retenčního práva na právní vztahy založené smlouvou o půjčce.

Věřitel si taktéž již v současné době nemůže zajistit svou pohledávku dohodou o srážkách ze mzdy dlužníka. Po novele z roku 2007 je možné takto zajistit pouze pohledávky výživného, nebo jiné pohledávky, o nichž tak stanoví zákon. Smlouva o půjčce však takovouto prioritní pohledávkou není.

3.9. Zánik smlouvy o půjčce

3.9.1. Splnění

Shodně jako u jiných závazků, zaniká taktéž smlouva o půjčce nejčastěji splněním. Splněním dluhu smlouva zanikne v případě, že dlužník vrátí věřiteli půjčenou věc. Dlužník v zásadě vrací totéž množství věcí v téže jakosti, pokud nebylo smluvně dohodnuto něco jiného. Jak jsem na několika místech této práce uvedl, předmětem půjčky mohou být pouze věci druhově určené, což znamená, že dlužník po uplynutí sjednané doby nevrací věřiteli totožnou věc. To ovšem na druhé straně nevyklučuje, že tak učinit nemůže. Dle mého přesvědčení dlužník může věřiteli splnit závazek totožnou věcí, a to za splnění dvou předpokladů. Za první by takovýto způsob splnění závazku neměl být věřitelskou stranou vymíněn, neboť by takováto smlouva odpovídala spíše smlouvě o výpůjčce, a za další povaha věci musí být nezávislá na plynutí času tak, aby bylo možné závazek ze smlouvy o půjčce splnit. Jinými slovy řečeno, pokud si půjčím genericky půjčenou věc, kterou neupotřebím a její jakost ani množství se během doby půjčky nezmění, mohu ji vrátit zpět věřiteli. Dlužník je povinen vrátit věc ve sjednané době. To znamená, že není povinen tak učinit před jejím uplynutím⁵¹, a to ani v případě, že by byl věřitelem k takovému plnění vyzván. Totéž platí i pro věřitele, který je oprávněn požadovat vrácení věci až po uplynutí doby půjčky. Pokud by dlužník nabídl věřiteli vrácení věci před dohodnutou dobou, není věřitel povinen toto předčasné plnění přijmout. Místem plnění půjčky bude zpravidla místo, jež si strany ve smlouvě určí. Chybí-li dohoda o místě plnění, uplatní se zákonné ustanovení § 567 občanského zákoníku, podle kterého je místem plnění bydliště, nebo sídlo dlužníka. V souvislosti s rozvojem společnosti nabývá stále více na významu i

⁵¹ KRČMÁŘ, J., *Právo občanské, Právo obligační. III. vydání*, str. 194

v oblasti občanskoprávních vztahů úprava možnosti dlužníka plnit prostřednictvím poskytovatele platebních služeb. V takovém případě je nutné upozornit na změnu, která sice již proběhla před několika lety, ale část laické veřejnosti s ní není pořád srozuměna, což může pro ně znamenat neblahé následky. Plní-li dlužník svůj dluh prostřednictvím poskytovatele platebních služeb (nejčastěji banky), zaniká jeho závazek splněním až v době, kdy dlužná částka bude připsána na účet věřitele. Obdobně upravuje občanský zákoník plnění prostřednictvím poskytovatele poštovních služeb, kdy závazek zanikne až v době, kdy pošta prostředky vyplatí věřiteli v hotovosti nebo budou připsány na účet věřitele vedený u poskytovatele platebních služeb. Splnění závazku není vázáno pouze na konkrétní osoby, jež stály na počátku smluvního vztahu. Občanský zákoník v této souvislosti dlužníkovi umožňuje plnit *in debiti* i v případě, že osoba, jež plnění přijímá je od věřitele odlišná. Zásadní podmínkou ovšem je, že takováto třetí osoba předloží věřitelovo potvrzení o tom, že je oprávněna přijmout plnění od dlužníka. I tímto způsobem se dlužník své povinnosti ze závazkového vztahu sprostí. Jedinou výjimkou by byla taková skutečnost, kdy dlužník věděl, že osoba předkládající potvrzení není osobou oprávněnou, a přesto by jí plnění poskytl. V takovém případě není žádoucí dlužníka chránit a ze smlouvy o půjčce jej vyvázat. V rámci právní jistoty pro zúčastněné strany, dává zákonodárce dlužníkovi možnost vyžádat si potvrzení o zániku závazku s tím, že do doby jejího vydání je oprávněn plnění odepřít.⁵² Pokud dlužník tohoto svého práva využije, nemůže se dostat do prodlení s plněním závazku, neboť z jeho strany se nejedná o porušení smluvní povinnosti, ale o výkon jeho práva, které nemůže být jakkoliv sankcionováno. Potvrzení o splnění povinnosti se odborně nazývá kvitance a je možné ji žádat i v případě částečného plnění dluhu.

Speciálním způsobem zániku závazku splněním je uložení věci do úřední úschovy dle §568 občanského zákoníku. Hmotněprávní podmínkou tohoto úkonu je skutečnost, že jedna ze smluvních stran (v případě půjčky budeme hovořit o věřiteli) odmítá poskytnout součinnost ke splnění závazku. V praxi se nejčastěji může stát, že věřitel odmítne přijmout dlužníkem řádně nabídnuté plnění, popř. věřitel zemře a dlužník při splatnosti neví, kdo je jeho věřitelem, neboť okruh dědiců ještě není znám. Pro tyto účely slouží soluční úschova,

⁵² § 569 odst. 2 občanského zákoníku

na jejímž základě je věc složena do úřední (soudní) úschovy, přičemž rozhodnutí soudu má přesah i do hmotněprávních vztahů mezi účastníky a způsobí zánik závazku dlužníka.

3.9.2. Dohoda, narovnání, splnutí

Splnění dluhu jistě nebude jediným možným způsobem zániku závazku. V praxi přicházejí v úvahu různé způsoby dohod (novací závazku), na jejichž základě se smluvní strany dohodnou na nahrazení původního závazku závazkem novým.⁵³ Při spornosti stran je možné závazky ze smlouvy o půjčce narovnat podle § 585 a násl. Občanského zákoníku. Obligace ze smlouvy o půjčce zaniká taktéž v důsledku splnutí dlužníka s osobou věřitele podle §584 občanského zákoníku. Pro smlouvu o půjčce se tento způsob zániku může jevit přílehavější než u jakéhokoliv jiného právního vztahu. Nelze nevidět, že spousta půjček se odehrává v rámci rodiny, z pohledu práva mezi osobami blízkými, kde potom dlužník velmi snadno sukceduje (nerozhodno z jakého dědického titulu) do práv věřitele. Při půjčce se totiž neuplatní § 579 občanského zákoníku a smrt jedné smluvní strany nepřivodí zánik závazku.

3.9.3. Prominutí dluhu

Praxi nečiní problém další ze způsobů zániku závazku, a to prominutím dluhu dle § 574 občanského zákoníku. Pro vysvětlenou je však nutné dodat, že prominutí dluhu je taktéž dvoustranným právním úkonem, protože k jejímu platnému uzavření je nutná písemná dohoda jak strany věřitelské, tak strany dlužnické. Nepostačí pouhé prohlášení věřitele, byť by bylo učiněno v písemné formě. K perfekci se vyžaduje taktéž písemná akceptace dlužníkem.

3.9.4. Započtení

V této souvislosti stojí za úvahu otázka, zda závazek ze smlouvy o půjčce může zaniknout započtením podle § 580 občanského zákoníku. Je zřejmé, že předpoklady výše uvedeného paragrafu by v případě půjčky mohly být naplněny, tedy existence vzájemných pohledávek stejného druhu, ale s ohledem na reálný charakter smlouvy a dále převod vlastnického práva nepřipadá pravděpodobně jednostranné započtení v úvahu.⁵⁴ Při započtení dohodou se lze přiklonit spíše k názoru, že takováto dohoda bude považována za novací původní

⁵³ § 570 a násl. občanského zákoníku

⁵⁴ ELIÁŠ K. a kol., *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*, 2. svazek, str. 1963

smlouvy o půjčce a jejím nahrazení smlouvou směnnou.⁵⁵ Z těchto důvodů nepovažuji způsob zániku závazku započtením za souladný s podstatou smlouvy o půjčce.

3.9.5. Nemožnost plnění

Velmi zajímavým způsobem zániku závazku ze smlouvy o půjčce je institut nemožnosti plnění upravený v § 575 občanského zákoníku. U půjčky se povětšinou traktuje, že s ohledem na její sekundární předmět (věci, které tvoří předmět právního vztahu), nepřipadá nemožnost plnění v úvahu. V celém rozsahu se uplatní stará latinská maxima *genus perire non censetur*.⁵⁶ Na tomto místě bych si dovil lehkou úvahu, kdy jsem toho názoru, že při splnění určitých podmínek by bylo lze uvažovat o zániku závazku z důvodu nemožnosti plnění. Tento způsob připadá v úvahu zejména u nepeněžitých půjček, kdy předmětem by byl konkrétní druh půjčené věci, který následně zanikl, ale věřitel by trval na vrácení tohoto zaniknutého druhu půjčené věci. Pro lepší ilustraci bych uvedl tento teoretický příklad. Předmětem půjčky byl jeden kilogram hladké mouky. Smluvními stranami byly dohodnuty veškeré podstatné náležitosti smlouvy, věřitel předal dlužníkovi půjčovanou mouku a bylo dohodnuto její vrácení ve lhůtě jednoho roku. Po uzavření smlouvy a předání hladké mouky se tento druh mouky přestal vyrábět. Věřitel přesto při splatnosti trval na plnění ve formě hladké mouky. Výsledek je po mém soudu jednoznačný. Pokud by nedošlo k novaci závazku, v němž by se věřitel dohodl s dlužníkem na vrácení jiné věci (v ilustrovaném případě například jedním kilogramem polohrubé mouky), byl by dlužník vyvázán, neboť plnění hladké mouky se stalo trvale nemožným. Jsem tedy přesvědčen, že za určitých modelových situací lze i na úpravu půjčky použít ustanovení o zániku závazku z důvodu nemožnosti plnění, leč musím upozornit, že takovouto situaci nepovažuji za velmi frekventovanou.

3.9.6. Odstoupení od smlouvy

Zcela stranou ponechávám možnost ukončení smluvního vztahu odstoupením od smlouvy dle § 48 občanského zákoníku. Je nezpochybnitelné, že platné odstoupení od smlouvy o půjčce způsobí zánik závazku, ale oproti předešlým institutům má ještě další rozměr.

⁵⁵ tamtéž

⁵⁶ „*Soudí se, že druhově určené nezaniká*“ – překlad z <http://www.riman.estranky.cz/clanky/preklad/vety-preklad.html>

Odstoupením od smlouvy se totiž smlouva ruší od samého počátku, tedy nezaniká pouze nesplněná povinnost, nýbrž celý závazkový vztah. Od této doby se na něj nahlíží, jako by žádný nebyl, resp. transformuje se na vztah z bezdůvodného obohacení, podle nějž se strany vzájemně vypořádají. Tato konstrukce však platí toliko u občanskoprávní úpravy. Obchodní zákoník obsahuje úpravu samostatnou a zcela odlišnou. Odstoupení od smlouvy v režimu obchodního zákoníku má právní účinky na uzavřený vztah *ex nunc*, což znamená, že odstoupením od smlouvy zanikají všechna práva a povinnosti stran ze smlouvy. To, co však bylo plněno před odstoupením, není bezdůvodným obohacením, neboť bylo plněno na základě existujícího právního titulu.

3.9.7. Neuplatnění práva

Právní úprava půjčky neobsahuje žádná ustanovení o povinnosti vykonat nějaký úkon, pročež lze s jistotou tvrdit, že prekluze se ve vztahu k obligaci ze smlouvy o půjčce neuplatní.⁵⁷

3.10. Promlčení

Naproti tomu jiná situace bude u promlčení. Promlčením právní teorie rozumí subjektivní právo zbavené nároku, které existuje pouze ve formě naturální obligace. Pro subjekt, který je z takovéto obligace oprávněn má promlčení nároku fatální následky, neboť při vznesení námítky promlčení nemůže soud právo přiznat a takovouto žalobu by musel zamítnout. Nicméně naturální obligace umožňuje, aby i na takovouto pohledávku bylo plněno, aniž by to pro strany zakládalo povinnost z bezdůvodného obohacení. Obecná lhůta pro uplatnění nároku u soudu je v občanském zákoníku upravena v § 101 a činí 3 roky ode dne kdy právo mohlo být vykonáno poprvé. Tímto prvním momentem pro uplatnění pohledávky je její dospělost, tudíž ode dne splatnosti počíná běžet obecná promlčení doba. Na český právní řád by ovšem takto pojaté promlčení bylo příliš triviální, proto je nutno podotknout, že tento způsob promlčení se uplatní pouze u ryze občanskoprávních vztahů z půjček. Půjčka ovšem může zakládat taktéž obchodněprávním vztah. V případě, že smlouvu u půjčce uzavřou dva podnikatelé a půjčka bude uzavřena při jejich podnikatelské činnosti, bude tento vztah v souladu s § 261 odst. 1 obchodního zákoníku nutno považovat za obchodně závazkový vztah. Pro smluvní strany tato okolnost může mít zcela zásadní

⁵⁷ shodně ELIÁŠ K. a kol., *Občanský zákoník. Velký akademický komentář*, 2. svazek, str. 1963

význam, neboť v případě obchodně závazkového vztahu se užije obchodní zákoník a pouze ty části, které obchodní zákoník neupravuje, budou podléhat režimu občanského zákoníku. Promlčení nároku je v obchodním zákoníku upraveno zcela odlišně a uplatní se v celém svém rozsahu. Smlouva o půjčce uzavřená mezi podnikateli se tedy promlčí ve lhůtě čtyř let ode dne, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé. Zákonodárce však celou záležitost ještě zkomplikoval tím, že i v rámci této skupiny relativních závazkových vztahů z půjčky vytvořil jakousi podskupinu, která se promlčuje v obecné tříleté lhůtě. Dělicím mezníkem v je datum 1.1.2001, kdy nabyla účinnosti novela obchodního zákoníku č. 370/2000 Sb. Ta zavedla do našeho právního řádu změnu § 261 odst. 6 obchodního zákoníku, která říká, že *„smlouvy mezi osobami uvedenými v odstavcích 1 a 2, které nejsou upraveny v hlavě II této části zákona a jsou upraveny jako smluvní typ v občanském zákoníku, se řídí příslušnými ustanoveními o tomto smluvním typu v občanském zákoníku a obchodním zákoníkem. Směnná smlouva související s podnikáním stran se však řídí tímto zákonem a použijí se na ni přiměřeně ustanovení tohoto zákona o kupní smlouvě; při plnění závazku dodat zboží má každá ze stran postavení prodávajícího a při převzetí zboží postavení kupujícího.“* Do té doby totiž platilo ustanovení § 261 odst. 6 obchodního zákoníku v podobě, kdy *„smlouvy mezi osobami uvedenými v odstavci 1 a 2, které nebyly upraveny v hlavě II této části zákona a byly upraveny jako smluvní typ v občanském zákoníku, se řídily pouze ustanoveními občanského zákoníku. Směnná smlouva související s podnikáním stran se však řídila tímto zákonem a použila se na ní přiměřeně ustanovení tohoto zákona o kupní smlouvě; při plnění závazku dodat zboží měla každá ze stran postavení prodávajícího a při převzetí zboží postavení kupujícího.“* Pro účely promlčení tedy vyvstala otázka, jak vyřešit praktický problém související s půjčkami, které vznikly ještě před nabytím účinnosti zmíněné novely, ale jejich splatnost nastala až po uvedeném datu. Záležitost byla nakonec vyřešena až rozhodnutími Nejvyššího soudu, který svou judikaturu ustálil na jednoznačném stanovisku, že *„u smluv o půjčce uzavřených do 31. 12. 2000, představující smluvní typ upravený pouze v občanském zákoníku, uzavřené mezi osobami podle § 261 odst. 1 a 2 ObchZ, se použijí obecná ustanovení daná pro závazkové vztahy občanským zákoníkem (včetně úpravy promlčení), nikoliv zákoníkem obchodním, celý vztah se řídí pouze zákoníkem občanským.“*⁵⁸ Pro účely poskytnutých půjček je z důvodu promlčení nutné nejen sledovat jejich splatnost, ale u půjček mezi podnikateli taktéž přihlídnout

⁵⁸ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.5.2009, sp.zn. 23 Cdo 2914/2007

k tomu, kdy smlouva byla uzavřena, resp. kdy byl založen právní vztah půjčku determinující. Spousta jedinců by se nad tímto poznatkem ani nepozastavila, neboť podnikání jím je cizí. Proto je nutné tuto poznámku dále rozvést. Promlčecí doba totiž může činit čtyři roky i v případě, že smlouva nebude uzavřena mezi podnikateli, neboť český zákonodárce ve snaze být jedinečný umožnil stranám dohodou založit režim obchodního zákoníku, byť kvalifikační předpoklady § 261 odst. 1 obchodního zákoníku nejsou dány. Podle § 262 obchodního zákoníku se smluvní strany mohou písemně dohodnout, že jejich právní vztah bude podléhat obchodnímu zákoníku. V dalších odstavcích sice možnost lehce zostřuje, aby nedocházelo ke zneužití v neprospěch slabší smluvní strany, ale bližší výklad toho, co lze považovat za zhoršení postavení, již nepodává. Z uvedeného tedy vyplývá, že otázka promlčení nároku ze smlouvy o půjčce může být dosti problematická, neboť je nutno nejprve vyřešit o jaký závazkový vztah se jedná, u obchodního vztahu dále zjistit datum jeho vzniku a teprve poté je možné určit přesnou promlčecí dobu. Z opatrnosti lze však doporučit každý nárok ze smlouvy o půjčce uplatnit před uplynutím tříleté lhůty.

3.11. Návrh nového občanského zákoníku

V návrhu nového občanského zákoníku, který je v současné době předmětem horlivé diskuse na politickém poli, je půjčka, resp. zápůjčka, neboť občanský kodex opouští zažitou terminologii a vrací se ke klasickému označení, upravena v §2306 až § 2310. Systematicky je řazena ke smlouvám, jejichž obsahem je převod vlastnického práva, tedy velmi daleko od současného umístění v platném občanském zákoníku. Konkrétně je umístěna za licenci, což je dosti značný posun oproti stávající úpravě. Ačkoliv důvodová zpráva uvádí, že základem jsou převzatá ustanovení § 657 a § 658 platného občanského zákoníku⁵⁹, při bližším zkoumání zjistíme, že obsahově nová úprava vykazuje zřetelné odlišnosti. Návrh zákoníku se vrací při ukončení vztahu k režimu výpovědi, což znamená, že splatnost bude napříště vázána na výpověď smlouvy. Ustanovení § 2309 umožňuje stranám sjednat si výpovědní dobu, přičemž pokud strany tohoto oprávnění nevyužijí, uplatní se zákonná lhůta, která činí šest týdnů. Podle nové úpravy zápůjčky tedy budou muset strany postupovat tím způsobem, že nejprve bude nutné smlouvu vypovědět a následně po uplynutí výpovědní doby bude vydlužitel povinen věc zapůjčitelovi vrátit.

⁵⁹ Důvodová zpráva k návrhu Občanského zákoníku na adrese http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova%20zprava%20OZ_ver_2010.pdf str. 491

4. SMLOUVA O ÚVĚRU

4.1. Stručný historický exkurz

Úvěr je institut starý tisíce let. V historických kořenech se mísil s půjčkou, pročež je možné přihlédnout k historickému vývoji půjčky. V této práci jsem proto blíže nerozebíral původní historii tohoto institutu, ale zaměřil jsem se pouze na úpravu v Československu. Výrazný rozvoj úvěru, jakožto svébytného právního institutu lze zaznamenat v 19. století v důsledku rozvoje zbožové výroby. Na území budoucího Československa, v dané době bychom řekli spíše Předlitavska, vznikly peněžní ústavy, které se soustředily hlavně na poskytování hypotečního úvěrů, popř. na oblast zemědělských úvěrů.⁶⁰ Hlavním smyslem posledně jmenovaných bylo zajistit peněžní přebytky z úrodných let na dobu, která bude hospodářsky méně úspěšná. Na přelomu 19. a 20. století jsou v našich zemích zakládány kampeličky, které přebírají agendu zemědělských úvěrů. Rozkvětu nabyl úvěr v době tzv. První republiky, neboť Československo bylo státem s fungující tržní ekonomikou a tyto vztahy vyžadovaly neustálý přísun nového kapitálu. Velmi rozšířený byl v této době úvěr, který sloužil k uhrazení předělové ceny, a tím k získání půdy do svého vlastnictví. Po druhé světové válce vše tendovalo k centrálně řízené ekonomice, což se promítlo taktéž v úpravě úvěru, který plnil spíše funkci přerozdělování prostředků z národního důchodu. Vedle tohoto však taktéž sloužil k prosazování cílů a úkolů státních plánů stanovených hospodářskou politikou státu.⁶¹ Základem právní úpravy byl zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník, který ve svém textu obsahoval ustanovení o poskytování úvěru organizacím. Organizacemi byly myšleny socialistické organizace, které hospodářský zákoník upravoval v § 14. Socialistickými organizacemi v duchu zákoníku byly státní, družstevní a společenské organizace, jakož i jiné organizace, jejichž činnost přispívala k rozvoji socialistických vztahů. Naproti tomu oprávněným subjektem, který mohl úvěr poskytovat byla pouze banka, Poskytování úvěru mezi organizacemi bylo zákonem výslovně zakázáno. Hospodářský zákoník však neobsahoval ani zmínku o úvěrové smlouvě. K jejímu zavedení do právního řádu došlo až novelou hospodářského zákoníku č. 98/1988 Sb., který vtělil nový paragraf 382a. Ani v tuto dobu však nedošlo k rozvolnění a úvěr nadále mohly dle hospodářského zákoníku poskytovat toliko banky (viz § 382a odst. 1 hospodářského zákoníku). Vedle této obecné právní normy existovaly ještě zvláštní

⁶⁰ GRÚŇ, L., *Finanční právo a jeho instituty*. 2. vyd., str. 273

⁶¹ GRÚŇ, L., *Finanční právo a jeho instituty*. 2. vyd., str. 275

právní předpisy, nejvýznamnějším byla vyhláška Státní banky Československa č. 103/1985 Sb. Tato vyhláška upravovala povinnost bank při poskytování úvěrů, přičemž dle § 5 byl „úvěr přednostně poskytnut k podpoře intenzifikace průmyslové, stavební a zemědělské výroby, efektivních strukturách změn v národním hospodářství, vědeckotechnického rozvoje, progresivních rekonstrukcí a modernizací, posilování vývozní schopnosti a snižování dovozní náročnosti československé ekonomiky, dosahování úspor energie, paliv a kovů, zvyšování efektivnosti využití zásob a k upevňování rovnováhy na vnitřním trhu a podpoře rozvoje služeb placených obyvatelstvem.“ Příjemcem úvěru byly opětovně organizace, u nichž vznikla potřeba úvěru a jím se přímo úvěr poskytoval. Úvěr musel být poskytnut v souladu se schváleným úvěrovým plánem, což je patrné taktéž z dikce obou výše uvedených předpisů. Tento požadavek se promítl do tehdejší úpravy úvěru a mohl být poskytnut pouze pro určitý účel. Úvěrová smlouva musela být uzavřena v písemné formě a k jejímu uzavření došlo v okamžiku, kdy se strany dohodly na celém jejím obsahu. Na získání úvěru neexistoval právní nárok, což znamenalo, že záleželo pouze na samotné bance, zda, případně v jaké výši a za jakých podmínek úvěr poskytne. Hospodářský zákoník taktéž oproti platné úpravě obsahoval výslovný výčet zásad úvěrování, které jsou poplatné i v dnešní době. Řadíme mezi ně zásady přímosti, účelovosti, termínovanosti, zajištěnosti, zúročitelnosti a smluvnosti. Hospodářský zákoník na našem území platil až do roku 1992, kdy nabyt účinnosti zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, který jej zcela nahradil.

4.2. Platná právní úprava

Smlouva o úvěru je v současné době upravena v obchodním zákoníku, konkrétně v § 497 až § 507. Jedná se o absolutní obchodně závazkový vztah, což znamená, že podle § 261 odst. 3 písm. d) obchodního zákoníku se řídí obchodním zákoníkem, a to bez ohledu na povahu účastníků závazkového vztahu. Jinými slovy řečeno, právní vztah založený smlouvou o úvěru bude podléhat režimu obchodního zákoníku a bude zcela nerozhodné, zda jej uzavírají podnikatelé při podnikatelské činnosti, či naopak bude uzavřen mezi nepodnikateli. Vzhledem k tomu, že ve výčtu kogentních ustanovení obchodního zákoníku (§ 263) je obsažen pouze § 499, jedná se z větší části o úpravu dispozitivní, což umožňuje stranám se odchýlit a smluvní volností formovat právní vztah. Jedinými kogentními ustanoveními jsou základní ustanovení § 497, které vymezuje smlouvu o úvěru a dále již

výše uvedený § 499, který umožňuje věřiteli žádat za sjednání závazku poskytnout dlužníkovi peněžní prostředky úplatu, přičemž podmínkou je, aby poskytování úvěru bylo předmětem podnikání věřitele. Vedle této zákonné úpravy však existují další prameny práva, které bude nutné při úvěrovém vztahu aplikovat. Mezi takovéto prameny úvěrových vztahů řadíme zásady úvěrování, o nichž byla zmínka výše. Rozvedeny jsou zejména bankovní praxí a jejich smyslem je upravit poskytování a přijímání úvěrů. Jako prvá se uvádí zásada přímosti, která dlužníkovi ukládá, aby peněžní prostředky použil pro svou osobu a své potřeby. Zásada účelovosti nutí dlužníka užít prostředky pouze ke sjednanému účelu uvedenému ve smlouvě. Zásada termínovanosti se vztahuje k čerpání prostředků ze strany dlužníka jejich splácení ve prospěch věřitele. Zásada zúročitelnosti požaduje zaplacení úroku za poskytnuté peněžní prostředky. Zásada zajištěnosti souvisí s ochranou věřitele při poskytování úvěrů a projevuje se zřízením zajištění pohledávky ve prospěch věřitele. Zásada návratnosti odpovídá dlužnickové povinnosti vrátit peněžní prostředky v době sjednané ve smlouvě. Většinu zásad lze na základě smluvní volnosti vyloučit a aplikovat vlastní pravidla. Toto se ovšem netýká zásad, které úzce souvisí s základní podstatou smlouvy o úvěru. Dohodou účastníků tak nebude možné vyloučit aplikaci zásady zúročitelnosti, neboť placení úroků je pojmovým znakem smlouvy o úvěru a taktéž zásady návratnosti.

4.2.1. Základní ustanovení

Obchodní zákoník konstruuje závazkové vztahy z typických smluv tak, že první ustanovení (nazýváno jako základní), které je kogentní, vymezuje podstatné náležitosti jednotlivých vztahů z pojmenovaných smluv. Nejinak je tomu i u smlouvy o úvěru. Tímto základním ustanovením je § 497 obchodního zákoníku, který stanoví, že smlouvou o úvěru se zavazuje věřitel na požádání dlužníka poskytnout v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a dlužník se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky. Zákonodárce strany nazývá jako věřitele a dlužníka, což však není nejšťastnější řešení, neboť smlouva o úvěru zakládá synallagmatický právní vztah, ve kterém mají oba účastníci vzájemná práva a povinnosti. Po uzavření smlouvy o úvěru se tedy dlužník ocitá v postavení věřitele, neboť existuje jeho právní nárok na poskytnutí peněžních prostředků a naopak věřitel ze smlouvy o úvěru má povinnost tyto prostředky poskytnout, tudíž tíží jej

smluvní povinnost. Poté co budou prostředky poskytnuty, postavení smluvních stran se obrátí do podoby, která je uvedena v zákonném textu.

Platná právní úprava nevyžaduje pro smlouvu o úvěru žádnou speciální formu. Obchodní zákoník je vybudován na zásadě, že smlouva vyžaduje ke své platnosti písemnou formu pouze v případě, že tak stanoví obchodní zákoník nebo alespoň jedna stran při jednání o uzavření smlouvy projeví vůli, aby smlouva byla uzavřena písemně.⁶² Obchodní zákoník u smlouvy o úvěru o formě mlčí, z čehož lze usoudit, že pro platnost úvěrové smlouvy není písemná forma nutná. Uvažujeme-li, že většinu úvěrů tvoří bankovní úvěry, je pro bankovní praxi ústně sjednaná smlouva neudržitelná. Důvodem je zejména fakt, že banky mají podle § 11 odst. 4 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách povinnost vést agendu každé smlouvy uzavírané s klientem, a to takových způsobem, aby České národní bance byly schopny na její žádost příslušnou dokumentaci předložit.⁶³ Vedle této obecné úpravy však existuje speciální zákon, který písemnou smlouvu o úvěru vyžaduje. Je jím zákon č. 145/2010 o spotřebitelském úvěru, který ve svém § 6 odst. 1 vyžaduje pro smlouvu, ve které se sjednání spotřebitelský úvěr, písemnou formu. Písemnou formu pro spotřebitelský úvěr však vyžadoval i předešlý zákon o spotřebitelském úvěru č. 321/2000 Sb. platný do konce roku 2010, tudíž se o žádné novum v našem řádu nejedná. Můžeme tedy shrnout, že vyjma spotřebitelského úvěru není písemná forma smlouvy o úvěru požadována, nicméně v praxi se s ústní úvěrovou smlouvou setkáme zřídka.

4.3. Vznik a náležitosti smlouvy o úvěru

O vzniku smlouvy bylo obšírněji pojednáno v kapitole věnované půjčce, tudíž lze na tuto část práce odkázat. Způsobilost účastníků je řešena naprosto shodně a smlouva o úvěru v tomto ohledu nevyžaduje žádné další podmínky. Shodně je sjednán i způsob uzavírání smlouvy. I v případě úvěrové smlouvy se vyžaduje adresovaný úkon směřující k uzavření smlouvy a následná akceptace smlouvy ze strany druhé strany. K tomu, aby však bylo možné uvažovat o smlouvě o úvěru, musí se účastníci dohodnout na podstatných náležitostech, které lze zjistit analýzou základního ustanovení § 497 obchodního zákoníku. Perfektní smlouva o úvěru musí obsahovat závazek jedné strany poskytnout na žádost druhé

⁶² § 272 obchodního zákoníku

⁶³ ELIÁŠ, K., DVORÁK, T. a kol., *Obchodní zákoník: Praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*, 5. vyd., str. 784

strany v její prospěch peněžní prostředky, určení výše peněžních prostředků, které mají být poskytnuty, závazek druhé strany poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit z poskytnutých peněžních prostředků úroky.⁶⁴ V případě absence některých z uvedených ustanovení lze s jistotou říci, že by se nejednalo o smlouvu o úvěru. Obecně však nelze říci, zda by se jednalo o smlouvu neplatnou či o smlouvu nepojmenovanou dle § 269 odst. 2 obchodního zákoníku. Jak jsem již na jednom místě této práce uvedl, ústavní výklad by měl vždy svědčit pro platnost smluv a smlouva by měla být považována za neplatnou až v případě flagrantního porušování kogentních norem. Ovšem přesné rozhraničení je vždy odvislé od skutkové situace a bude záležet hlavně na tom, jaká část závazkového vztahu nebude upravena. Proto se například domnívám, že smlouva o úvěru, která nebude obsahovat ujednání o úrocích bude platná, byť ve většině případů podle jiných právních předpisů. Smlouva o bezúročném úvěru založí závazkový právní vztah řídicí se úpravou v občanském zákoníku (pravděpodobně půjčka), nicméně je možná i varianta, kdy se strany smlouvy písemně dohodou, že se tato bude řídit obchodním zákoníkem.⁶⁵

Smlouva o úvěru vzniká již pouhou akceptací předloženého návrhu a je zcela bez významu, zda byly zároveň poskytnuty peněžní prostředky. Úvěrová smlouva je tedy řazena mezi konsensuální kontrakty a zakládá synallagmatický právní vztah. Z toho taktéž vyplývá, že dlužník má po podpisu smlouvy subjektivní právo domoci se výplaty požadované částky.

Taktéž pro úvěrový vztah platí, že při jeho sjednávání se strany mohou dohodnout na jeho dalších náležitostech, což je výsadou autonomní volnosti smluvních stran a umožňuje jednotlivcům uzavřít takovou smlouvu, jež bude co nejlépe uspokojovat jejich individuální potřeby a přání. Takováto ujednání nemají na platnost smlouvy o úvěru žádný vliv. V praxi je jim věnována pozornost v rámci bankovních pravidel, přičemž banky využívají zákonné možnosti § 273 odst. 1 obchodního zákoníku a část obsahu smlouvy určí odkazem na obchodní podmínky, jež jsou stranám uzavírající smlouvu známé nebo k návrhu přiložené. Tyto podmínky poté blíže upravují vzájemná práva a povinnosti smluvních stran, na což je nutné při uzavírání smlouvy pamatovat.

⁶⁴ PLÍVA, S. *Obchodní závazkové vztahy.*, str. 212

⁶⁵ PLÍVA, S., *Právní problematika úvěrové smlouvy*, str. 9

4.3.1 Kauza smlouvy

Vše co bylo uvedeno o kauze v pasáži věnované půjčce je bez dalšího aplikovatelné i na úvěr. Hospodářský účel úvěru je zcela totožný s kauzou půjčky. Věřitel opětovně poskytuje dočasně peněžní prostředky dlužníkovi s tím, že po uplynutí doby dojde k jejich vrácení. Ekonomicky se opětovně jedná o přesun kapitálu od těch, kteří jej aktuálně nepotřebují k těm, kteří jej naopak usilovně poptávají.

4.3.2. Určení peněžních prostředků

Výše peněžních prostředků může být ve smlouvě určena konkrétně jako pevná částka a nebo, což je typické spíše pro kontokorentní nebo i nějaké hypoteční úvěry jako částka, do jejíž výše je dlužník úvěr oprávněn čerpat. Dlužník má v takovém případě upraven rámeček, v němž může své potřeby úvěrovat. Vzhledem k tomu, že banka vystupuje jako podnikatel a nakládá s peněžními prostředky svých klientů, je nutné nastavit určitá pravidla, aby takovéto prostředky a finanční zdraví banky byly ošetřeny. Dohled nad bankami je v gesci České národní banky, která stanoví celkovou výši úvěru pro jednoho klienta banky. U zaměstnanců bank, kteří mají určité zvýhodnění existují samozřejmě také jisté limity. Poskytuje-li banka úvěr vlastnímu zaměstnanci a jestliže nejde o úvěr zajištěný hypotékou, nesmí úvěrová částka převýšit celkový hrubý příjem zaměstnance za dva roky.⁶⁶ Obdobné pravidlo limituje poskytování úvěru deseti největším klientům banky. Při žádosti o bankovní úvěr bychom i tyto okolnosti měli mít na paměti, neboť se může stát, že právě z těchto důvodů nakonec úvěr nezískáme, popřípadě jej nezískáme v požadované výši. Úvěr je zpravidla poskytován v české měně, ale strany se mohou dohodnout také na poskytnutí úvěru v měně cizí.

4.3.3. Doba a způsob vrácení peněžních prostředků

Splnění závazku ze smlouvy o úvěru bude vyplývat z konkrétního ujednání účastníků. V úvahu připadá několik možností, jak budou peněžní prostředky vráceny. Nejčastější způsob je umořování dluhu ve formě dílčích splátek. Zákon však nebrání ani možnosti vrátit úvěr jednorázově, což koneckonců umožňuje většina bank i u úvěru hrazeného formou splátek. Takovéto předčasné splacení je ovšem pro banky nevýhodné, neboť se zbavují možnosti získávat z poskytnutých prostředků úroky, což se odrazí v tom, že banky

⁶⁶ BEJČEK, J., ELIÁŠ, K., RABAN, P. a kol., *Kurs obchodního práva: Obchodní závazky*. 4. vyd., str. 431

tuto možnost ve smlouvách o úvěru připouští, ale požadují úhradu poplatku za předčasné splacení. Jinou formou úhrady může být skutečnost, že dlužník bude mít povinnost platit úroky až do doby, kdy měl být úvěr vrácen podle smlouvy.⁶⁷ Bude tedy nerozhodné, že úvěr již byl předčasně vrácen. Tak jako u půjčky nemusí smlouva o úvěru obsahovat ustanovení o době vrácení, v takovém případě by dlužník byl povinen vrátit úvěr prvního dne poté, co by byl věřitelem k jeho vrácení vyzván. Shodně jako u půjčky lze vrátit úvěr v jiné měně, ale zpravidla se bude jednat o výjimky a peněžní prostředky se budou vracet v téže měně, v jaké byly poskytnuty.

4.3.4. Úrok

Povinnost zaplatit úroky je řazena mezi podstatné náležitosti smlouvy o úvěru a odlišuje ji tímto od jiných smluvních typů s podobným obsahem. Úroky se sjednávají po celou dobu úvěru a vyjadřují cenu příležitostí věřitele, který se rozhodl dočasně nevyužívat své peněžní prostředky a předal je do užívání dlužníkovi. Dlužník je v zásadě povinen hradit úroky již od samého poskytnutí úvěru, a to až do doby vrácení prostředků zpět věřiteli. Ačkoliv se obchodní zákoník o nejzazší době pro placení úroků nezmiňuje, je možné vzít za své argument opírající se o charakter úroku jako ceny za poskytnutí peněžních prostředků. Uvažujeme-li v těchto intencích, je jediným možným východiskem platit úroky za skutečnou dobu jejich užívání, tedy od doby jejich poskytnutí do doby jejich vrácení věřiteli.⁶⁸ Výše úroků je zpravidla vyjádřena přímo v uzavřené smlouvě, ale není podmínkou platnosti, pokud by strany způsob jejího určení opomenuly. Pokud výše úroků ve smlouvě nebude stanovena, je dlužník povinen platit obvyklé úroky požadované za úvěry, které poskytují banky v místě sídla dlužníka v době uzavření smlouvy. Více o úrocích pojednám v další části této práce.

4.3.5. Žádost dlužníka o poskytnutí prostředků

Jak jsem uvedl již v předešlé části, smlouva o úvěru vzniká již pouhou akceptací předloženého návrhu a zakládá právní vztah, který dlužníkovi umožňuje domoci se odpovídajícího plnění ze strany věřitele. K tomu, aby však došlo plnění většinou samotná smlouva nestačí, ale vyžaduje se ještě další dlužníkov úkon. Tím je žádost o poskytnutí prostředků, kterou upravuje §500 obchodního zákoníku. Dlužník je oprávněn uplatnit

⁶⁷ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník: komentář. 11. vyd.*, str. 1225

⁶⁸ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník: komentář. 11. vyd.*, str. 1224

nárok na poskytnutí peněžních prostředků ve lhůtě, která byla sjednána ve smlouvě. Tato lhůta může být určena různými způsoby. Může se jednat o nejzazší termín, do kdy je třeba úkon vykonat, nebo může být určena jako časový úsek, popřípadě jako přesné datum. V některých případech může určení lhůty dokonce chybět. Ať už bude lhůta k uplatnění žádosti o poskytnutí úvěru stanovena jakkoliv, je nutné mít na paměti, že tento úkon může být učiněn do doby, než bude smlouva vypovězena, což je oprávněna učinit kterákoliv ze stran. Žádost je dle mého soudu právním úkonem a platí o ní vše, co bylo pojednáno o právních úkonech, zejména v části věnované půjčce. Žádost lze tedy učinit jak konáním, tak lze připustit taktéž konkludentní jednání účastníků, a to tím, že plnění poskytnuté bankou na základě smlouvy o úvěru přijme nebo svým jednáním dá jinak najevo souhlas s čerpáním úvěru v konkrétní výši.⁶⁹

4.3.6. Poskytnutí prostředků věřitelem

Oprávnění dlužníka požadovat poskytnutí peněžních prostředků koresponduje povinnost věřitele prostředky poskytnout, a to v době stanovené v požadavku dlužníka. Není-li tato lhůta stanovena, je věřitel povinen prostředky poskytnout bez zbytečného odkladu. Základem této povinnosti je § 501 obchodního zákoníku. Nesplní-li věřitel včas svou povinnost dostává se do prodlení. Na tomto místě se nejvíce projeví nevhodnost označování účastníků úvěrové smlouvy jako věřitel a dlužník, neboť věřitel ze smlouvy je při poskytování prostředků v postavení dlužníka, a proto i jeho prodlení bude posuzováno podle § 371 obchodního zákoníku, tj. jako prodlení dlužníka. Úvěrový dlužník by v takovém případě byl oprávněn požadovat po druhém účastníkovi úroky z prodlení nebo náhradu škody, samozřejmě za předpokladu, že prodlením škoda vznikla.

Úvěr může být dlužníkem čerpán různými způsoby. Nejčastějším způsobem bude bezhotovostní převod na běžný nebo vkladový účet dlužníka určený ve smlouvě, ale je přípustné taktéž požádat banku o proplacení předložených faktur. Možné je za určitých okolností taktéž vyplacení prostředků v hotovosti ve prospěch dlužníka.

⁶⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.6.2006, sp.zn.: 29 Odo 1595/2005

4.3.7. Vrácení úvěru

Smlouva o úvěru obsahuje speciální ustanovení lhůty pro vrácení úvěru. Obecné ustanovení o povinnosti dlužníka splnit svůj závazek bez zbytečného odkladu poté, co byl o splnění požádán se při vrácení úvěru neuplatní. Dlužník je podle § 504 obchodního zákoníku povinen vrátit poskytnuté peněžní prostředky ve lhůtě jednoho měsíce ode dne, kdy byl věřitelem o jejich vrácení požádán. Zákonodárce ve vztahu k úvěru zpřesňuje povinnosti dlužníka, což se odrazí v možnosti snadněji zjistit jeho prodlení. Byla-li sjednána možnost úhrady úvěru formou splátek, je ve smlouvě zpravidla zakotvena možnost ztráty výhody splátek, což znamená, že prodlení dlužníka s úhradou jedné splátky se stává splatný celý dluh a věřitel je oprávněn požadovat jeho okamžité vrácení.

Prodlení stran způsobí změnu v obsahu závazku a je možné žádat vedle splnění hlavního závazku taktéž splnění dalších povinností. Prvotně bude strana, která se ocitla v prodlení povinna uhradit druhé straně úroky z prodlení. Úrok z prodlení má sankční charakter, ale při sjednávání smluv do popředí vystupuje jeho preventivní funkce, která má působit na účastníky hrozbou možného postihu. Úrok z prodlení plní zároveň funkci paušalizované náhrady škody, což znamená, že je-li vzniklá škoda kryta úroky z prodlení, není druhá strana oprávněna tuto škodu vymáhat.⁷⁰ Úrok z prodlení v obchodněprávních vztazích je konstruován daleko volněji oproti občanskému zákoníku. Podle § 369 obchodního zákoníku je strana v prodlení povinna platit úrok z prodlení ve výši určené ve smlouvě a není-li takovéto dohody, tak ve výši určené předpisy práva občanského. Zákonodárce umožnil v obchodních závazkových vztazích sjednat si svou vlastní výši úroku z prodlení, aniž by se užilo rigidně určené výše v prováděcím předpisu. Ovšem je nutné podotknout, že ani při dohodě o výši úroků z prodlení nelze akceptovat takové úroky, jejichž výše by byla v rozporu s poctivým obchodním stykem anebo v rozporu s dobrými mravy. Zákonným úrokům z prodlení jsem se věnoval v části věnované smlouvě o půjčce, na kterou lze v této souvislosti odkázat a na tomto místě bych tedy pouze zopakoval jejich pramen. Výše úroků z prodlení je upravena prováděcím předpisem, jímž je nařízení vlády č. 142/1994 Sb., které stanoví jeho přesnou výši.

⁷⁰ TOMSA, M., *K úroku u peněžitých obchodních závazků*, str. 345

Prodlením dlužníka nezaniká jeho povinnost hradit i ostatní nároky ze smlouvy o úvěru. Vedle úhrady úroku z prodlení je tedy nutné zaplatit taktéž úroky z úvěru. Jak jsem již v této práci uvedl, úrok z úvěru je možné považovat jako cenu za jeho poskytnutí a pokud dlužník neustále s prostředky disponuje, je povinen hradit i úroky s úvěrem spojené. V bankovní praxi se často hovoří o sankčních úrocích, které je dlužník povinen platit pro případ prodlení s vrácením úvěru. Zpravidla, není-li ve smlouvě ujednáno něco jiného, není v těchto úrocích zahrnut úrok z úvěru a je možné jej vedle sankčních úroků požadovat.

4.3.8. Úplata za sjednání úvěru

Úplata za sjednání závazku je další nárok ze smlouvy o úvěru, který je dlužník povinen věřiteli uhradit. Nelze jej zaměňovat s úrokem, neboť jeho smyslem je zcela něco jiného. Představuje odměnu věřiteli za to, že po dobu mezi uzavřením smlouvy o úvěru a skutečným čerpáním úvěru musí věřitel pro dlužníka rezervovat peněžní prostředky, popřípadě mít zajištěny jejich zdroje.⁷¹ Jedinou podmínkou vzniku tohoto nároku je, aby věřitel měl poskytování úvěrů jako předmět svého podnikání. Potom ani nezáleží na tom, zda úvěr byl skutečně čerpán, ale nárok na úhradu úplaty vzniká již samotným podpisem smlouvy. Pokud by dlužník nebyl podnikatelem v oboru poskytování úvěrů a přesto by sjednal s dlužníkem úplatu, byl by tento úkon neplatný pro rozpor s kogentním ustanovením § 499 obchodního zákoníku. Osobně se domnívám, že neplatnost nebude automatická, ale s ohledem na charakter tohoto ustanovení, které se snaží chránit pouze stranu dlužnickou, bude nutné, aby se dlužník takovéto neplatnosti dovolal.⁷²

4.3.9. Účel úvěru

Účelovost úvěru je zákonem předvídána v § 501 odst. 2 obchodního zákoníku, které hovoří o tom, že smlouva může stanovit povinnost užití úvěru k určitému účelu. Zákon sám tedy dlužníka neomezuje, ale takovéto omezení na sebe dlužník převezme na základě dohody, přičemž takovýto účel musí být ve smlouvě uveden. Při porušení povinností dlužníka a užití úvěru k jinému než sjednanému účelu vzniká ve vztahu z úvěrové smlouvy další, dosud neexistující oprávnění ve prospěch věřitele. Zákonodárce totiž věřiteli umožňuje využít § 507 obchodního zákoníku a od smlouvy odstoupit. Odstoupením od smlouvy zaniká

⁷¹ PLÍVA, S., *Obchodní závazkové vztahy*. 1. vyd., str. 212

⁷² Shodně ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 11. vyd, str. 1220

úvěrová smlouva a dlužník je povinen vrátit poskytnuté prostředky včetně úroků. Smlouva většinou obsahuje ještě další sankční ujednání ve formě smluvních pokut, které jsou poté věřiteli využívány. V souvislosti se zneužitím úvěru je nutné ještě zmínit i veřejnoprávní následky. Vedle všech výše uvedených sankcí připadá v úvahu taktéž odpovědnost dlužníka za trestný čin úvěrového podvodu dle § 211 trestního zákoníku účinného v této době.

4.4. Subjekt smlouvy

Účastníci úvěrové smlouvy již dle platné legislativy nejsou určeni (v dřívějších dobách mohly úvěr poskytovat pouze banky), což umožňuje dovodit, že taktéž na straně věřitelské již může vystupovat jakýkoliv subjekt. Tento názor byl podpořen také soudní praxí, když Nejvyšší soud ČR ve svém rozsudku 29 Odo 813/2001, dospěl ke stejnému závěru. Poskytování úvěrů ve svém textu obsahuje i zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání. Od 1.1.2011 je možné spotřebitelský úvěr poskytovat, popř. zprostředkovat pouze jako živnost vázanou. V tuto chvíli tedy existuje jakási dvojí právní úprava, kdy věřitel poskytující spotřebitelský úvěr musí kromě obecných podmínek pro provozování živnosti splňovat ještě jednu z následujících kvalifikačních podmínek. střední vzdělání s maturitní zkouškou nebo osvědčení o rekvalifikaci nebo jiný doklad o odborné kvalifikaci pro příslušnou pracovní činnost vydaný zařízením akreditovaným Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, nebo ministerstvem, do jehož působnosti patří odvětví, v němž je živnost provozována, anebo 3 roky praxe v oboru, pokud by osoba nesplňovala některou z předešlých podmínek. Poskytování spotřebitelského úvěru je řazeno do vázaných živností. Naproti tomu poskytování jiného, než spotřebitelského úvěru živnostenský zákon výslovně neřeší, což dle mého soudu umožňuje učinit závěr, že bude možné jej vykonávat jako živnost volnou. Na straně dlužnické zákon žádné kvalifikační znaky nepožaduje, protože i dlužníkem může být jakákoliv osoba, ať podnikající čili nic.

4.5. Předmět smlouvy

Z dikce zákona jednoznačně vyplývá, že úvěr může být sjednán toliko peněžitý. Jako úvěr tedy nelze poskytnout žádné jiné prostředky a pokud by jiná věc byla předmětem smlouvy o úvěru, nejednalo by se o úvěr v právním slova smyslu. Vzhledem k tomu, že se jedná o

definiční znak úvěrové smlouvy, její absence způsobí absolutní neplatnost. Peněžními prostředky je třeba rozumět jak hotovostní peníze (bankovky nebo mince), tak bezhotovostní peníze (prostředky na bankovních účtech).

4.6. Obsah smlouvy

Obsahem shodně jako u půjčky rozumím souhrn práv a povinností účastníků. Základní subjektivní práva jsou zřejmá ze základního ustanovení, které přiřazuje jednotlivým stranám své role. Z pohledu věřitele je tedy právní povinností poskytnout dlužníkovi na požádání peněžní prostředky. Naproti tomu právní povinností dlužníka je poté tyto prostředky vrátit zpět věřiteli a uhradit sjednaný úrok. Oproti smlouvě o půjčce však existuje zásadní rozdíl, když úvěrová smlouva zavazuje obě strany a v případě neplnění je možné se závazku domoci prostřednictvím soudu.

4.7. Úroky z úvěru

Banky, jakož i jiné subjekty poskytující úvěr tak nečiní bezděčně, ale za účelem dosažení zisku. Důvodem je tedy zajištění úrokového výnosu z úvěrové sumy.⁷³ Jak jsem již na několika místech této práce uvedl, úrok musí být ve smlouvě uveden. Nejčastěji je ve smlouvě vedle samotného úroku sjednána taktéž jeho výše. Pokud by tomu v ojedinělých případech nebylo, dlužník by musel platit úroky obvykle požadované za úvěry, které poskytují banky v místě jeho sídla. Tato zákonná formulace však může vyvolávat určité pochybnosti v případě, kdy účastníkem smlouvy bude osoba fyzická. Občanský zákoník v § 19c hovoří o sídle pouze u právnických osob. Fyzické osoby naproti tomu mají své bydliště. U fyzických osob však je situace ještě složitější v tom, že každá osoba musí mít podle zákona trvalý pobyt.⁷⁴ Takovýto pobyt je poté zapsán do centrální evidence obyvatel a každý z nás jej má uveden ve svém občanském průkazu. Tato dvojakost ovšem vede často k situaci, kdy se osoba zdržuje na místě, které je od místa trvalého pobytu odlišné. Vzhledem k tomu, že instituce včetně bank namnoze užívá údaje o trvalém pobytu fyzické osoby, neboť tento údaj je snadno zjistitelný, dostáváme se k otázce, které místo bude mít při výši úroku přednost. Zákon však o tomto mlčí, tudíž bude nutné k problematice přistoupit účelově. Smyslem zákonného textu bylo zohlednit specifika jednotlivých

⁷³ MAREK, K., *Smluvní obchodní právo: Kontrakty. 1. vyd.*, str. 165

⁷⁴ § 10 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech, ze dne 12.4.2000

regionů, kdy kupní síla obyvatel je různá, a přizpůsobit jej dlužníkovi. Z tohoto důvodu považují za vhodnější, aby u fyzických osob bylo jako korektiv užíváno skutečné bydliště fyzické osoby. Ačkoliv jsem si vědom toho, že na účastníky a posléze na soudy jsou při interpretaci smluv kladeny vyšší nároky, je tento způsob určení konformní se smyslem zákonného textu. Jedině tímto způsobem bude dodržena disproporce mezi kupní silou jednotlivých regionů a dlužník nebude sankcionován za to, že ve skutečnosti bydlí jinde. Tomuto výkladu taktéž svědčí fakt, že trvalý pobyt je řazen spíše do administrativního práva, neboť se jedná o údaj ryze evidenční. V žádném případě se nejedná o odvozený titul, který by takovouto osobu opravňoval k užívání nemovitosti. V některých případech dokonce fyzická osoba může mít trvalý pobyt na místě, k němuž mu žádné právo nesvědčí. Nejčastěji se bude jednat o situace, kdy užívací titul k nemovitosti zanikl, ale žádná ze stran doposud nepodala návrh za zrušení údaje o trvalém pobytu. Naproti tomu bydliště je vykládáno zcela jednoznačně jako místo, kde má osoba zájem zdržovat se trvale, tedy skutečně bydlet.

Podobný problém může být i u právnických osob, neboť by bylo naivní se domnívat, že všechny právnické osoby sídlí na zapsané adrese. U právnických osob jsou však důvodem tohoto nesouladu daňové předpisy, neboť podnikatelé mají snahu přihlásit se k plnění povinností u úřadů, kde jim nehrozí tak častá daňová kontrola. Oproti fyzickým osobám však právnické osoby mají povinnost mít skutečné sídlo, což se může projevit i tak, že v případě zjištěného nesouladu může být rozhodnuto o zrušení společnosti. Nicméně pokud tedy existuje rozpor mezi zapsaným a skutečným sídlem právnické osoby, kloním se k názoru, který jsem zaujal výše, a pro účely výše úrokové sazby se přikláním ke skutečnému sídlu právnické osoby. Argumentace je shodná jako výše a dospívám k tomuto názoru teleologickým výkladem právního textu.

Úrok se zpravidla určuje pomocí úrokové sazby, čímž se rozumí určité procento z poskytnuté částky. Úroková sazba může být ve smlouvě o úvěru určena tak, že je uvedena její konkrétní výše nebo je uveden způsob, jakým se její výše stanoví. U bankovních úvěrů je praxe taková, že úroková sazba sestává ze dvou složek, přičemž jedna je pevně daná a další, zohledňující aktuální vývoj na finančním trhu, je proměnlivá. V důsledku změny této variabilní složky však dochází taktéž ke změně celkové výše úroku.

V praxi k tomu dochází velmi často a jedná se o jednostranný úkon ze strany banky, přičemž dlužníkovi se tato skutečnost pouze oznamuje. Problémem tedy je, zda dlužník je povinen platit bance takto zvýšený úrok, ačkoliv s jejich zvýšením neprojevil souhlas. Odpověď na tento dotaz lze za splnění určitých podmínek pozitivně a takovýto způsob stanovení úroku připustit. Předpokladem však je, aby se takovýto způsob stanovení výše úrokové sazby odvíjel jen od objektivních kritérií, nezávislých na vůli některé ze smluvních stran. Dále musí být stanoven nebo být určitelný den rozhodný pro změnu výše úrokové sazby. Změnou těchto objektivních kritérií potom dochází k určení výše úrokové sazby k rozhodnému datu. V opačném případě, kdy nebude způsob určení výše úrokové sazby vázán na objektivní kritéria, je pro změnu původně určené výše úroků nutná změna smlouvy, ke které může dojít pouze shodným projevem vůle smluvních stran.⁷⁵ Ať už úrokové sazby budou sjednány jakkoliv, vždy je nutné, aby jejich výše byla přípustná zákonem. Zákon ovšem shodně jako u půjčky nejvyšší přípustnou výši úroku neupravuje, pročež si budeme muset pomoci jiným způsobem. V obchodním zákoníku jsou jako korektiv používány zásady poctivého obchodního styku. Podle § 265 obchodního zákoníku totiž nepoživá právní ochrany výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku. Nadto je nutné vždy respektovat dobré mravy, které prostupují celým právním řádem a nejsou poplatné pouze právu občanskému. Podle § 39 občanského zákoníku by výše úroků, která by byla v rozporu s dobrými mravy, byla považována za neplatnou.

Období, za něž budou úroky vybírány, bude nejlépe možné seznat ze samotné úvěrové smlouvy. Zákon stanoví, že v pochybnostem bud mít přednost roční výše úroků. Co se rozumí ročním obdobím však zákonodárce nepodává jednotně. Laická veřejnost rokem chápe 365 a čtvrt dne, což je podobné pro výklad obchodních smluv, které ovšem počítají na celá čísla a rokem rozumí 365 dní.⁷⁶ Naproti tomu bankovní praxe rok počítá jako 360 dní.⁷⁷ Ustanovení jsou samozřejmě dispozitivní, pročež lze vlastní vůlí sjednat úročení i za kratší nebo naopak delší období. Splatnost úroků je v obchodním zákoníku upravena podle doby, na níž je úvěr poskytnut. Hraničním kritériem je doba jednoho roku. Je-li doba vrácení peněžních prostředků kratší než jeden rok, platí se úroky společně s vrácením

⁷⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.5.2006, sp.zn.: 29 Odo 1000/2004

⁷⁶ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník: komentář. 11. vyd.*, str. 1224

⁷⁷ MAREK, K., *Smluvní obchodní právo: Kontrakty. 1. vyd.*, str. 174

poskytnuté částky. Pokud by však úvěr byl poskytnut na období delší, jsou úroky splatné samostatně s koncem každého kalendářního roku. Z logiky věci vyplývá, že v době, kdy bude splatný závazek vrátit poskytnuté prostředky, bude splatná i povinnost zaplatit zbylou část úroku. Bylo by absurdní, aby dlužník po vrácení celého úvěru musel s úhradou úroku čekat na konec kalendářního roku. V praxi je velmi frekventovaná úhrada úvěru ve formě splátek. V takovém případě jsou podle § 503 obchodního zákoníku v den splatnosti každé splátky splatné i úroky z této splátky.

4.8. Zánik smlouvy

Pokud se týká zániku závazku ze smlouvy o úvěru, uplatní se v první řadě obecný předpis, kterým je občanský zákoník. Obchodní zákoník upravuje některé způsoby zániku závazku zcela autonomně a některá ustanovení zase neobsahuje vůbec. Tam se poté zcela uplatní občanskoprávní úprava. Zánik závazku ze smlouvy o úvěru můžeme rozdělit do dvou kategorií, přičemž v první budou veškeré způsoby zániku, kdy je věřitel ze smlouvy uspokojen a ve druhé ostatní způsoby, kdy naopak uspokojen není. Nejfrekventovanějším a zejména nejideálnějším způsobem zániku závazku ze smlouvy o úvěru je jeho splnění dlužníkem. Přeneseno na úvěrový vztah to znamená, že dlužník řádně a včas vrátí peněžní prostředky poskytnuté mu věřitelem.

4.8.1. Splnění

Splnění závazku v obchodním zákoníku je upraveno zcela speciálně, což vylučuje aplikaci občanskoprávních předpisů. Smlouva o úvěru tudíž musí být splněna v místě a čase sjednaném ve smlouvě. Nicméně splnění závazku je vybudováno na shodných zásadách jako úprava v občanském zákoníku, proto se jí tomto místě již nebudu více věnovat, neboť vše podstatné bylo podáno v části věnované zániku závazku ze smlouvy o půjčce.

4.8.2. Odstoupení od smlouvy o úvěru

Taktéž v případě odstoupení od smlouvy obsahuje obchodní zákoník zvláštní úpravu v § 344 až § 351, která vylučuje úpravu obecnou. Odstoupení od smlouvy v režimu obchodního zákoníku je vybudováno na obdobné premise, totiž možnost odstoupení musí upravovat smlouva a nebo zákon. Jedná se o kogentní ustanovení, od něž se není možné odchýlit. Obchodní zákoník poté umožňuje účastníkovi odstoupit z důvodů prodlení druhé

smluvní strany. Toto porušení právních povinností může být buď podstatné a nebo nepodstatné. Rozpoznat, o které se jedná však může působit problémy, a proto zákon alespoň příkladmo uvádí kvalitativní znaky, které poslouží účastníkům ke snadnější orientaci. Pro podstatné porušení povinností zákon požaduje, aby porušení bylo takové intenzity, aby porušující strana věděla nebo alespoň mohla předvídat, že při takovém porušení již druhá strana nebude mít zájem na plnění smlouvy. Tato okolnost však k perfektnímu odstoupení nepostačuje, neboť je nutné učinit vůči porušující straně úkon, který zánik závazku způsobí. Obchodní zákoník požaduje, aby odstupující strana tuto okolnost oznámila druhé straně bez zbytečného odkladu poté, co se o porušení povinnosti dozvěděla. Za nepodstatné porušení povinnosti je poté možné požadovat každé porušení, které nelze podřadit pod výše uvedenou definici podstatného porušení. Při pochybnostech se porušení povinnosti požaduje za nepodstatné, a to až do doby, než by se podařil prokázat opak. Taktéž při nepodstatném porušení zákon umožňuje účastníkům od smlouvy odstoupit a způsobit tak zánik závazku, ale oproti podstatnému porušení klade na odstupující stranu ještě další nároky. Takováto strana totiž musí nejprve poskytnout porušující straně dodatečnou lhůtu ke splnění povinnosti a až po jejím marném uplynutí je oprávněna od smlouvy odstoupit. Zákon pamatuje i na situace, kdy takováto lhůta poskytnuta není. V takovém případě by odstoupení bylo sice platné, ale nezpůsobilo by zánik závazku okamžitě, nýbrž až po uplynutí dodatečné lhůty. Lze tedy říci, že odstoupení je v tomto případě latentní a aktivizuje se teprve v případě, kdy marně prošla dodatečná lhůta ke splnění porušené povinnosti. Vše co zde bylo doposud napsáno pamatuje na nejčastější situace, kdy povinnost již byla porušena. Obchodní zákoník však dává stranám možnost odstoupit od smlouvy i v případě, kdy k porušení povinnosti nedošlo, ale je nepochybné, že k jejímu podstatnému porušení dojde. V takovém případě má oprávněná strana možnost žádat dostatečnou jistotu a pokud by ji druhá strana neposkytla, je možné od smlouvy odstoupit.

Odstoupením od smlouvy dochází k zániku všech práv a povinností ze smlouvy. Oproti občanskému zákoníku však odstoupení nezpůsobí zánik celé smlouvy, ale pouze práv a povinností ze smlouvy, a to vše s účinností ode dne doručení odstoupení druhé smluvní straně. Po účinném odstoupení od smlouvy by mělo mezi stranami dojít ke vzájemnému vypořádání nároků. Obchodní zákoník v § 351 odst. 2 ukládá straně, které bylo před

odstoupením poskytnuto plnění, jej vrátit a u peněžitého závazku spolu s úroky. Část literatury toto ustanovení považuje za zvláštní úpravu bezdůvodného obohacení, ukládající stranám vrátit si poskytnuté plnění.⁷⁸ Osobně však s tímto názorem nesouhlasím, neboť mám za to, že v daném případě stále existuje právní titul, na jehož základě bylo plnění poskytnuto a situaci předvídanou obchodním zákoníkem nelze považovat ani za odpadnutí právního důvodu. Pokud by tomu mělo být, byla by úprava v obchodním zákoníku zcela redundantní, neboť by vše bylo kryto obecnou úpravou bezdůvodného obohacení. Veden úvahou rozumného zákonodárce jsem přesvědčen, že ustanovení obchodního zákoníku bylo do textu zákona vtěleno právě z důvodu, aby bylo odlišeno od bezdůvodného obohacení a aby umožnilo stranám při ukončení právního vztahu docílit vzájemného vyrovnání. Lze souhlasit s názorem, že k tomuto názoru je možné přistoupit pouze tehdy, pokud strana před odstoupením neposkytla odpovídající protiplnění. V případě, kdy protiplnění poskytnuto bylo, zanikla povinnost splněním⁷⁹ a ani odstoupením nelze nazpět tento stav zhojit. Vše co bylo výše popsáno je možné užít taktéž ve vztahu ke smlouvě o úvěru, přičemž obchodní zákoník tyto obecné důvody rozšiřuje o další ustanovení reflektující specialitu úvěrového vztahu.

4.8.3. Zánik nebo zhoršení zajištění závazku

Prvním z výčtu speciálních ustanovení umožňujících věřiteli odstoupit od smlouvy o úvěru a požadovat tak vrácení dlužné částky společně s úroky je situace předvídaná v § 505 obchodního zákoníku, kdy za trvání smlouvy zanikne nebo se zhorší zajištění závazku dlužníka vrátit peněžní prostředky a dlužník nedoplní zajištění na původní rozsah ani v přiměřené lhůtě poté, co k dané situaci dojde. Jedná se o dispozitivní ustanovení, které lze dohodou stran vyloučit. Tato úprava vychází z obecné premisy, aby věřitel, jakožto vlastník poskytnutých prostředků, měl možnost po dobu závazkového vztahu adekvátně reagovat na zhoršení bonity dlužníka a mohl tak včas předejít fatálním následkům spočívající v nemožnosti domoci se svého plnění. Ačkoliv zákon bližší definici nepodává, praxi rozlišení mezi zánikem a zhoršením problémy nečiní. Zánikem je myšlena trvalá ztráta zajištění a bude se jednat například o zánik zástavního práva zejména v důsledku zničení předmětu zástavy, úmrtí nemajetného ručitele, úmrtí nemajetného dlužníka

⁷⁸ PELIKÁNOVÁ, I. *Komentář k obchodnímu zákoníku: 3. Díl § 261 – 408. 2. vyd.*, str. 345

⁷⁹ PELIKÁNOVÁ, I., *Komentář k obchodnímu zákoníku: 4. díl § 409 – 565. 1. vyd.*, str. 398

zajišťovací směnky, apod.⁸⁰ Naproti tomu zhoršením zajištění se rozumí stav, kdy zajištění reálně existuje, nicméně neposkytuje takovou garanci. Zhoršením zajištění je například snížení ceny zástavy jejím poškozením.⁸¹ Za zhoršení bude zřejmě možné považovat také stav, kdy naděje věřitele na uspokojení bude nižší, ačkoliv zajištění zůstane stejné. Jedná se o případy ručení, kdy sice ručitelství závazek existuje, nicméně u ručitele dojde ke zhoršení majetkové situace, a to nejen na přechodnou dobu.

Nejasnosti panují ohledně povinnosti věřitele vyzvat dlužníka k doplnění zajištění. Jinými slovy řečeno, zda hmotněprávní podmínkou pro odstoupení od smlouvy o úvěru v důsledku zániku či zhoršení zajištění je předchozí výzva věřitele adresovaná dlužníkovi s žádostí o doplnění zajištění. V praxi existují dva protichůdné názory, kdy první výzvu k doplnění zajištění požaduje⁸² a druhý nikoliv.⁸³ Z praktického pohledu jsem nakloněn názoru prvnímu, kdy dlužníkovi započne běžet přiměřená lhůta teprve poté, kdy byl věřitelem vyzván, nicméně jazykovým výkladem ustanovení § 505 obchodního zákoníku dospívám k názoru, že pro zaslání výzvy neexistuje jakékoliv opodstatnění. Jsem tedy přesvědčen, že zákon věřiteli tuto povinnost neukládá a lhůta tedy začne běžet již od doby, kdy skutečně dojde k zániku či zhoršení zajištění. Je věcí dlužníka, aby dbal svých práv a nelze po věřiteli spravedlivě požadovat, aby pravidelně kontroloval stav zajištění, přičemž při jeho zhoršení mnohdy nebude o této skutečnosti mít žádné povědomí a dozví se ji až se zpožděním. Věc má však ještě další rozměr a podle mého názoru nebude možné přenést povinnost pouze na dlužníka a výše uvedený názor praktikovat generálně. V některých případech to bude naopak věřitel, který bude mít vědomosti o stavu zajištění a zde by výše nastíněné řešení působilo vůči dlužníkovi velmi rigidně. Mám na mysli případy, kdy způsob zajištění vyžaduje ke své perfekci předání věci druhé smluvní straně. Na základě těchto skutečností dospívám k názoru, že výzva věřitele by měla být požadována pouze v takových případech, kdy způsob zajištění vyžaduje předání věci a dlužník tak ztrácí dočasně nad věcí jakoukoliv moc.

⁸⁰ KOBLIHA, I., KALFUS, J., KROFTA, J. a kol., *Obchodní zákoník: Úplný text zákona s komentářem. 1. vyd.*, str. 1252

⁸¹ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník: komentář. 11. vyd.*, str. 1227

⁸² viz ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník: komentář. 11. vyd.*, str. 1226

⁸³ PELIKÁNOVÁ, I., *Komentář k obchodnímu zákoníku: 4. díl § 409 – 565. 1. vyd.*, str. 397

Nicméně ať připustíme jakýkoliv výklad, následky jsou vždy stejné. Marným uplynutím přiměřené lhůty dává zákon věřiteli možnost odstoupit od smlouvy o úvěru. V takovém případě je dlužník povinen vrátit celou dlužnou částku společně s úroky. Odstoupením od smlouvy dochází ke ztrátě sjednaných lhůt a oprávnění dlužníka hradit v pravidelných splátkách se mění na povinnost vrátit celý dluh i dohodnuté úroky. Lhůta k plnění není v části věnované úvěrové smlouvě upravena, ale je možné využít standardní dobu stanovenou v § 340 odst. 2 obchodního zákoníku. Dlužník tedy bude povinen vrátit dlužnou částku bez zbytečného odkladu poté, kdy bude věřitelem o ní požádán, nebude-li dohodnuto něco jiného. To však v praxi není častým jevem a věřitel požaduje vrácení úvěru okamžitě po ukončení smluvního vztahu.

4.8.4. Prodlení s vrácením splátek

Dalším ze způsobů ukončení úvěrového vztahu je prodlení dlužníka s povinností hradit řádně a včas splátky úvěru. Jedná se o speciální úpravu důsledků prodlení dlužníka se splácením přijatého úvěru.⁸⁴ Zákon dává věřiteli možnost ukončit smluvní vztah a odstoupit od smlouvy o úvěru v případě, kdy bude dlužník v prodlení s vrácením více než dvou splátek nebo jedné po dobu delší než tři měsíce. Postačí, aby uvedené podmínky byly splněny alternativně, tedy prodlení s třemi a více splátkami (zde postačí jakékoliv prodlení) nebo s jednou splátkou (zde naopak zákon požaduje kvalifikované prodlení delší tři měsíců). Celé ustanovení je dispozitivní, tudíž je možné jeho aplikaci zcela vyloučit, či sjednat možnost odstoupení z důvodů prodlení odlišně. Je tedy možné dohodnout jak situaci pro dlužníka příznivější, tak naopak situaci méně příznivou. Odstoupí-li věřitel od smlouvy, ztrácí dlužník výhodu splátek a je povinen bez zbytečného odkladu splatit jistinu úvěru i úroky a případné další nároky s tím spojené.⁸⁵ Odstoupením od smlouvy však nezanikají veškeré povinnosti ze smlouvy a nadále trvá povinnost dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky včetně dohodnutého příslušenství. Obchodní zákoník tedy rozšiřuje obecné ustanovení § 351 odst. 2, a proto při odstoupení od smlouvy věřitelem pro nesplácení úvěru dlužníkem, budou nadále účtovány úroky z úvěru i úroky z prodlení tzv. sankční úroky v zákonné (§ 369 ObchZ) nebo smluvené výši.⁸⁶ Jinými slovy řečeno,

⁸⁴ ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník: komentář. 11. vyd.*, str. 1227

⁸⁵ KOBLIHA, I., KALFUS, J., KROFTA, J. a kol., *Obchodní zákoník: Úplný text zákona s komentářem. 1. vyd.*, str. 1253

⁸⁶ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 20.3.1995, sp.zn. 5 Cmo 304/94

judikatura se přiklonila k názoru, že některé povinnosti ze smlouvy přetrvávají i po ukončení smluvního vztahu.

4.8.5. Zneužití účelového úvěru

Jak již bylo podáno výše úvěrová smlouva může dlužníkovi určovat na jaký účel budou peněžní prostředky vynaloženy. Vzhledem k tomu, že součástí kauzy závazku je taktéž poskytnutí prostředku ke smluvenému účelu, dává zákonodárce věřiteli možnost kontrolovat způsob plnění této povinnosti a v případě nesouladu zakotvuje pro věřitele právo odstoupit od smlouvy. Ustanovení § 507 obchodního zákoníku rozlišuje dvě vznikuvší situace. Prvá, a nutno říci jednodušší, zavádí odstoupení jako sankci za podstatné porušení povinnosti dlužníka. V takovém případě dlužník ztrácí shodně jako v předešlých případech ztrátu výhody splátek a je povinen vrátit použité a nevrácené prostředky s úroky. Takto je odstoupení chápáno i v obecném pojetí (jako reakce na porušení povinností), pročez je podle mého názoru tato úprava u úvěrové smlouvy nadbytečná, neboť stejného výsledku by bylo lze dosáhnout aplikací obecných ustanovení o odstoupení od smlouvy. Nicméně zákonodárce tak učinil, zřejmě v důsledku precizace zákonného textu, a nám nezbyvá než takto k tomu přistupovat. Druhý případ je však zcela odlišný a své opodstatnění ve výslovné úpravě jistě má. Obchodní zákoník totiž dává věřiteli možnost odstoupit od úvěrové smlouvy také v případě, kdy použití prostředků ke smluvenému účelu je nemožné. Zcela bez významu zůstává, zda nemožnost způsobil sám dlužník svými chováními, či nastala objektivně bez jakéhokoliv jeho přičinění. Mohlo by se zdát, že zákon supluje obecnou úpravu nemožnosti plnění, ale ve skutečnosti tomu není tak. Nemožnost plnění upravená v § 575 a násl. Občanského zákoníku a doplněná o zvláštní úpravu v § 352 a násl. Obchodního zákoníku by totiž sama o sobě způsobilá zánik závazku bez dalšího. Podmínkou by však bylo, aby nemožným se stalo plnění esenciální povinností determinujících závazkový vztah. Při smlouvě o úvěru by se jednalo o povinnost poskytnout peněžní prostředky a povinnost tyto prostředky spolu s úroky vrátit. V případě nemožnosti použití prostředků na sjednaný účel se ovšem jedná o povinnost, která není esenciální náležitostí smlouvy, nýbrž konkretizuje způsob zacházení s poskytnutými prostředky. S přihlédnutím k tomu, že tento způsob vynaložení prostředků je zcela zásadní z hlediska kauzy smlouvy, neboť nebýt určení účelu, smlouva by nebyla uzavřena, dává zákon věřiteli možnost od uzavřené smlouvy odstoupit. Z logiky věci lze

soudit, že pokud věřitel nabídnuté možnosti nevyužije, změní svým jednáním smlouvu na bezúčelnou smlouvu o úvěru a dlužník bude moci použít prostředky dle své vůle a libosti. Využije-li jej a platně od smlouvy odstoupí, může požadovat vrácení použitých a nevrácených prostředků, opětovně s úroky.

4.8.6. Odstoupení od smlouvy a zajištění závazků

Novelou č. 370/2000 Sb. došlo k vyřešení problému, který do té doby vnímala odborná veřejnost, a to zda odstoupením od smlouvy dochází k zániku zajištění z této smlouvy. Ač tato problematika vypadá na první pohled spíše akademicky, měla zásadní průnik do praktického života. Do doby této velké novely totiž nebyla otázka řešena jednotně, přičemž první z názorů⁸⁷ se striktně dodržoval zákonného textu pro zánik zajištění a dovozoval, že v důsledku odstoupení od úvěrové smlouvy dochází k zániku pohledávky ze smlouvy o úvěru tak jak je uvedeno v § 351 odst. 2 obchodního zákoníku. Pokud tedy pohledávka zanikla, nemůže přetrvávat ani její zajištění. Pohledávka na vrácení dlužné částky totiž není pohledávkou ze smlouvy, nýbrž jiná pohledávka. Jejím právním důvodem již nebude smlouva, ale zákon nebo bude existovat zcela bez právního důvodu ve formě bezdůvodného obohacení. Věřitel se tak dostával do značně nevýhodné situace, kdy v případě nedobrovolného plnění ze strany dlužníka se neměl z čeho uspokojit, ačkoliv původní úvěrové pohledávka zajištěna byla. Opačný názor⁸⁸ vycházel z koncepce, kdy odstoupením od smlouvy o úvěru pohledávka věřitele na vrácení poskytnutých peněžních prostředků spolu s úroky nezanikla, ale pouze se změnila podmínky, za nichž byl dlužník povinen tuto pohledávku plnit. Odstoupením tedy docházelo pouze ke ztrátě výhody splátek a dlužník byl povinen vrátit celou dlužnou částku, nedocházelo tedy k zániku celého právního vztahu, ale k modifikaci některých povinností. Úprava obsažená v § 505 až § 507 byla považována za úpravu zvláštní k § 351 odst. 2 obchodního zákoníku a v tomto duchu ji bylo nutné taktéž vykládat. Konečné řešení tedy provedl až zákonodárce, který do textu těchto zvláštních ustanovení vtělil názor, podle něhož k zániku zajištění ze smlouvy o úvěru v důsledku odstoupení nedochází. Jedná se o speciální ustanovení, které je specifické pouze pro smlouvu o úvěru a u žádných jiných obchodních závazků takovouto úpravu nenalezneme.

⁸⁷ Viz např. rozsudek Vrchního soudu v Praze, sp.zn.: 5 Cmo 62/95

⁸⁸ Viz např. ŠTENGLOVÁ, I., PLÍVA, S., TOMSA, M. a kol. *Obchodní zákoník: komentář*. 5. vyd, str. 838

4.8.7. Výpověď úvěru

Úvěrovou smlouvu nelze ukončit výpovědí dle obecného ustanovení § 582 odst. 1 občanského zákoníku, neboť nesplňuje podmínky požadované zákonem. Občanský zákoník totiž umožňuje vypovědět smlouvu na dobu neurčitou, jejímž předmětem je závazek k nepřetržité nebo opakované činnosti, nebo závazek zdržet se určité činnosti anebo strpět určitou činnost. Smlouva o úvěru nemůže být uzavřena na dobu neurčitou, neboť by takovéto ujednání mělo spíše charakter smlouvy darovací. To platí i v případě, kdy lhůta ve smlouvě vůbec stanovena nebude. Úvěrová smlouva však nesplňuje ani druhou podmínku, neboť neobsahuje závazek k nepřetržité či opakující činnosti. Z těchto důvodů nebude možnost výpovědi úvěrové smlouvy dána. Nicméně obchodní zákoník obsahuje v § 500 úpravu výpovědi úvěru. Z dikce ustanovení je zřejmé, že výpovědí úvěru nedochází k zániku celé úvěrové smlouvy, resp. právního vztahu smlouvu založeného, ale toliko k zániku jedné z povinností, neboli ke změně obsahu úvěrového vztahu. Pokud dojde k vypovězení poskytnutí úvěru ještě před tím, než dlužník započal s jeho čerpáním, bude mít tato skutečnost následek, jako by došlo k vypovězení celé smlouvy. Na platnost a existenci smlouvy v právním slova smyslu to však podle mého soudu mít vliv nebude. V případě, kdy dojde k částečnému čerpání úvěru, změní se úvěrová smlouva a dlužník má stále povinnost vrátit poskytnuté prostředky včetně úroků. Rozdíl zde bude pouze v tom, že výše poskytnutých a samozřejmě i vracených prostředků bude odlišná od smlouvy, neboť část prostředků nebyla dlužníkovi vyplacena. Lhůtu k vypovězení poskytnutí úvěru zákon ponechává na vůli stran, přičemž v případě jejich pasivity se uplatní zákonný text, který dlužníkovi umožňuje vypovědět smlouvu okamžitě a věřiteli ke konci kalendářního měsíce následujícího po měsíci, v němž byla výpověď doručena dlužníku. Ačkoliv zákon o formě výpovědi mlčí, je možné dovodit, že výpověď věřitele musí být učiněna písemně (zákon hovoří o doručení výpovědi), naproti tomu dlužník ji může učinit jakkoliv, ale v rámci snadnějšího dokazování je namístě i v tomto případě provést výpověď písemnou formou. Platné učiněná výpověď způsobí zánik povinnosti věřitele poskytnout dlužníkovi na požádání peněžní prostředky, jakož i oprávnění dlužníka splnění této povinnosti vyžadovat. Pokud by se dlužník obrátil v tomto případě s žalobou k soudu a žádal by poskytnutí prostředků, musela by být žaloba zamítnuta, neboť věřiteli by v takovém případě již nesvědčila právní povinnost.

4.8.8. Dohoda a dohoda o narovnání

Právní vztah založený smlouvou o úvěru je možné taktéž ukončit na základě dohody uzavřené dle § 570 občanského zákoníku. Pokud se strany dohodnou na tom, že dosavadní závazek ze smlouvy o úvěru nahrazují závazkem nový, je dlužník povinen plnit tento nový závazek. Dohodou lze způsobit zánik smlouvy o úvěru jak v době, kdy ještě došlo k poskytnutí úvěru, tak i v době, kdy již úvěr byl poskytnut a dlužník je povinen k jeho vrácení. Shodně lze i v úvěrových vztazích uzavřít dohodu o narovnání a docílit tak urovnání sporných či pochybných práv mezi stranami.

4.8.9. Vzdání se práva a prominutí dluhu

Taktéž tento způsob upravený v § 574 občanského zákoníku je aplikovatelný na úvěrové vztahy. Prominutí dluhu však z logiky věci přináležejí až věřiteli ze smlouvy o úvěru, který již svou povinnost splnil a prostředky poskytl. Pro zánik závazku věřitele ze smlouvy o úvěru poskytnout plnění bych uvažoval spíše o vzdání se práva dlužníkem, neboť situace, kdy by reálně existoval dluh ze strany věřitele není zcela běžnou.

4.8.10. Nemožnost plnění

Jak bylo uvedeno, předmětem smlouvy jsou peněžní prostředky, které jako věc v právním slova smyslu nezanikají. Proto se domnívám, že podobně jako u půjčky (stranou v této souvislosti ponechávám svou úvahu o nemožnosti plnění u nepeněžitých půjček), nemůže závazek ze smlouvy o úvěru zaniknout v důsledku následné nemožnosti plnění.

4.8.11. Odstupné

Obchodní zákoník v § 355 upravuje možnost stran zrušit smlouvu v důsledku zaplacení určité částky jako odstupného. Pro účely smlouvy o úvěru se však takovýto způsob jeví dosti problematický, neboť odstavec druhý výše uvedeného paragrafu toto právo nepřiznává smluvní straně, která již přijala plnění závazku druhé strany nebo jeho části, nebo která splnila svůj závazek nebo jeho část. Pro smlouvu o úvěru by tedy přicházel tento způsob ukončení smluvního vztahu v úvahu pouze v době mezi jejím uzavřením a poskytnutím plnění ze strany smluvního věřitele. V některých případech však lhůta mezi uzavřením smlouvy a skutečným uvolněním prostředků je velmi krátká (popř. splývá v jedno), a proto se tento způsob v praxi neobjevuje. Namísto odstupného se volí raději

dohoda smluvních stran. Odstupné není možné zaměňovat s předčasným splacením úvěru, kdy věřitelé toto umožňují, pokud dlužník uhradí dohodnutou částku. V případě předčasného splacení se totiž jedná o dvoustranný úkon, tzn. je nutné souhlas taktéž věřitele a dohodnutá částka představuje zpravidla administrativní náklady a úhradu částečného zisku, které věřiteli předčasným splacením úvěru vzniknou. Naproti tomu odstupné je konstruováno jako jednostranný úkon, kterým může kterákoliv strana, bez součinnosti s druhým účastníkem, způsobit zánik smluvního vztahu.

4.8.12. Zmaření účelu smlouvy

Jako samostatný důvod pro odstoupení od smlouvy hovoří obchodní zákoník v § 356 a násl. o zmaření základního účelu smlouvy, který je v ní výslovně vyjádřen. Domnívám se, že tento způsob se pro úvěrové vztahy neuplatní, neboť tyto případy budou kryty speciálním ustanovením v § 507 obchodního zákoníku, který jsem rozebral výše. Od smlouvy o úvěru není tedy možné podle mého soudu z tohoto důvodu odstoupit, ale je možné ji toliko v intencích § 507 obchodního zákoníku vypovědět.

4.8.13. Započtení pohledávek

Oproti smlouvě o půjčce je závazek ze smlouvy o úvěru možné započítat i jednostranným úkonem. K zániku závazku započtením dochází tehdy, má-li dlužník i věřitel vůči sobě vzájemné pohledávky stejného druhu a učiní-li některý z nich úkon směřující k započtení. V takovém případě dochází v části, v níž se vzájemně kryjí, k jejich zániku. Zánik nastává okamžikem, kdy se tyto pohledávky setkají. V praxi nebude činit problémy započtení závazku dlužníka na vrácení úvěru oproti jeho pohledávce vůči věřiteli. Otázkou však zůstává, zda lze započítat pohledávku dlužníka na poskytnutí prostředků, oproti pohledávce věřitele vůči dlužníkovi. Jsem toho názoru, že povinnost věřitele poskytnout úvěr není peněžitou pohledávkou, ale pohledávkou na jiné plnění, kde peníze jsou pouze předmětem této povinnosti, a proto ji není možné započítat oproti peněžité pohledávce. Pokud bych připustil opačný názor, nemohl by dlužník získat u věřitele již žádný úvěr do doby, než by svůj dluh vůči věřiteli splatil. Nadto je nutné zdůraznit, že smyslem započtení je zánik vzájemných závazků, což by se v případě započtení oproti povinnosti věřitele poskytnout úvěr nestalo. Věřiteli by totiž povinnost poskytnout úvěr zanikla, ale dlužníkovi by stále náležela povinnost tento, byť neposkytnutý úvěr splatit. Situace před a

po započtení by se mezi účastníky nezměnila, došlo by pouze ke změně v důvodu povinnosti. Dlužník by tedy již nedlužil z původního důvodu, ale ze smlouvy o úvěru, ačkoliv plnění z této smlouvy neobdržel. Vše popsané mě vede k závěru, že pohledávky ze smlouvy o úvěru je možné započíst, vyjma pohledávky dlužníka na poskytnutí úvěru.

4.8.14. Smrt fyzické osoby a splnutí

Shodně jako u smlouvy o půjčce, ani u smlouvy o úvěru nedochází k zániku závazku v důsledku smrti fyzické osoby, ať na straně dlužnické či na straně věřitelské. Pohledávka i dluh přecházejí na právní nástupce, neboť smlouva o úvěru nezakládá žádnou právní povinnost či oprávnění, které by bylo vázáno ryze na účastníka právního vztahu. Naproti tomu splnutí věřitele a dlužníka v jeden subjekt, shodně jako u půjčky, zánik závazku způsobí.

4.9. Návrh nového občanského zákoníku

Z pohledu nového občanského zákoníku se smlouva o úvěru zařadila systematicky ihned za smlouvu o zápůjčce a je upravena v § 2311 až § 2317 návrhu. Opětovně jako u půjčky i u úpravy institutu úvěru dochází k terminologickým posunům, kdy strany se budou napříště nazývat úvěrující a úvěrovaný. Důvod této změny byl vysvětlen v této práci a snahu autorů lze jenom vítat, ačkoliv opustit zažité pojmy bude pro laickou veřejnost nelehký úkol. Při analýze úvěru v novém občanském zákoníku zjistíme, že byla přejata současná úprava a byly provedeny pouze stylistické změny.⁸⁹

5. ROZDÍL MEZI SMLOUVOU O PŮJČCE A SMLOUVOU O ÚVĚRU

Na základě výkladu, který byl shora podán o obou smluvních institutech, lze učinit závěr o skutečnostech, které smlouvu o půjčce odlišují od smlouvy o úvěru. Než k tomu však přistoupím, rád bych se zastavil u laického vnímání těchto dvou institutů. Pro účely této kapitoly jsem si udělal malý průzkum a položil jsem vybraným jedincům následující otázku: „Jaký je rozdíl mezi půjčkou a úvěrem? Většina z dotázaných oba instituty směřuje a pokud mají vybrat rozlišovací kritérium je jím ponejvíce subjekt, popř. účel užití

⁸⁹ Důvodová zpráva k návrhu nového občanského zákoníku na adrese http://obcanskyzakonik.justice.cz/tiny-mce-storage/files/Duvodova%20zprava%20OZ_ver_2010.pdf, str. 491

poskytnutých prostředků. Mezi veřejností tedy existuje mýtus, že úvěr mohou poskytovat pouze banky, a to k určitému účelu. Naproti tomu půjčku může poskytovat kdokoliv, tedy i fyzická osoba nepodnikatel. Stejně názory nalezneme i na internetových stránkách, pokud tuto otázku vložíme do vyhledávače.⁹⁰ Je nutno podotknout, že ani na těchto stránkách se mnohdy správné odpovědi nedočkáme, a proto jsem na základě předchozího výkladu vybral stěžejní body, které účastníkům pomohou mezi půjčkou a úvěrem rozlišovat.

5.1. Právní úprava

Smlouva o půjčce je upravena ryze v občanském zákoníku, nicméně její právní režim může být za určitých podmínek, které jsem popsal v této práci, podřazen zákoníku obchodnímu. Naproti tomu smlouva o úvěru je upravena pouze v obchodním zákoníku a s ohledem na § 261 odst. 3, písm. d) se její úprava bude vždy řídit toliko obchodním zákoníkem. Rozdíl tedy jednoznačně tkví v právním režimu, který provází oba vztahy. Zatímco u smlouvy o půjčce musíme zkoumat bližší podmínky, abychom ji mohli správně subsumovat, smlouva o úvěru je jednodušší, neboť bez ohledu na účastníky či smluvní dohody se bude vždy řídit pouze jedním právním předpisem.

5.2. Forma smlouvy

U formy je situace složitější, neboť ji v obecné rovině nelze považovat za přímo odlišující znak. Oba smluvní typy ve své základní úpravě nevyžadují ke svému uzavření speciální formu právního úkonu. Obojí tedy lze uzavřít i ústně. Nicméně specifický druh úvěrového vztahu, což je spotřebitelský úvěr, musí být uzavřen pouze písemně. Proto jsem z tohoto důvodu zařadil i toto kritérium do znaků odlišujících oba smluvní typy.

5.3. Povaha smlouvy

Ve všech učebnicích a právních textech je jako základní rozlišující kritérium užitá povaha smlouvy. Smlouva o půjčce je svou povahou smlouvou reálnou, která k účinnosti považuje vedle dohody o obecných náležitostech také skutečné předání věci. Bez předání není

⁹⁰ viz diskuse na stránce <http://poradna.finance.cz/investice/30171-rozdil-mezi-pujckou-a-uverem/> nebo <http://poradna.finance.cz/investice/30171-rozdil-mezi-pujckou-a-uverem/> nebo <http://www.pujckasrozumem.cz/co-je-pujcka-a-co-uver>

smlouvy. Smlouva o úvěru je naproti tomu smlouvou konsensuální, což značí, že smlouva je účinná již samotnou dohodou na podstatných náležitostech.

5.4. Rozsah práv a povinností

S povahou smlouvy taktéž velmi úzce souvisí rozsah práv a povinností, které má každá smluvní strana. Zatímco smlouva o půjčce je ryze asynallagmatická, tedy převažují práva ve prospěch jedné strany a povinnosti u strany druhé, smlouva o úvěru má klasickou synallagmatickou strukturu. To značí, že obě strany mají vůči sobě práva a zároveň povinnosti.

5.5. Předmět smlouvy

Mezi další charakteristický znak, kterým lze oba instituty od sebe rozeznat, je předmět smlouvy. Přímo ze zákonného textu jednoznačně vyplývá, že smlouva o půjčce má daleko širší předmětem oproti smlouvě o úvěru. Smlouva o úvěru může být uzavřena pouze na peněžní prostředky. Nic jiného nelze jako úvěr poskytnout. Naproti tomu smlouvou o půjčce lze přenechat jakékoliv druhově určené věci. Ačkoliv zákonodárce zdůrazňuje, že se i u půjčky bude jednat převážně o peníze, nemusí tomu tak být a půjčku lze sjednat jako nepeněžitou. Zpravidla se jedná o měřitelné a zaměnitelné suroviny (mouka, sůl atd.).

5.6. Úplata

Úplatu chápeme ve dvou rovinách. Za prvé na ni nahlížíme jako na cenu kapitálu a nejčastěji bývá vyjádřena v úrocích, které je dlužník povinen zaplatit společně s dlužnou částkou. Ve druhém poté jako odměnu za sjednání závazku poskytnout peněžní prostředky. Pouze podle druhého případu můžeme rozlišovat smlouvu o půjčce a smlouvu o úvěru, neboť pouze smlouva o úvěru úplatu při splnění dalších podmínek umožňuje. Naproti tomu úroky jsou sice nezbytnou podmínkou smlouvy o úvěru, ale jsou při vzájemné dohodě připuštěny i u smlouvy o půjčce. Z tohoto důvodu nemůže úplata ve smyslu prvního případu jako definiční kritérium obstát.

Je zřejmé, že veřejnost se při rozlišování těchto institutů mýlí. Nelze k nim přistupovat z ekonomického pohledu, který je u obou zcela totožný, ale pokaždé je nutné rozdíly hledat v právní úpravě, tedy v normativní části.

6. PRAKTICKÁ APLIKACE PRÁVNÍ ÚPRAVY

Jak již nese samotný název této kapitoly, budu se zabírat praktickým dopadem obou smluv do života jednotlivců, přičemž cílem je na základě poznatků v této práci obsažených určit životní situace pro které je ten či onen institut přiléhavější. Vzhledem k tomu, že již v částech věnovaných oběma úpravám jsem se mnohými praktickými dopady zabýval, pokusím se zde najít nějaké zobecňující hledisko, kdy jakou úpravu užít.

Odpovědět na takto položenou otázku však není vůbec jednoduchá. Při analýze se musíme vrátit zpět do ekonomické části a zabývat se kauzou smlouvy, neboli hospodářským účelem, který nás vede k uzavření smlouvy. V případě půjčky a úvěru dochází ke ztotožnění kauzy, neboť důvod je u obou zcela stejný. U obou se jedná o potřebu nějaké věci či kapitálu, což nám půjčka či úvěr pomůže překlenout. Vezmeme-li zprvu jiné druhové věci než peníze, problém nevzniká a jediná možnost jak docílit hospodářského účelu je tyto věci koupit anebo si je půjčit. Osoba (dlužník) přistupuje k půjčce zpravidla tehdy, kdy nákup těchto věcí je z ekonomického hlediska nerentabilní. Touto rentabilitou mám na mysli nejen cenu věci, ale zejména cenu ztracených příležitostí. Pokud bych mohl za stejných podmínek a zejména za stejného času získat věci koupí, jistě přikročím k jejímu nákupu. V lidském životě však čas hraje neúprosnou roli a pokud věc potřebuji okamžitě a mohou si ji půjčit (např. od souseda) a získat ji tak dříve, než dopravou k dalekému prodejci, volím variantu půjčky. Situace je zřejmá, neboť při mém rozhodování bude hrát roli nejen cena věci, ale zejména cena času stráveného na cestě k prodejci a zpět. Nepeněžitou půjčku je tedy možné praktikovat zpravidla v nahodilých situacích, kdy mezní užitek z půjčky představuje vyšší hodnotu, než mezní užitek z jejího nákupu.

Druhá a v praxi čtenější situace bude, když předmětem půjčky budou peníze nebo peněžní prostředky. Z předcházejícího výkladu vyplývá rozsah jednotlivých subjektivních práv, jakož i způsob vzniku obou smluvních vztahů. Pro půjčku je v obecné rovině příznačnější menší formálnost, bezúplatnost a rychlejší reakce na vzniknuvší situaci. Proto se taktéž užívá velmi často jako výpomoc osobám stíženým živelní katastrofou. Mnohé právnické osoby, organizační složky státu, státní příspěvkové organizace, příspěvkové organizace zřízené územními samosprávnými celky mohou poskytovat svým zaměstnancům za výhodnějších podmínek výpomoc formou sociálních půjček. Právní úprava těchto půjček

je zakotvena v § 11 odst. 2 vyhlášky ministerstva financí č. 114/2002 Sb., o fondu kulturních a sociálních potřeb. Vyhláška upravuje možnost čerpání zvýhodněných půjček pro zaměstnance výše uvedených osob, a to až do výše 50 000 Kč v případech postižení živelní pohromou, ekologickou nebo průmyslovou havárií na územích, na kterých byl vyhlášen nouzový stav, se splatností do 5 let od uzavření smlouvy o půjčce. Při skončení pracovního nebo služebního poměru je půjčka splatná nejpozději do šesti měsíců ode dne jeho skončení, pokud není ve smlouvě o půjčce stanoveno jinak. Půjčka tedy pomáhá reagovat promptněji na vzniknuvší situaci, ovšem její nevýhodou je fakt, že na poskytnutí prostředků neexistuje právní nárok. Nicméně bezúplatnost umožní takto postiženým jedincům etablovat se zpět do společnosti. Úvěr se bohužel pro tyto situace nehodí, neboť jeho pojmovým znakem je úplata, resp. úrok, což pro takto postižené jedince není ve vzniklé situaci řešením.

Smlouva o úvěru je zase velmi častá v obchodním vztazích, které se vyznačují jistým stupněm stálosti. Vzhledem k tomu, že smlouva o úvěru umožňuje dlužníkovi domoci se svých prostředků, je uzavírána v rámci obchodního styku a zajišťuje podnikateli financování jeho potřeb, úhradu faktur či řešení nahodilých událostí. Obchodní vztah je založen primárně na vzájemné důvěře, jejíž narušení může mít pro podnikatele nedozírné následky. Proto například v případě, že podnikatel včas neobdrží plnění od svého dlužníka, přičemž na tomto plnění je závislé plnění ve prospěch podnikatelova věřitele, učiní podnikatel takové kroky (uzavře smlouvu o úvěru, na jejímž základě získá prostředky), aby svou povinnost vůči svému věřiteli splnil. Nejvíce se tato situace projeví v případě, kdy podnikatelův věřitel je pro jeho podnikání zcela zásadní. Ku příkladu by se mohlo jednat o dodavatele jedinečné věci, kterou podnikatel pro svůj podnik potřebuje, nebo o dodávky médií. Na takovéto situace nejlépe dopadá smlouva o úvěru, neboť umožňuje podnikateli prostředky skutečně získat. Smlouva o půjčce není pro takovýto způsob vhodná, neboť se vyžaduje skutečné odevzdání peněz a pokud by poté věřitel odmítl půjčku podnikateli poskytnout nemohl by se jí žádným způsobem domoci. Zároveň by vůči věřiteli ze smlouvy o půjčce neměl možnost domoci se případné náhrady škody.

Ze všech těchto důvodů dospívám k názoru, že smlouva o půjčce je vhodná pro řešení nahodilých situací souvisejících s běžným životem jedince, naproti tomu pro situace, které

jsou významnější povahy a pro jednotlivce mohou mít zásadní význam bych se přikláněl k uzavření úvěrové smlouvy.

7. ZÁVĚR

Jak jsem již v úvodu své práce předjímal, nebylo prioritně mým cílem vytvořit ucelený myšlenkový proud, který bude bortit stávající zažitou praxi, ale chtěl jsem především veřejnost upozornit na podstatné rozdíly v právní úpravě smlouvy o půjčce a smlouvy o úvěru. Práce podává současný stav platné právní úpravy obou smluv, a ačkoliv nelze předjímat jednání na půdě Poslanecké sněmovny, nelze v části půjčky a úvěru očekávat převratné změny. V rámci jednotlivých částí jsem k řešené problematice zaujal závěry a doporučení pro praxi, nicméně alespoň některá z nich je vhodně na tomto místě zopakovat. Napříště by tedy osoby sjednávající půjčku měly být seznámeni s tím, že bez skutečného odevzdání předmětu půjčky, nedochází ke vzniku smlouvy a že osoba půjčku jim poskytující skutečně tuto povinnost splnit nemusí. Vyhnou se tím mnoho problémům, které jim liknavost nebo následná neochota věřitele může způsobit. Naproti tomu věřitelé (podnikatelé) uzavírající smlouvu o půjčce si musí uvědomit, že půjčka se může promlčet dříve, než je v obchodních vztazích běžné, přičemž nedodržení této lhůty bude pro ně mít velmi nepříjemné následky.

Ať již naše názory na půjčku či úvěr jsou jakékoliv, je nutné si uvědomit, že se jedná o zcela svébytné instituty, které mají vlastní právní úpravu, vlastní předmět, ale stejný účel, což mnohé z nás může zmást. Ačkoliv tedy tato práce má v názvu účel půjčky či úvěru, musíme si přiznat, že jejich hospodářský účel je zcela stejný a rozdílnosti musíme hledat pouze v právní úpravě. Závěrem bych chtěl pouze osobám vstupujícím do těchto právních vztahů doporučit jistou dávku obezřetnosti a důsledné pročtení všech smluvních ujednání.

8. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Knižní publikace:

BEJČEK, Josef; ELIÁŠ, Karel, Raban, Přemysl, et al. *Kurs obchodního práva: Obchodní závazky*. 4. vyd. Praha: C.H. Beck, 2007, ISBN 978-80-7179-781-4

DVOŘÁK, Jan; SPÁČIL, Jiří. *Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře*, 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 79. ISBN 978-80-7357-262-4

ELIÁŠ, Karel, et.al. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář, 1.svazek*, 1. vyd. Praha: Linde Praha, a.s., 2008, ISBN: 978-80-7201-687-7

ELIÁŠ, Karel; DVOŘÁK, Tomáš, et al. *Obchodní zákoník: Praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od roku 1900*, 5. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2006, ISBN 80-7201-624-5

FIALA, Josef; KINDL Milan, et.al. *Občanský zákoník.Komentář. I.díl*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2009, ISBN: 978-7357-395-9

GRŮŇ, Lubomír. *Finanční právo a jeho instituty*. 2. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2006, ISBN 80-7201-620-2

HENDRYCH, Dušan, et al. *Právní slovník*, 3. podstatně rozš. vyd. Praha : C.H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-059-1

HOLUB, Milan, et al. *Občanský zákoník: komentář*, 1. vyd. Praha : Linde Praha a.s., 2002, ISBN 80-7201-328-9

JEHLIČKA, Oldřich; ŠVESTKA, Jiří; ŠKÁROVÁ, Marta et al. *Občanský zákoník. Komentář*, 9. vyd. Praha: C.H. Beck, 2004. ISBN 80-7179-881-9

KNAPPOVÁ, Marta; ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan et al. *Občanské právo hmotné 1*, 4.vyd. Praha : ASPI, a.s., 2005. ISBN 80-7357-127-7

KNAPPOVÁ, Marta; ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan, et al. *Občanské právo hmotné 2*, 3. vyd. Praha : ASPI, a.s., 2002, ISBN 80-86395-36-7

KINCL, Jaromír; URFUS, Valentin; SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*, 1. Vyd. Praha : C.H: Beck, 1995, ISBN 80-7179-031-1

KOBLIHA, Ivan, et al. *Obchodní zákoník: Úplný text zákona s komentářem*. 1. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2006, ISBN 80-7201-564-8

KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. III, Právo obligační*. 3. vyd. Praha : Všehrd, 1936,

MAREK, Karel. *Smluvní obchodní právo, kontrakty*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006, ISBN 80-210-3951-5

PELIKÁNOVÁ, Irena. *Komentář k obchodnímu zákoníku. Díl 3, Obchodní závazkové vztahy: § 261-408.* 2. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 1998, ISBN 80-7201-120-0

PELIKÁNOVÁ, Irena. *Komentář k obchodnímu zákoníku. Díl 4, § 409-565.* 1. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 1997, ISBN 80-7201-095-6

PLÍVA, Stanislav. *Obchodní závazkové vztahy.* 1. vyd. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2006, ISBN 80-7357-202-8

SCHELLEOVÁ, Ilona; SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy 1811 – 1950 – 1964,* 1. vyd. Brno : Doplněk, 1993, ISBN 80-85765-08-X

ŠTENGLOVÁ, Ivana; PLÍVA, Stanislav; TOMSA, Miloš, et al. *Obchodní zákoník: komentář.* 11. vyd. Praha: C.H. Beck, 2006, ISBN 80-7179-487-2

ŠTENGLOVÁ, Ivana; PLÍVA, Stanislav; TOMSA, Miloš, et al. *Obchodní zákoník: komentář.* 5. Vyd. Praha: C.H.Beck, 1998, ISBN 80-7179-143-1

ŠVESTKA, Jiří; SPÁČIL, Jiří; ŠKÁROVÁ, Marta; HULMÁK, Milan, et al. *Občanský zákoník I, II,* 2. vyd., Praha : C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-108-6

TOMSA, Miloš. K úroku u peněžitých obchodních závazků. In ČERNÁ, Stanislava. *Pocta Stanislavu Plívovi k 75. narozeninám.* 1. vyd. Praha: ASPI, Wolters Kluwer, 2008. ISBN 978-80-7357-370-6

ŽÁK, Milan, et al. *Velká ekonomická encyklopedie.* Praha : Linde Praha a.s., 2002. ISBN 80-7201-381-5

Časopisecké články:

BERAN, Karel. Kdy je norma kogentní a kdy dispozitivní?, *Právní rozhledy.* 2009, č. 19, s. 685

HOLUB, Milan . Reálné nebo konsensuální? – Několik poznámek k „Úvaze o procesu vytváření smluv a jejich vzniku“ B. Vršínského. *Bulletin advokacie.* 2004, č. 3, s. 59

KNAPP, Viktor. O důvodu vzniku závazků a o jejich kause, *Stát a právo IV.* Praha. Nakladatelství ČAV, 1957, s. 45

MALENOVSKÝ, Radek. K žalobě na splnění závazku náležejícího do SJM, sjednaného jen s jedním z manželů. *Právní rozhledy.* 2008, roč.16, č. 20, s.747

PLÍVA, Stanislav. Právní problematika úvěrové smlouvy. *Acta univrsitatis carolinae: Iuridica.* 1998, č. 2, str. 9

Judikatura:

Nález I. senátu Ústavního soudu ze dne 14. dubna 2005 sp. zn. I. ÚS 625/03

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21.12.1973, sp.zn. 3 Cz 57/73

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26.6.1997, sp.zn.: 3 Cdon 69/1997

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30.9.1998, sp. zn. 33 Cdo 1117/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27.8.2003, sp.zn.: 29 Odo 813/2001

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24.3.2004, sp.zn. 35 Odo 101/2002

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2004, sp.zn.: 29 Odo 350/2003

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31.5.2006, sp.zn.: 29 Odo 1000/2004

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2007, sp.zn.: 33 Odo 209/2005

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.6.2006, sp.zn.: 29 Odo 1595/2005

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 5. 2007, sp. zn. 32 Cdo 922/2007

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28.6.2007, sp.zn. 33 Odo 663/2005

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 11. 11. 2008, sp.zn.: 28 Cdo 3790/2008

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 5. 2009, sp.zn. 23 Cdo 2914/2007

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 23.2.2011, sp.zn.: 1 Afs 91/2010-49

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 20.3.1995, sp.zn. 5 Cmo 304/94

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 11.10.1999, sp.zn.: 10 Cmo 606/98

Rozsudek Vrchního soudu v Praze, sp.zn.: 5 Cmo 62/95

Rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 1.2.1996, sp.zn.: 12 Co 740/95

Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18.6.2002, sp.zn.: 10 Co 354/2002

Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 24.8.2004, sp.zn.: 10 Co 646/2004

Internetové zdroje:

<http://poradna.finance.cz/investice/30171-rozdil-mezi-pujckou-a-uverem/>

<http://www.pujckasrozumem.cz/co-je-pujcka-a-co-uver>
http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Duvodova%20zprava%20OZ_ver_2010.pdf
<http://uroky.com/>
<http://www.riman.estranky.cz/clanky/preklad/vety-preklad.html>

Oficiální zdroje:

Československo. Císařský patent č. 946 ze dne 1.6.1811, obecný občanský zákoník

Československo. Zákon č. 11/1918 ze dne 28. října 1918, o zřízení samostatného státu československého

Československo. Zákon č. 141/1950 ze dne 25. října 1950, občanský zákoník

Československo. Zákon č. 40/1964 ze dne 26. února 1964, občanský zákoník

Československo. Zákon č. 109/1964 ze dne 4. června 1964, hospodářský zákoník

Československo. Zákon č. 455/1991 ze dne 2. října 1991, o živnostenském podnikání (živnostenský zákon)

Československo. Zákon č. 513/1991 ze dne 5. listopadu 1991, obchodní zákoník

Československo. Zákon č. 21/1992 ze dne 20. prosince 1991, o bankách

Československo. Zákon č. 591/1992 ze dne 20. listopadu 1992, o cenných papírech

Česko. USNESENÍ předsednictva České národní rady 2/1993 ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky

Česko. Zákon č. 133/2000 ze dne 12. dubna 2000 o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel)

Česko. Zákon č. 254/2004 ze dne 13. dubna 2004 o omezení plateb v hotovosti a o změně zákona č. 337/1992 Sb. o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů

Česko. Zákon č. 40/2009 ze dne 8. ledna 2009, trestní zákoník

Česko. Zákon č. 145/2010 ze dne 21. dubna 2010, o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů

Česko. Nařízení vlády č. 142/1994 ze dne 8. června 1994, kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku

Československo. Vyhláška předsedy Státní banky Československa č. 103/1985 ze dne 8. listopadu 1985 o poskytování úvěrů a o úrokových sazbách

Česko. Vyhláška Ministerstva financí č. 114/2002 ze dne 27. března 2002, o fondu kulturních a sociálních potřeb

Evropské společenství. DRUHÁ SMĚRNICE RADY ze dne 13. prosince 1976, o koordinaci ochranných opatření, která jsou na ochranu zájmů společníků a třetích osob vyžadována v členských státech od společností ve smyslu čl. 58 druhého pododstavce Smlouvy při zakládání akciových společností a při udržování a změně jejich základního kapitálu, za účelem dosažení rovnocennosti těchto opatření (77/91/EHS)

9. PŘÍLOHY

Nález Ústavního soudu-I. senátu ze dne 14. dubna 2005 sp. zn. I. ÚS 625/03 [84/2005 USn.]

Právní věta: Základním principem výkladu smluv je priorita výkladu, který nezakládá neplatnost smlouvy, před takovým výkladem, který neplatnost smlouvy zakládá, jsou-li možné oba výklady. Je tak vyjádřen a podporován princip autonomie smluvních stran, povaha soukromého práva a s tím spojená společenská a hospodářská funkce smlouvy. Není ústavně konformní a je v rozporu s principy právního státu taková praxe, kdy obecné soudy upřednostňují výklad vedoucí k neplatnosti smlouvy před výkladem neplatnost smlouvy nezakládajícím.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 12. 1973, sp. zn. 3 Cz 57/73 [Výběr 34/1973]

Právní věta: Manželé, kteří za trvání manželství a bezpodílového spoluvlastnictví uzavřeli smlouvu o půjčce jako dlužníci, odpovídají věřiteli (stejně jako jiní dlužníci) společně a nerozdílně jen v případě, že to bylo dohodnuto nebo stanoveno právním předpisem. Uzavřel-li za trvání manželství a bezpodílového spoluvlastnictví smlouvu o půjčce jako dlužník jen jeden z manželů, nepotřebuje k tomu souhlas druhého manžela, a to i když nejde o běžnou záležitost.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. srpna 2003, 29 Odo 813/2001, [R 16/2005 civ.]

Právní věta: 1. Vztah z bezdůvodného obohacení vzniklého přijetím plnění z neplatné smlouvy o úvěru je obchodním závazkovým vztahem. Právo na vydání bezdůvodného obohacení se promlčuje ve čtyřleté promlčecí době.

2. Smlouvu o úvěru může platně uzavřít jakýkoli subjekt. To, zda poskytování úvěru je předmětem činnosti věřitele, může být významné jen pro řešení otázky, zda si věřitel může platně sjednat úplatu za převzetí závazku poskytnout úvěr nebo pro úvahu o určení okruhu osob oprávněných tento smluvní vztah za věřitele založit.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 8. 2003 29 Odo 813/2001,

Právní věta: Vztah z bezdůvodného obohacení získaného přijetím plnění z neplatné smlouvy o úvěru (§ 497 a násl. obch. zák.) je obchodním závazkovým vztahem; právo na vydání tohoto bezdůvodného obohacení se promlčuje ve čtyřleté promlčecí době podle ustanovení § 397 obch. zák. Smlouvu o úvěru (§ 497 obch. zák.) může jako věřitel uzavřít kterýkoli subjekt.

Nejvyšší soud, Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 3. 2004, sp.zn.: 35 Odo 101/2002, [R 5/2006 civ.]

Právní věta: Občanský zákoník ani obchodní zákoník neumožňují věřiteli požadovat po dlužníku příslušenství (úrok z prodlení) pro případ prodlení s placením příslušenství

pohledávky; tím není dotčeno právo účastníků dohodnout se, že smluvené úroky se stanou součástí jistiny.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2006, 29 Odo 1000/2004, [C 4528]

Právní věta: Podmínky, za kterých může úvěrující banka bez dohody s úvěrovým dlužníkem změnit výši úroků z poskytnutého úvěru

Pokud je ve smlouvě o úvěru sjednán způsob určení výše úrokové sazby založený na objektivních kritériích a je stanoven (anebo je určitelný) i den rozhodný pro změnu výše úrokové sazby, potom změna těchto kritérií nemá za následek změnu smlouvy, nýbrž jde jen o určení konkrétní výše úrokové sazby k rozhodnému datu. Shora uvedený závěr se ale neuplatní, není-li splněn předpoklad, podle něhož je způsob určení výše úrokové sazby vázán na objektivní (na vůli banky nezávislá) kritéria. V takovém případě je pro změnu původně určené výše úroků nezbytná změna smlouvy, ke které může dojít pouze v důsledku shodného projevu vůle smluvních stran.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 33 Odo 209/2005, [C 5178]

Právní věta: K obchodněprávní povaze právního vztahu, v jehož rámci podnikatel sjednává ubytování pro své zaměstnance

Závazkový vztah, v jehož rámci podnikatel sjednává ubytování pro své zaměstnance, se týká jeho podnikatelské činnosti a má tedy obchodněprávní povahu.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 5. 2007, sp.zn.: 32 Cdo 922/2007, [PR 22/2010 str. 7]

Právní věta: Ze smlouvy o úvěru lze plnit ve prospěch dlužníka i třetím osobám (např. úhradou faktur jeho dodavatelům), avšak smlouvou o půjčce lze přenechat peníze pouze dlužníkovi (popř. jeho zástupci).

Předmětem smlouvy o úvěru jsou peněžní prostředky, je možno je poskytnout i převodem z účtu na účet, avšak na základě smlouvy o půjčce věřitel přenechává dlužníkovi peníze, jako věci určené podle druhu, a tudíž přenechává pouze bankovky a mince.

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 11. 11. 2008, sp. zn. 28 Cdo 3790/2008, [OR 2/2010 str. 54]

Právní věta: 1. Při peněžité půjčce může dojít k předání půjčené částky i bezhotovostním převodem na účet dlužníka.

2. Ve smlouvě o půjčce je možné určení bankovního účtu třetí osoby jako místa, kam má být předmět půjčky převeden. Uskutečněním převodu pak je splněna podmínka předání předmětu půjčky dlužníkovi podle § 657 ObčZ .

3. Přestože se jednání statutárního orgánu právnické osoby považuje přímo za jednání právnické osoby, nezbavuje to statutární orgán povinnosti projeviti, že jedná jménem právnické osoby a nikoli jménem vlastním. Pokud tak neučiní, je z tohoto jednání zavázán sám.

4. Nelze vyloučit, aby se smluvní strany dohodly, že peníze, které již byly dlužníkovi předány z jiného důvodu a které je povinen věřiteli vrátit, budou nadále (od uzavření smlouvy o půjčce) tvořit předmět půjčky.

Nejvyšší soud, 23 Cdo 2914/2007, [Výběr 280/2009]

Právní věta: 1. Pro smlouvu o půjčce uzavřenou do 31. 12. 2000, jak tomu bylo v posuzované věci, představující smluvní typ upravený pouze v občanském zákoníku, uzavřenou mezi osobami podle § 261 odst. 1 a 2 ObchZ, se použijí obecná ustanovení daná pro závazkové vztahy občanským zákoníkem (včetně úpravy promlčení), nikoliv zákoníkem obchodním, celý vztah se řídí pouze zákoníkem občanským.

2. Nebyla splatnost půjčky účastníky sjednána, je proto nutno vycházet z 563 ObčZ. Možnost vyvolání splatnosti závazku daná věřiteli tímto ustanovením s sebou nese současně i právo věřitele vymáhat splnění závazku; pak objektivně posuzováno může své právo také vykonat. První objektivní možnost výkonu práva je tedy dána okamžikem, kdy věřitel nejdříve mohl o splnění požádat. V těchto případech je třeba považovat za den rozhodný pro počátek běhu promlčecí doby ten den, který následuje po vzniku právního vztahu sjednaného na neurčitou dobu. Pro počátek promlčecí doby je proto rozhodný den následující po dni, kdy došlo ke vzniku tohoto právního vztahu, a nikoli den, kdy došlo ke splatnosti dluhu.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 20. 3. 1995, sp.zn.: 5 Cmo 304/94, [PR 5/1996 str. 227]

Právní věta: Ustanovení § 506 ObchZ je ustanovením speciálním k obecnému ustanovení § 351 odst. 2 ObchZ. Proto při odstoupení od smlouvy věřitelem pro nesplácení úvěru dlužníkem budou nadále platně účtovány úroky z úvěru i úroky z prodlení, tzv. sankční úroky v zákonné (§ 369 ObchZ) nebo ve smluvené výši.

Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18. 6. 2002, sp.zn.: 10 Co 354/2002, [SR 10/2002 str. 356]

Právní věta: 1. Datum uvedené ve smlouvě časově identifikuje okamžik jejího uzavření a prokazuje, že smlouva byla uvedeného dne skutečně uzavřena. Prokáže-li se, že smlouvu účastníci ve skutečnosti uzavřeli jiného dne, než dne uvedeného ve smlouvě, je třeba se zabývat otázkou, zda simulací jiného data uzavření smlouvy nedošlo účastníky k obcházení zákona a zda smlouva není postižena absolutní neplatností.

2. Při posuzování právního úkonu učiněného nezletilým je třeba kromě dalšího též zkoumat, zda důsledky uzavřeného právního úkonu nenarušují sociální či majetkový status tohoto nezletilce.

Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 24. 8. 2004, sp. zn.: 10 Co 646/2004, [SR 2/2005 str. 64a]

Právní věta: Ujednání účastníků smlouvy o půjčce, že sjednanou smluvní pokutu nepovažují za lichvu, nezbavuje soud povinnosti zkoumat, zda vzhledem k vyšší úroku a smluvní pokuty není smlouva pro lichevní charakter absolutně neplatná.